

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2022-DR-090

SANAYİSİZLEŞME VE MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ:
ZONGULDAK-KAVAKLIK

HAZIRLAYAN
Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Şerife GENİŞ

AYDIN-2022

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.. / ../ 2022

Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE

ÖZET

SANAYİSİZLEŞME VE MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ: ZONGULDAK-KAVAKLIK

Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE

Doktora Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şerife GENİŞ

2022, XVI + 149 sayfa

Bu çalışma, sanayisizleşme sürecinin etkilerini ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel açıdan yerelde nasıl kavrayabiliriz sorusu üzerinden şekillenmiştir. Çalışmanın birbirine bağlı iki temel amacı vardır. Birincisi, sıklıkla bir çöküş anlatısına hapsedildiği için gündelik hayatta ve bilimsel alanda sabit kanaatlerin üretildiği bir sürece dönüşen sanayisizleşmeyi bu kanaatlerden kopararak yeniden düşünmektir. İkincisi, Türkiye’de kentsel dönüşüm/kentsel yeniden yapılanma ile kol kola ilerleyen sanayisizleşmenin büyük/metropol kentlerden taşraya doğru gelindiğinde aldığı biçimleri ortaya koymaktır. Araştırma, maden ve sanayi kenti olarak Türkiye sanayileşmesinde önemli rol oynamış, 1980’lerden itibaren sanayisizleşme süreci yaşayan Zonguldak ilinde yürütülmüştür. Çalışmada, Zonguldak’ın 2000’lerin ikinci yarısında başlayan ve son yıllarda hız kazanan bir geçiş dönemi içerisinde olduğu iddia edilmiştir. Çöküş ve yeniden toparlanma etkilerinin bir arada görülebileceği bu geçiş dönemini kavrayabilmek için öncelikle, sosyal bilimsel alana sirayet ederek bakış açısını daraltan ve nostaljiden beslenen sabit kanaatlerden kopulmuştur. Bunu takiben, son on yılda lüks konut üretiminin yoğunlaştığı bir muhit olan Kavaklık mevkiinde saha araştırması yürütülmüştür. Verilerin yorumlanmasında, fiilen var olan neoliberalizm kavramı ve Bourdieu’nün fiziksel uzam, toplumsal uzam ve sembolik uzam arasında kurduğu ilişki temel alınmıştır. Analiz bölümünde Kavaklık’ın, orta sınıfların tüketim pratikleri üzerinden yaşam tarzı farklılaşması ve statü ayrımıyla kendini gösteren bir kültürel yeniden üretim alanı olarak nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur. Analiz hattı, Kavaklık’ın fiziksel inşasıyla başlamış, ardından Kavaklık sakinlerinin mekânla ve mekân aracılığıyla kurdukları ilişki üzerinden sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl tesis edildiği ve yeniden üretildiği incelenmiştir. Tarihi ve gündelik yaşantısı kömürle iç içe geçmiş Zonguldak’la kurulan (fiziksel, kültürel ve sembolik

bağlamda) dışarılık ilişkisi, sosyo-mekânsal ayrışmanın somutlaştığı mekân olan Kavaklık'ın sınırlarını belirleyen temel ayrışma güzergâhı olarak öne çıkmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Sanayisizleşme, Sosyo-Mekânsal Ayrışma, Orta Sınıf, Kültürel Sermaye, Fiilen Var Olan Neoliberalizm.

ABSTRACT

DEINDUSTRIALIZATION AND REPRODUCTION OF SPACE: ZONGULDAK-KAVAKLIK

Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE

Ph.D. Thesis, Department of Sociology

Supervisor: Prof. Dr. Şerife GENİŞ

2022, XVI + 149 pages

This study addresses the impact of the deindustrialization process on economic, spatial, and class-cultural structure in the context of socio-spatial segregation. The study has two main interrelated objectives. The first is to rethink deindustrialization, which becomes a process in which fixed opinions are produced in daily life and in the scientific field because it is often trapped in a narrative of collapse, by breaking away from these opinions. Second, to highlight the forms that urban transformation/urban restructuring and deindustrialization take in Turkey as we move from the big/metropolitan cities to the countryside. The research was conducted in Zonguldak, which has played an important role in the industrialization of Turkey as a mining and industrial city and has been undergoing a deindustrialization process since the 1980s. Based on the research, it is claimed that Zonguldak is in a transitional phase that started in the second half of the 2000s and gained momentum in recent years. In order to grasp this transitional phase, in which the effects of collapse and reconstruction can be seen together, the fixed opinions that proliferate in the social science field and narrow the perspective and feed on nostalgia were first broken down. Then, a field study was conducted in Kavaklık, an area where the production of luxury housing has intensified in the last ten years. The interpretation of the data was based on the concept of actually existing neoliberalism and the relationship between physical space, social space and symbolic space established by Bourdieu. The analysis part shows how Kavaklık is shaped as a cultural space of reproduction, which is manifested in the differentiation of lifestyle and status discrimination through the consumption practices of the middle classes. The line of analysis begins with the physical construction of Kavaklık and then examines how segregation is produced and reproduced through the relationship to and through space established by the residents of Kavaklık. The relationship with the outside world (in physical, cultural, and symbolic contexts) established

with Zonguldak, whose history and daily life are intertwined with coal, stands out as the main segregation route that determines the boundaries of Kavaklık as the place where socio-spatial segregation is embodied.

KEY WORDS: Deindustrialization, Socio-Spatial Segregation, Middle Class, Cultural Capital, Actually Existing Neoliberalism.

ÖNSÖZ

Uzun bir sürece yayılan bu araştırmayı tek başına kat edilen bir yol ve bu araştırmanın çıktısını tek kişinin çabasıyla ortaya çıkan bir ürün olarak görmek elbette mümkün değil. Öncelikle tüm bu süreçte her zaman yapıcı eleştiri ve katkılarıyla araştırmama yön veren ve bana olan güvenini/inancını her daim dile getirerek bu çalışmanın tamamlanmasındaki en büyük motivasyonu bana sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Şerife GENİŞ’e elimi sımsıkı tuttuğu için yürekten teşekkürler.

Bu tezin başlangıçtan bu güne serüvenini düşündüğümde tez izleme komitemde yer alan hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Özgür BUDAK ve Dr. Öğretim Üyesi Emin YİĞİT’e ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez sürecinde çok çabaladığım kadar çok bocaladığım dönemler de oldu. Çabalamak ve bocalamak belki de bu sürecin ayrılmaz parçaları. Bu gelgitler esnasında zihnimdeki karmaşık soruları önemseyerek onlardan heyecan duyan ve böylelikle bu çalışmanın “yolunu bulmasını” sağlayan sevgili hocalarıma teşekkür ediyorum.

Tez savunma jürisine davetimizi kabul edip gelen ve yorum ve sorularıyla bu tezin tamamlanması adımımda değerli katkılarını sunan hocalarım Prof. Dr. Ümit TATLİCAN ve Doç. Dr. Özgür ARUN’a yürekten teşekkür ediyorum. Bu tezde kendim olmama izin veren tüm hocalarıma bir kez daha teşekkürler.

Zonguldak bana ömür boyu sürecek dostluklar bahsetti. Sadece tez sürecinde değil bir bütün olarak hayatımda varlığı ve desteği olmasa pek çok şeyin eksik kalacağını bildiğim Elçin GÜNDOĞDU AKTÜRK’e tüm zorluklarıyla paylaştığımız bu hayatı biriktirdiğimiz sayısız anıyla güzelleştirdiği için teşekkür ediyorum. Ve bu hayatın ayrılmaz parçası küçük arkadaşım Asya Deniz AKTÜRK bana şimdiye kadar hissetmediğim bir sevgi duygusu yaşattığı için teşekkürler, büyümeni izlemek ne güzel. Zonguldak’tan giden ancak uzakta da olsa sevgi ve desteğini benden hiç esirgemeyen Çiğdem TANYEL BAŞAR’a bu tezi bitirmem için yaptığı sayısız motive edici konuşmaları, dostluğu ve yarenliği için teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

Sorularıma uzun soluklu yanıtlar veren gönüllü katılımcılar olmasa bu çalışma gerçekleşmezdi. Hem katılımcılara hem de ilk bağlantıları kurarak onlara ulaşmamı sağlayanlara teşekkür ediyorum.

Anne ve babam...Uzun süren öğrencilik hayatımda beni her zaman desteklediler, yürüdüğüm yola ve en önemlisi bana her zaman güvendiler. Attığım adımlarda onların

varlığını hep hissettim, hiç yalnız değildim çok şanslıyım. Canım annem ve babama sonsuz teşekkürler.

Son teşekkürüm bu süreçte elimi hiç bırakmayan ve bu çalışmaya katkısını kelimelere sığdıramayacağım sevgili(m) eşim Vefa Saygın ÖĞÜTLE'ye. Benimle birlikte heyecanlandın, üzüldün, yoruldun, mutlu oldun, bu tezi benimle birlikte yaşadın. Araştırma üzerine uzayıp giden sohbetlerimizde zihnimi yüzlerce ateş böceğiyle doldurdun, aydınlattın. Tüm katkıların ve sonsuz desteğin için teşekkür ediyorum. İyi ki varsın.

Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
TABLolar DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiv
EKLER DİZİNİ	xv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	11
1. SAHAYLA YÜZLEŞMEK VE SONRASI	11
1.1. Epistemolojik Tutum ve Araştırmacının Konumu Olarak Arada Kalmışlık	11
1.2. Verilerin Toplanması	16
1.3. Verilerin Yorumlanması	26
2. BÖLÜM	30
2. ÇÖKÜŞE HAPSOLMUŞ BİR MADEN KENTİ ZONGULDAK	30
2.1. Sanayisizleşmenin Ardındaki Dinamikler	30
2.2. “Altın Çağ”dan Sanayisizleşmeye	35
2.2.1. KİT Kenti Zonguldak	35
2.2.2. Devletin Geri Çekilmesi	42
2.3. Epistemolojik Engellere Self-Refleksif Bakış	47
2.3.1. Nostalji Nesnesi Olarak Zonguldak ve Nostaljiden Beslenen Doxalar	47
3. BÖLÜM	54
3. (ZONGULDAK’TA) SANAYİSİZLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	54

3.1. Üretimden Ranta: Sanayisizleşme ve SanayisizleşMEMe Arasında Türkiye	54
3.2. Fiilen Var Olan Neoliberalizm.....	60
3.2.1. Metin Üzerinde Hayalî İnşa Edilen Zonguldak’tan Günümüz Zonguldak’ına Köprü Olarak Fiilen Var Olan Neoliberalizm.....	60
3.2.2. Direnç Hattı Olarak Mülkiyet Sorunu.....	66
3.2.3. Direnç Hattının Aşınması: Mücadele Alanı Olarak Mülkiyet Sorunu.....	71
3.3. “Yeni Zonguldak”ın Vitrini Kavaklık	76
4. BÖLÜM	85
4. KAVAKLIK’IN MEKÂNSAL, TOPLUMSAL VE SEMBOLİK YENİDEN ÜRETİMİ	85
4.1. Fiziksel Uzam, Toplumsal Uzam ve Sembolik Uzam Arasındaki İlişki	85
4.2. Zonguldak’tan Kavaklık’a Bugün ve Geçmiş Panoraması	87
4.2.1. “...Eskiden kömür diyorduk onun gibi bir şey mi?...”	88
4.3. Kavaklık’a Geliş (ya da Kaçış)	101
4.3.1. Reklam Retoriğinin Yer Seçim Stratejilerindeki Yansımaları: Kaçış, Güvenlik, Yalıtılmışlık	101
4.4. Kimler Olmalı Kimler Olmamalı: İçimizdeki Dışardakiler.....	111
4.4.1. Mesafeli İlişkiler	111
4.4.2. Süzgeçten Geçirme: Sosyal Sermayenin Gücü	118
4.5. Zonguldak Koca Bir Mecburiyet Caddesi: Kavaklık’ın “Kapalı Site”leşmesi.....	121
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	126
6. KAYNAKLAR	131
7. EKLER	147
ÖZGEÇMİŞ	149

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formundan Soru Örnekleri	21
Tablo 3.1. Bina Kat Sayısına Göre Yapı Ruhsatı Verilen İkamet Amaçlı Bina Sayısı (10+kat)	82
Tablo 4.1. Kavaklık Sakinleri Katılımcı Profili	89

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 2.1.	Kullanım Durumunda Olan İşçi Lojmanı Örnekleri	38
Görsel 2.2.	Kozlu İlçesi Kılıç Mahallesi'nde Bulunan Kapanmış <i>Ekonoma</i> Örneği	39
Görsel 2.3.	Kent Merkezinde Lavuar Alanının Şehirle Bütünleşen Görüntüsü ve Alanın Karşısında Yer Alan Zonguldak Limanı	49
Görsel 3.1.	Zonguldak'ta Kültür ve Turizm Projelerinin Tanıtım Gününden Gazete Haberi	63
Görsel 3.2.	Zonguldak Sahilinin Eski Görünümü (Üst) ve Proje Kapsamında Yıkımdan Sonraki Görünümü (Alt)	65
Görsel 3.3.	Zonguldak Sahil-Liman Projesi Simülasyonu	65
Görsel 3.4.	Zonguldak'ta Mülkiyet Sorunu ile İlgili Gazete Haberleri	73
Görsel 3.5.	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Farabi Kampüsü Karşısında Yer Alan Tüketim Mekânları	75
Görsel 3.6.	Safir Rezidans ve Yamacındaki Eski Yapılar	76
Görsel 3.7.	Araştırma Sahası-Zonguldak Kozlu İlçesi Güney Mahallesi Kavaklık Mevkii	77
Görsel 3.8.	Kavaklık Mevkiinde Yer Alan Site, Rezidans ve Apartmanlar	78
Görsel 3.9.	Bahçelievler Mahallesi	78
Görsel 3.10.	Rüya Kent Prestij Sitesi İnşaatı (Solda) ve Sitenin AVM'deki Tanıtım Standı (Sağda)	79
Görsel 4.1.	Kavaklık-İncivez Yolu	104
Görsel 4.2.	Kavaklık'ta Artan Yapılaşmayla İlgili Gazete Haberi	124

EKLER DİZİNİ

Ek 1. STK’lar ile Yapılan Görüşmeler ve Mahalle Harici Görüşmeler	147
Ek 2. Ayşe Öncü’nün “‘İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı” Başlıklı Metninden Seçilmiş Bölümün Orijinali	148

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AVM	: Alış Veriş Merkezi
BAKKA	: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EKİ	: Ereğli Kömür İşletmeleri
GMİS	: Genel Maden İşçileri Sendikası
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TTK	: Türkiye Taşkömürü Kurumu
ZBÖP	: Zonguldak Bölge Ön Planı
ZESOB	: Zonguldak Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği
ZTSO	: Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası

GİRİŞ

“... Zonguldak ölüyor... Zonguldak [...] adeta bir engizisyon celladının eline düşmüş, işkenceyle kolu bacağı koparılan zavallı bir canlı gibi yaşıyor ...”
(Özcan, 1996: 149).

Zonguldak üzerine okuduğum ilk makale, Zonguldak bölge planlama çalışmalarında görev almış şehir plancısı Özcan’ın “Zonguldak’ın Ölümü” başlıklı yazısıydı. Yüksek lisans ders döneminde karşılaştığım bu metin, 1996 yılında yayımlanmış “Türkiye’nin Şehirleri” adlı bir dosyada yer alıyordu ve Zonguldak, o dönem, dosyada adı geçen diğer pek çok yer gibi, gitmediğim/bilmediğim bir kenti benim için. “Bir il düşünün” diye başlıyor makale:

Şöyle, gelişkin beş-altı kenti içine alan bir idari birim. Bu ile bir termik santral kondurup, enerji sorununu çözün. Bağlantıları çok güçlü olmasa da demiryolu ve karayolu olanakları sağlayın. Biri yüksek tonajlı gemilere uygun üç de limanı olsun. Altyapıyı çözdük gibi görünüyor. Gelelim kamuya ait sanayi yatırımlarına. İki demir-çelik entegre tesisi, bir kâğıt fabrikası, ateş tuğlası fabrikası, çimento fabrikası, orman ürünleri işletme entegre tesisleri... Kooperatifler ve kamu lojmanları ile konut ihtiyacını da karşılayın. Doğal kaynaklara bakıldığında, ülkenin tek taş kömürü havzası da burada olsun. Ülke baltalık ormanlarının beşte biri de bu ilde bulunsun ve işlenmemiş bir sürü maden cevherinin yanı sıra akarsuları da bol olsun (Özcan, 1996: 149).

Bu satırları okurken doğa zenginliğine sahip bir sanayi ve maden kenti canlanıyor gözümüzde ve yazar, bu niteliklere sahip bir kentin hangi ülkede olursa olsun sanayinin kalbinin attığı yer olacağını söylüyor. Okumaya devam ettikçe, bir zamanlar Türkiye sanayileşmesinin kalbinin attığı kent olan Zonguldak’ın 1980’lerden itibaren çöküşüne, Özcan’ın ifadesiyle *ölümüne* tanık oluyoruz. Makalede, başta demir-çelik sektörü olmak üzere imalat sektörünün çeşitli alanlarında üretim birimlerinin yoğunlaştığı ve sınai üretimin ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağlayan taşkömürü madeni ile var olagelmiş, uzun yıllar Türkiye’nin dört bir yanından işgücü çekmiş ve bu nedenle “Türkiye’nin Almanya’sı”, “emeğin başkenti” olarak anılmış, kentin her yerine dağılmış maden sahaları ve fabrikaları ile koca bir işletmeyi andıran Zonguldak’ın, kapanan ve özelleşen fabrikaları, küçülen

madencilik sektörü ile artık eski işlevini kaybetmeye başladığını görüyoruz. Özcan’a göre tüm bunlar Zonguldak’ı “sanki ülkenin bir barometresi, ya da genel sosyo-ekonomik politikaların önceden test edildiği bir laboratuvar” haline getiriyor (1996: 150).

Bu makaleye yıllar sonra geri dönüp baktığımda, Zonguldak’ın yaşadığı dönüşüm sürecinin bir boyutunu çalışma konusu olarak belirlemiş ve bu kentte yaşayan bir doktora öğrencisiydim artık. Zonguldak üzerine yapılmış çalışmaları okudukça ve kenti tanıdıkça ilk dikkatimi çeken yaklaşık yirmi beş yıl önce kaleme alınmış bu makalede (ve çok daha erken örneklerinde) anlatılan *çöküş öyküsünün* bugün hala canlılığını koruyor olması, Zonguldak’ın aynı sorunlarla aynı çıkmazları yaklaşık kırk yıldır yaşayan bir kent olarak anılmasıydı. Bir zamanlar “Türkiye sanayileşmesinin motoru” olan Zonguldak (Kahveci, 2015: 207) bugün, yerel yöneticilerden meslek odalarına, sendikadan yerel basınına, kentte çalışan, yaşayan hemen herkesin ortak kanaatine göre *gözden çıkarılmış-unutulmuş* bir kentti!

1990’lı yıllardan kente bakmaya devam ettiğimizde bir diğer kaynak olarak, “Sorunlarımız ve Çözüm Önerileri” başlıklı 2. *Zonguldak Kurultayı* karşımıza çıkıyor. Kurultayda, pek çok kurumdan temsilci, bakan ve akademisyenler görüş ve önerilerini dile getiriyor, üretim, yatırım, altyapı sorunları gibi pek çok konuyu tartışıyor. Örneğin, dönemin Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Yaşar Ali Haberal şunları söylüyor:

Artık Zonguldak için söz vermenin zamanı geçmiştir... Yükünü taşıyamaz hale geldi... Zonguldak için çok önemli olan ulaşım sorunu halledilmeli... Yol yok gitmek için, deniz var liman yok, hava alanı var uçak inmez, tren yolu var Cumhuriyetin kuruluşundan kalmış, tren işlemez. Bu şartlarda Zonguldak’a hangi iş adamını yatırım yapmaya davet edeceğiz? Hangi tesisi yapacağız? Önce bu altyapı sorunları halledilsin. Zaten 10 yıldır Zonguldak gözden çıkarıldı. Bu dönem olsun bir şeyler yapılsın (Haberal, 1992: 13).

Haberal Zonguldak’ın on yıldır *gözden çıkarıldığını* ifade ediyor. Benzer bir kurultay bugün düzenlense başlığın pekâlâ “Gözden Çıkarılışın 30. Yılı” olduğunu görebiliriz. Nitekim Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde 2015 yılında gerçekleştirilen *Zonguldak 2. Kent Sempozyumu* başlığının “Yalnız ve Unutulmuş Kent Zonguldak” olması bu imajın güncelliğini koruduğuna örnek. TMMOB Zonguldak İl Koordinasyon Kurulu tarafından yayımlanan sempozyum sonuç bildirgesinde, Zonguldak’ın

üreten bir kent olmaktan çıkıp tüketen bir kent haline geldiği, kentin sahip olduğu kültürel, endüstriyel ve doğal mirasın koruma yaklaşımından uzak rant odaklı yaklaşımlarla tahrip edilerek Zonguldak'ın kendini var eden kimliğinden giderek uzaklaştırıldığı ve geçmiş-gelecek ilişkisini kuran kentsel izlerin silinmesiyle kent insanının da hızla kimliksizleştiği vurgulanıyor (TMMOB, 2015). Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Zonguldak Milletvekili ise bir röportajında, madencilik sektörünün küçülmesi, sanayi kuruluşlarının özelleşmesi, tersanelerin kapanması, kent ekonomisine canlılık getireceği vaat edilen projelerin gerçekleşmemesi ile Zonguldak ekonomisinin can çektiğini, işsizlik ve göçün giderek arttığını ve tüm bunların hükümetin Zonguldak'ı *üvey evlat* gibi görmesinden kaynaklandığını dile getiriyor (Ereğli Bülteni, 2019).

Ölü kent, can çekişen kent, yalnız kent, unutulmuş kent, üvey evlat... Kentin bugünü anlatmak için kullanılan bu ifadelerin daha nice muadili mevcut: cezalı kent, emekli kenti, talihsiz kent, sahipsiz kent bunlardan bazıları. Bu “düşkün” imajın temelinde, Türkiye’de 1980 sonrası kamu sermayesinin büyük çaplı üretim alanından peyderpey çekildiği *sanayisizleşme* süreci yatıyor. Sanayisizleşme süreci, üretimin temel alanlarına yapılan sistemli ve geniş çaplı yatırımın geri çekilmesi olarak ifade edilebilir (Schaefer’den akt. Lumun, 2014: 236). Zonguldak, madencilik sektörü ve bu sektör etrafında gelişmiş sınai üretim ile Türkiye sanayileşmesinin önemli bir aktörü olageldi. Ancak 1980 sonrası, ihracat potansiyeli düşük-üretim maliyeti fazla olan emek yoğun sektörlerden biri olarak madencilik sektöründe küçülmeye gidilmesi, kentin çöküşünün ilanını da beraberinde getirdi. Literatürde, kamusal ve özel yatırımları kente çekmekte yaşanan zorluklar, işsizlik, göç gibi birbirine bağlı ekonomik ve toplumsal sorunlar, Zonguldak’ın uzun yıllardır içinden çıkamadığı “çöküşün” temel gösterenleri olarak bugün hala güncelliğini koruyor.

Peki, sanayisizleşme sürecini *a priori* bir çöküş anlatısına *hapsetmek* ne kadar doğru? Zonguldak’ın ekonomik açıdan kömüre bağımlı yapısını merkeze alan çalışmalar bizzat bu anlatıdan dolayı güncelliğini korur görünüyor. Bunu biraz açalım: Peck ve Theodore (2009), Chicago’nun sanayisizleşme sürecini ele aldıkları çalışmalarında kentin yaşadığı dramatik çöküşün, kent yeniden toparlanana kadar, başka deyişle üretimden tüketime geçerek bir milyondan fazla yeni istihdam kapasitesi yaratan sektörler ortaya çıkana kadar Pas Kuşağı’nın başkenti ilan edildiğini belirtir. Peck ve Theodore’un burada iki temel vurgusu var: Bir, keskin bir dönüşüm yaşanana kadar sanayisizleşme “çöküş” demektir; iki, bu dönüşüm yaşandığında artık sanayisizleşme bitmiş, geride kalmıştır. Bu iki vurgudan hareketle getirdikleri temel

eleştiri, sanayisizleşme ve kentleşme arasındaki ilişkinin, sanayisizleşmenin bir *süreç* olmaktan çıkmasıyla kopartılmasıdır. Kısacası sanayisizleşme ya olup biten bir moment ya da içinde sıkışıp kalınan durağan bir zaman dilimi haline getirilir.

Sanayisizleşmeyi bir “çöküş” anlatısına hapseden ana damarlar iki koldan ele alınabilir. Bunlardan birincisi sanayisizleşmeyi değişen mekânsal hiyerarşiler üzerinden ele alan ve kentlerin bu hiyerarşide değişen işlev ve konumlarına odaklanan çalışmaların çizdiği *makro (iktisadi) hattır*. İkincisi, iktisadi hat baskın olmakla birlikte şehir planlama ve siyaset bilimi gibi diğer disiplinlerin perspektifinden tartışılan sanayisizleşmenin, istihdam sorunu, göç ve yatırımsızlık üçgenine “sıkıştığı” *sorun odaklı hattır*. İşsizlik, alternatif ekonomilerin gelişmemiş olması, esnek ve güvencesiz çalışma vb. konuları kapsayan *istihdam sorunu*, istihdam alanlarının daralmasıyla kentlerin göç vermesi, nüfusun yaşlanması, büzülen kentler tartışması vb. konuları kapsayan *göç sorunu* ve kentlerin sermayeyi kendine çekebilme yarışı/sorunu, yerel yönetimlerin kaynak sorunu, merkezileşme, yerel kaynakların kullanımı vb. konuları kapsayan *yatırımsızlık sorunu* üçgeninde yer alan sanayisizleşme tartışmalarını kapsayan bu ikinci hat özellikle yerel çalışmalarda kendini göstermektedir. Yereldeki çalışmaların da benzer bir hattan ilerleyerek çöküş anlatısını yeniden üretmesi söz konusu. Zonguldak üzerine yapılan çalışmalarda da bu ikinci hattın baskın olduğu görülüyor ve tam da bu nedenle Zonguldak henüz “çöküş”ten çıkabilmiş değil, yani durağan bir zamana sıkışıp kalmış durumda.

Soja’ya göre “[y]eniden yapılanma, en geniş anlamıyla, uzun vadeli eğilimlerde bir kırılma değilse bile bir ‘fren’ anlamı taşır ve toplumsal, iktisadi ve politik yaşamda önemli ölçüde farklı bir düzene doğru yaşanan geçişi ifade eder. Böylelikle yerleşik düşünce ve eylem sistemlerinde belli birtakım yetersizlikler ya da karışıklıklardan ileri gelen, dağılma ve yeniden toparlanma, yapıbozum ve yeniden oluşturmada oluşan ardışık bir tertip çağrıştırır” (2017: 213). İşte, sanayisizleşme de bizzat bir yeniden yapılanma süreci olarak, yeni birikim stratejilerinin sürekliliğini sağlayan yeniden toparlanma hamlelerini içinde barındırıyor. Fakat bu yeniden toparlanma eski yapıların tahribatını içeriyor ve iktisadi, siyasal, mekânsal ve sınıf-kültürel yapılara sirayet ederek çöküşten beslenen bir değişim sergiliyor. Dolayısıyla sanayisizleşme, Soja’nın vurgusunu devralırsak, çöküş ve toparlanmanın iç içe geçtiği ve bu nedenle dar bir ikilik içerisinde ele alınması olanaksız bir *süreç*dir.

Gerileyen madencilik sektörü ve değişen istihdam yapısı “çöküşün” beraberinde getirdiği dağılmayı/yapıbozumu görmek adına son derece önemlidir; fakat bugün

sanayisizleşmenin “yeniden toparlanma” boyutunu anlamak adına yetersizdir ve belli ölçüde sınırlandırılmış bir bakış açısı sunar. Bu nedenle metruk işçi mahalleleri ile filizlenen yeni orta sınıf mahallelerini, atıl sanayi yapıları ile nevezur alışveriş merkezlerini, yıkılan lojmanlar ile inşa edilen lüks siteleri bir arada görmek sanayisizleşmeyi *bütünsel bir yeniden yapılanma süreci olarak* ortaya koyma fırsatını bizlere sunuyor. Öyleyse sanayisizleşmeyi, sektörel yeniden yapılanma ile birlikte mekânsal ve sınıf-kültürel formları da yeniden şekillendiren çok olgulu bir süreç olarak kavramak gerek. Bu kavrayış, sanayisizleşmeyi fabrika/tesis kapanmaları ve işçilerin bu süreçteki deneyimleriyle karakterize eden çalışmalardan –elbette bu temaları yok saymadan sanayisizleşmenin daha geniş etki alanına odaklanmak üzere– farklı bir yöne bakmayı gerektiriyor.

Bu doğrultuda araştırma temel olarak, “sanayisizleşmenin etkilerini, sektörel daralma ve müteakiben işsizlik, yatırımsızlık ve göç üçgeninde şekillenen mutad anlatının dışına taşıdığımızda (daha doğru bir ifadeyle, bu anlatının dışına *taştığımızda*), ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel açıdan yerelde nasıl kavrayabiliriz?” sorusu etrafında şekillenmiştir. Çalışmanın birbirine bağlı iki temel amacı var. Birincisi, sıklıkla bir çöküş anlatısına hapsedildiği için gündelik hayatta ve bilimsel alanda sabit kanaatlerin üretildiği bir sürece dönüşen sanayisizleşmeyi bu kanaatlerden kopararak yeniden düşünmenin imkanını yaratmak. İkincisi, Türkiye’de kentsel dönüşüm/kentsel yeniden yapılanma ile kol kola ilerleyen sanayisizleşmenin büyük/metropol kentlerden taşraya doğru geldiğimizde aldığı biçimleri ortaya koymak. İki amacı bir arada düşündüğümüzde, çoğunlukla ekonomik dönüşümlere/sorunlara *hapsedilen* sanayisizleşmenin etkilerini kültürel alana doğru genişletmek suretiyle ilişkisel bir bakış açısı geliştirmek araştırmanın temel amacı olarak karşımıza çıkıyor.

Son yıllarda, madencilik gerilerken üniversitenin yarattığı dinamizmle gelişen hizmet sektörü ve artan inşaat faaliyetleri Zonguldak’ın *kömürden ibaret olmadığı*ın işaretlerini veren bir ekonomik hareketlilik yarattı. Kampüslerin civarı “öğrenciye uygun” 1+1 dairesi apartmanların ardı ardına yükseldiği bir nevi *yurtlar mahallesine* dönüştü. Özellikle üniversitenin merkez kampüsünün¹ yer aldığı İncivez Mahallesi yoğun bir öğrenci popülasyonuna sahip. Nitekim bu bölgede artan konut üretiminin yanı sıra hizmet sektörünün de geliştiği görülüyor. İlk alışveriş merkezi (AVM) 2009 yılında merkez kampüsün hemen

¹ Bahsi geçen kampüs, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Farabi Kampüsü’dür ve Merkez ilçede yer almaktadır.

karşında açıldı. A alışveriş, yeme-içme, eğlence gibi aktiviteler için kentin sunduğu sınırlı olanaklar yanında AVM, hem yerli halk hem dışarıdan gelen hatırı sayılır nüfus için önemli bir alternatif oldu. Yeni AVM'ler, kahve evleri, fastfood restoranları, çeşitli konseptlerde kafeler açılmaya devam ediyor.

Bu çalışmada Zonguldak *geçiş döneminde* bir kent olarak nesneleştirilmektedir. Zonguldak'ın üretimden inşaat ve tüketim odaklı bir yapıya geçişini ifade eden bu süreç, lüks konut piyasasının gelişimi merkeze alınarak incelenmektedir. Kente dışarıdan gelen nitelikli nüfusun (akademisyenler başta olmak üzere çeşitli mesleklerden profesyoneller ve öğrencilerin) ekonomik alanda yarattığı hareketliliğin etkileri kültürel alana genişletilerek *yeniden yapılanma süreci olarak geçiş döneminin* çok boyutlu yapısı ortaya konulmaktadır. Sosyo-mekânsal ayrışma, yeniden yapılanmanın ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel etkilerinin kristalleştiği, Bourdieücü anlamda alan etkilerinin görüldüğü ve Zonguldak'ın geçiş sürecinde bir kent olarak nesneleştirilmesinde temel alınan sosyal durumdur. Sosyo-mekânsal ayrışmanın somutlaştığı mekân ise, son on yılda lüks konut üretiminin yoğunlaştığı Zonguldak'ın Kozlu ilçesi Güney Mahallesi Kavaklık mevkiidir. Bu çalışmada Kavaklık denen mahal, sanayisizleşmenin ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel etkilerinin –orta sınıf kültürel tüketim pratiklerinin analiz edilmesi suretiyle– görülebileceği ve bu yolla bir mahallenin kültürel yeniden üretim alanı olarak nasıl yeniden şekillendiğinin ortaya konulabileceği mekân olarak incelenmektedir.

Kavaklık'ta Nisan 2018-Mayıs 2019 tarihleri arasında yürütölen ve nitel araştırma yöntemine dayanan saha çalışmasından elde edilen veriler, araştırmanın temel veri setini oluşturmaktadır. Bu veri seti 23 Kavaklık sakini ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın temel veri setini oluşturan Kavaklık sahasının yanı sıra araştırma tasarım sürecinde Sivil Tolum Kuruluşları (STK) ile yapılan görüşmeler ve “mahalle harici” görüşmeler de nitel araştırma sürecinin ve araştırma veri setinin bir parçasıdır. Bir bütün olarak ele alındığında araştırmada veri toplama süreci (güncellenen) literatür okumaları, yerel basın takibi, STK'lar ile yapılandırılmamış görüşmeler, Kavaklık sahasını destekleyici yapılandırılmamış “mahalle harici” görüşmeler, Kavaklık sakinleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlemi içeren çoklu niteliksel yöntem ile ilerlemiştir. STK'lar ile yapılan görüşmeler Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası (ZTSO), Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS), Zonguldak Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği (ZESOB) ve Türk Mühendis ve

Mimar Odaları Birliği'nden (TMMOB Zonguldak Temsilciliği) birer katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Mahalle harici görüşmeler ise farklı inşaat firmalarından iki katılımcı, iki emlakçı, Kavaklık dışında iki farklı mahalleden üç katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

Verilerin yorumlanmasında, “filen var olan neoliberalizm” kavramı ve Bourdieu'nün “fiziksel uzam”, “toplumsal uzam” ve “sembolik uzam” arasında kurduğu ilişki temel alınmıştır. Elde edilen verilerden hareketle Kavaklık'ın orta sınıfların tüketim pratikleri üzerinden yaşam tarzı farklılaşması ve statü ayrımıyla kendini gösteren bir kültürel yeniden üretim alanı olarak nasıl şekillendiği ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma betimleyici/tanımlayıcı bir araştırma örneğidir. Toplumsal faaliyetlerin ya da insanların düşünme ve davranma biçimlerinin bir resmini sunan betimleyici bir çalışmada amaç yeni şeyler keşfetmek değildir. Daha ziyade deneyimlerin, ilişkilerin, çeşitli dinamik ve/ya mekanizmaların etkisiyle bir şeyin nasıl gerçekleştiğidir. Bu nedenle ‘nasıl’ ve ‘kim’ sorularına odaklanılır (Neuman, 2020). Betimleyici çalışmanın doğasına uygun olarak analiz hattı Kavaklık'ın fiziksel inşasıyla başlamakta, ardından Kavaklık sakinlerinin mekânla ve mekân aracılığıyla kurdukları ilişki üzerinden ayrışmanın *nasıl* tesis edildiği ve yeniden üretildiği incelenmektedir. Tarihi ve gündelik yaşantısı kömürle iç içe geçmiş Zonguldak'la kurulan (fiziksel, kültürel ve sembolik bağlamlarda) *dışarılık* ilişkisi, sosyo-mekânsal ayrışmanın somutlaştığı mekân olarak Kavaklık'ın sınırlarını belirleyen temel ayrışma güzergâhı olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmanın temel sorunsalı ve amaçları çerçevesinde, Kavaklık'ın bugün bir *meta* haline nasıl geldiği önemli bir sorudur. Wacquant'a göre “bir mahallenin durumu ve kaderini (ister varlıklı ister yoksul, ister asil ister aşağılık olsun) *artzamanlı tarihsel dönüşümler dizilimi* kapsamına yerleştirmek önemlidir; çünkü mahalle bu dönüşümlerin cisimleşmiş halidir. Ayrıca söz konusu dönüşümlerin kaynakları ve ilkeleri asla incelenen mahallenin içinde bulunmaz” (2010: 19). Dolayısıyla Kavaklık'ın meta haline gelişi Kavaklık'la açıklanamaz. Bu doğrultuda Türkiye'de 2000'lerden sonra yeni bir hatta giren kentleşme pratikleriyle Zonguldak'ın yerel dinamikleri arasındaki rabitanın kurulması elzemdir. Çalışmada bu rabita, *filen var olan neoliberalizm* kavramsallaştırmasından hareketle, neoliberal kentleşmenin sınırlılıkları ve kendine alan açma süreci ortaya konularak açıklanmaktadır. Daha açık ifadeyle, Zonguldak'ın *kadim sorunlarından olan mülkiyet sorunu baypas edilerek* Kavaklık'ın fiziki inşasının nasıl kentsel yeniden yapılanma sürecine eklemlendiği tartışılmaktadır.

Kavaklık'ın mekân olarak inşası sadece haritada görülen bir fiziksel değişim değildir, bu değişim Kavaklık'ta kimlerin yaşayacağını da belirler. Dolayısıyla ikinci önemli soru hattı, fiziki üretimin yanı sıra, mekânın toplumsal ve sembolik (yeniden) üretimini mümkün kılan mekanizmaların neler olduğudur. Çalışmada bu mekanizmalar –Bourdieu'cu anlamda– *alan etkileri* çerçevesinde ortaya konulmaktadır. “Alanlar; malların, hizmetlerin, bilginin ya da statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği arenaları ve aktörlerin bu farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde işgal ettikleri rekabete dayalı konumları ifade eder” (Swartz, 2011: 167). Kavaklık statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği *tüketim alanı* ve buradan hareketle yaşam tarzı farklılaşmasının tesis edildiği *mücadele arenası* olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavaklık'ın fiziksel inşasını ve mekânsal, toplumsal ve sembolik yeniden üretimini ortaya koymak için cevaplanacak alt sorular şunlardır:

- Kavaklık'ın fiziksel inşası ne zaman başlamıştır ve nasıl ilerlemiştir?
- Lüks konut üretiminin Kavaklık'ta yoğunlaşmasının nedenleri nelerdir?
- Toplumsal konumdaki farklılaşmalar yer seçim stratejilerini, mekânla ve mekân aracılığıyla kurulan ilişkileri, mekân(lar)a dair imgeleri nasıl etkilemektedir?
- Kavaklık sakinlerinin kentle kurduğu ilişki ve Kavaklık imgesi arasında nasıl bir bağlantı vardır?
- Kavaklık sakinlerinin yer seçim stratejilerini belirleyen faktörler nelerdir?
- Ayırıştırıcı bir mekanizma olarak içirme ve dışarıda bırakma söylem ve pratikleri Kavaklık sakinleri tarafından nasıl (yeniden) üretilmektedir?
- Kavaklık, Zonguldak'ın geleceğine dair ne söylemektedir?

Genel hatlarıyla çalışmanın kurgusuna yer vermek gerekirse “Sahayla Yüzleşmek ve Sonrası” ana başlıklı birinci bölüm, karşıtlıklar ve önceden belirlenmiş sınırları reddeden ilişkiyel sosyal bilim anlayışının önemli bir bileşeni olan tözcülük karşıtı bir duruşa tekabül eden “arada kalmışlık” halinin, epistemolojik tutum ve araştırmacının konumu olarak benimsendiği vurgusuyla başlamaktadır. Söz konusu yöntemsel duruş üzerinden (arada kalmışlık) araştırma tasarım süreci, başka deyişle araştırma konusunun ve araştırmacının temel sorunsalının nasıl belirlendiği ortaya konmaktadır. Bu süreç aynı zamanda bilimsel araştırma prosedürleriyle (literatür okumaları, ön görüşmeler, yerel basın takibi gibi) öznel gündelik deneyimlerin iç içe geçtiği bir *keşif* sürecini anlatmaktadır. Birinci bölüm verilerin toplanması ve verilerin analizine dair aşamaların anlatımıyla devam etmekte ve araştırmacının yaklaşımı

(nitel), türü (betimsel), yöntemi (alan araştırması) ve tekniği (derinlemesine görüşme) konusunda ayrıntılı bilgi verilmektedir. Birinci bölümde son olarak araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğine dair kanıtların da değerlendirilmesinin ardından bulguların analiz kategorilerine dönüşüm süreci ele alınmaktadır.

“Çöküşe Hapsolmuş Bir Maden Kenti Zonguldak” ana başlıklı ikinci bölümde öncelikle sanayisizleşme sürecinin ardında yatan dinamikler ele alınmaktadır. Fordist-Keynesçi ve ithal ikameci birikim stratejilerinin çöküşüyle başlayan sanayisizleşmenin yerel ölçekte etkileri Kamu İktisadi Teşebbüslerinin tasfiyesi merkeze alınarak incelenmektedir. Zonguldak’ta 1980 sonrası madencilik sektörünün gerilemesi, tarihsel süreçte kentin ekonomik ve sosyal hayatını bir bütün olarak belirlemiş ve bir Kamu İktisadi Teşebbüsü olan Türkiye Taşkömürü Kurumu’nun önemli bir kentsel aktör olarak giderek zayıflaması üzerinden anlatılmaktadır. Ardından “devletin kentten çekildiği” bu sürecin, kenti çöküşe/içinden çıkılmaz bir döngüye hapseden ortak inancı nasıl beslediği ele alınmaktadır. Geçmişe duyulan özlemin “geçmiş Zonguldak’ı” (Türkiye sanayileşmesinin motoru olan Zonguldak’ı) bir *nostalji nesnesine* dönüştürerek gündelik alanda üretilen (yer yer bilimsel alana da sıçrayan) *doxalara* nasıl zemin yarattığı tartışılmaktadır.

“Zonguldak’ta Sanayisizleşmeyi Yeniden Düşünmek” ana başlıklı üçüncü bölümde, Türkiye’de sanayisizleşme ve kentsel yeniden yapılanma arasındaki simbiyotik ilişki merkeze alınmaktadır. Türkiye ekonomi-politiğinin 2000 sonrası AKP iktidarıyla birlikte üretim pahasına kentsel dönüşümün desteklenmesiyle yaşadığı hızlı ve çarpıcı dönüşümün, Zonguldak’ın üretimden inşaat ve tüketim odaklı bir yapıya geçiş öyküsü ile kesişim noktaları ortaya konulmaktadır. Bu kesişim noktaları *filen var olan neoliberalizm* kavramsallaştırması temelinde açıklanmaktadır. Kavram, sanayisizleşmeyi *çöküş ve yeniden toparlanmanın iç içe geçtiği bütünsel bir süreç* olarak kavramak adına işlemselleştirilmiştir. Zonguldak’ta madencilik gerilerken artan inşaat faaliyetleri, özellikle orta (ve üst-orta) sınıflara dönük lüks konut üretimi kentsel yeniden yapılanma sürecinde öne çıkan gelişme olarak ele alınmaktadır. Zonguldak’ta kentsel yeniden yapılanma faaliyetleri (bu faaliyetler konut üretiminin yanı sıra endüstri turizmini canlandırmaya dönük projeleri, yeni tüketim alanlarına yer açmayı da kapsamaktadır) kentin geçmişten devraldığı “mülkiyet sorununun” ilkin bir siyasi-ekonomik mücadele konusuna nasıl dönüştüğü ve ardından nasıl baypas edildiği tartışmasıyla bağlantılı bir biçimde anlatılmaktadır. Bu bölümde son olarak Kavaklık’ın “yeni Zonguldak”ın vitrini

olarak nasıl yükseldiğinin resmi verilmektedir. İnşaat faaliyetlerini kolaylaştırıcı bir aktör olarak öne çıkan yerel belediye (Kozlu Belediyesi) bu resmin en önemli parçasıdır.

Kavaklık'ın fiziki inşası sadece kent peyzajında gözle görülür bir değişime işaret etmez, bu değişim aynı zamanda orta sınıf yaşam tarzının belli bir mekânda görünür olmasına da öncülük etmiştir. “Kavaklık'ın Mekânsal, Toplumsal ve Sembolik Yeniden Üretimi” ana başlıklı dördüncü bölümde bir mahallenin, orta sınıfların mekânla ve mekânda/mekân aracılığıyla kurdukları ilişkiler üzerinden yaşam tarzı farklılaşması ve statü ayrımıyla kendini gösteren bir *kültürel alan* olarak nasıl şekillendiği ortaya konulmaktadır. Bu noktada Bourdieu'nün *alan* kavramından ve *fiziksel uzam*, *toplumsal uzam* ve *sembolik uzam* arasında kurduğu ilişkiden yola çıkılmaktadır. Bourdieucü anlamda alan, alan etkilerinin görüldüğü mekân olarak ifade edilebilir. Bu etki öncelikle mekânın bir mücadele alanı olduğunu imler. Toplumsal sınıfların maddi ve sembolik değere sahip mallara erişimini mümkün kılan sermayelerinin farklılaşan hacim ve kompozisyonu mücadelenin kaynağıdır. Mücadele, sahip olunan sermayeyi/sermayeleri artıma mücadelesidir. Kavaklık “itibarlı” addedilen bir muhit olarak mekâna belli bir statünün atfedildiği fiziksel uzamdır ve muhitin itibarı, burada ikamet eden toplumsal failerin gündelik pratiklerinin ayrıştırıcı pratiklere dönüşmesiyle yeniden üretilmektedir. Bu bölümün kısa ancak kapsamlı bir özetini sunmak gerekirse, Kavaklık'ın rekabetten (mücadeleden) doğan inşa edilmiş *çevre* (sembolik uzam), maddi ve sembolik değere sahip bir tüketim nesnesi olarak nasıl yeniden üretildiği ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi ve çıktıları ile birlikte Kavaklık ve Zonguldak'ın gelecek projeksiyonu tartışılmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, cevabı aranan alt sorulara verilen yanıtlar çerçevesinde Kavaklık'ın, Türkiye'nin inşaat ve tüketim odaklı büyüme stratejisine eski bir sanayi kentini eklemlleme çabasıyla Zonguldak'ın yeni yüzü olarak nasıl (yeniden) inşa edildiği ortaya konulmaktadır. Çalışma salt, ulusal ve yerel siyasi-ekonomik belirlenimleri merkeze alarak ilerlemiyor; aynı zamanda toplumsal sınıfların bir mahallenin sosyo-mekânsal inşasındaki rolüne odaklanıyor. Geniş açıdan bakıldığında bu çalışma, Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte yaşam tarzı farklılaşmasıyla kendini gösteren ekonomik ve kültürel alandaki mücadelenin taşra ölçeğinde bir örneğini sunmaktadır.

1. BÖLÜM

1. SAHAYLA YÜZLEŞMEK VE SONRASI

1.1. Epistemolojik Tutum ve Araştırmacının Konumu Olarak Arada Kalmışlık

Işık ve Pınarcıoğlu, sosyal bilimlerin olgu ve süreçleri açıklamada ulus-devleti merkeze alan bir mekânsal ontolojiye yaslandıklarını belirtir (2013: 31). Bu ontolojik temel, Batı merkezli ilerlemeci tarihsel zamanı evrenselleştirerek (toplumsal) ilişki ve süreçleri evrimci bir şema üzerinden karşıtlıklar/ikilikler kutbuna yerleştirerek anlamaya ve açıklamaya çalışır. Sosyal bilimlerin içinde bulunduğu krizin temelinde bu ontolojik kabulün yattığını vurgulayan Işık ve Pınarcıoğlu sosyal bilimlerin, “eleştirelilik ve kendi üzerine düşünme geleneği (*reflexivity*)”ni yeni bir ontolojik temel olarak aldıklarında bu krizi aşabileceklerini savunur ve bunun üzerinden kendi epistemolojik tutumlarını “arada kalmışlık” olarak tanımlarlar (2013: 32-33). Benimsenen bu arada kalmışlık halinin önceden belirlenmiş karşıtlık ve sınırları reddeden ilişkisel sosyal bilim anlayışının önemli bir bileşeni olan tözcülük karşıtı bir duruşa tekabül ettiği söylenebilir. “İlişkisel yaklaşım en başta doğurgan mekanizmaların arka planda yer aldığı sosyal gerçekliğin anlaşılması açısından yapı ve faillik süreçlerinin daha dinamik bir model içinde yeniden düşünülmesini öneriyor. Böylece sosyal değişimi, pratiklerimizi ve onu hem olanaklı kılan hem de kısıtlayan toplumsal yapıları, deyim yerindeyse *araya/aradan bakarak*² muhakeme etmemizi sağlıyor” (Çeğin ve Göker, 2012: 14). Dolayısıyla arada kalmışlık, bir keyfiliğe değil aksine gerçekliği çarpıtma riskini en aza indirerek anlama çabası olarak bir yöntemsel duruşa işaret ediyor.

Bu çalışmada söz konusu yöntemsel duruşu benimsediğimi belirtmeliyim. Bu duruş öncelikle ulusal veya yerel ölçekte sıkışıp kalmadan kentsel süreçleri ölçekler arası ilişkide kavramama yardımcı oldu. Daha açık bir ifadeyle, yerel üstü kentsel süreçlerle geçmişten devralınan düzenlemelerin bugüne bıraktığı tortular/miraslar/süreklilikler üzerinden yerel kentsel dinamikler arasında rabita kurmamda zihin açıcı oldu. Yanı sıra, uzun bir zamana yayılan doktora araştırmamda sık sık içine düştüğüm kafa karışıklığının, üstesinden gelinmesi değil fırsata çevrilmesi gereken bir durum olduğunu her adımda kendime hatırlatmama vesile oldu. Zonguldak bir işçi kenti miydi yoksa belli değişim emareleri var mıydı? Zonguldak

² Vurgu makale yazarlarına aittir.

“değişiyorsa” bu değişim, kendi toplumsal konumumdan kaynaklı (bu konum kabaca kente dışarıdan gelen, profesyonel meslek sahibi, yeni orta sınıf bir pozisyonu imliyor) sınırlı ya da yanıltıcı bir bakış açısının, yani kendi *doxamın* bir ürünü müydü yoksa tam tersine yerelde üretilen *doxaları* kırmaya yarayan avantajlı bir bakışın çıktısı mıydı? Tüm bu kafa karıştırıcı sorulara sarıh cevaplar vermeye çalışmak yerine (en azından başlangıçta, araştırma tasarım sürecinde) bu ve benzeri soruların peşinden giderek (onlardan kaçmak yerine onların peşinden giderek) adım adım düğümleri çözmeye çalıştım. Sonuçta hem araştırmacının konumu olarak bu “arada kalmışlık” halini benimsedim hem de Zonguldak’ı arada kalmış, geçiş halindeki bir *nesne* olarak inşa ettim. Zonguldak’ta yaşanan sanayisizleşmeyi kentin tarihsel çöküşünü yok saymadan ancak bu çöküşü *doxalara* gömülü bir anlatıyla bilimsel alanda yeniden üretmekten kaçınarak, çok yönlü bir süreç olarak ele almayı hedefledim. Bu süreç elbette hızlı ve kolay ilerlemedi.

Zonguldak, eğer orali değilseniz ya da orada yaşamıyorsanız, hususi ziyaret edilen ya da başka yerlere geçerken uğranılan bir kent değil. Benim kente ilk gelişim 2014 Ekim’iydi. Zonguldak’a İzmir’den, yani uzun bir yoldan gelmişim. Otobüsten iner inmez beni deniz, denize paralel engebeli yapısından kaynaklı basamak şeklinde yapılaşmış bir kent ve terminalin biraz aşağısında kent merkezine doğru ilerleyen ana caddede tüm görkemiyle duran ve adını sonradan öğrendiğim lavuar alanı³ karşılamıştı. Denizi olan bir şehirden denizi olan başka bir şehre gelince gördüğüm bu ilk manzara belli bir aşinalık ve mutluluk hissi vermişti. Bu ilk etkiye rağmen kent merkezine geldiğimde yaşadığım şaşkınlığı hatırlıyorum: kömür yığınıyla dolu liman, merkezin tam ortasını kaplayan dolmuş durakları, karmaşık ve ne yöne ayrıldığı belli olmayan bir kavşak, taşıt kalabalığıyla iç içe geçen insan kalabalığı, eski isli binalar... 1970’lerin Türk filmlerinden fırlamış bir sahnenin içerisinde hissetmişim kendimi. Terminalden kent merkezine yönlendirme üzerine, yürüyerek gittim ve merkeze geldiğimi – biraz şüphe ile – anladığımda karşıma çıkan iki genç kadına “merkez burası mı?” diye sordum. Hafif bir tebessümle “benzetemediniz mi?” demeleri karşısında şaşkınlığıma şaşıarak ben de tebessüm etmişim. Bu köklü maden kentinin hem büyüleyici hem de yer yer usandırıcı yönünü, kente dışarıdan gelen pek çoğu gibi, ilk günden hissetmişim sanırım. Kentten ayrılırken buraya tekrar dönüp dönemeyeceğimi bilmediğimden bolca hediyelik eşya

³ Lavuar, kömürün satışa sunulmadan önce taş-toprakta arındırılmak için yıkıldığı tesistir. 1950’lerde inşa edilen tesisin 2006 yılında ekonomik ömrünü tamamladığı gerekçesiyle yıkımına başlanır. Ana binası yıkılan tesisten sadece üç yıkıma bacası “kurtarılır” ve kültür mirası olarak tescillenir. Kısacası lavuar alanı, kentin geçmiş görkemli dönemlerini hatırlatan bir sanayi mirasıdır. Bir sonraki bölümde Görsel 2.3.’de alanın fotoğrafına yer verilmektedir.

satın almış ve bolca fotoğraf çekmişim. Madenci heykeli minyatürleri, Orhan Veli'nin “siyah akar Zonguldak'ın deresi yüz karası değil, kömür karası böyle kazanılır ekmek parası” yazan buzdolabı süsleri ve kentin çeşitli açılardan puslu fotoğrafları ile ayrılmışım kentten.

2015 Ocak'ta üniversitede çalışmaya başladım ve kente yerleştim. Doktora eğitim sürecinde ders dönemini bitirmiş ve tez çalışması için araştırma konusu tasarlama aşamasında olan bir öğrenciydim. Yüksek lisans tezimde teorik bir giriş yaptığım kent sosyolojisi alanında devam etmek ancak bu sefer empirik bir araştırma yapmak istiyordum. Kentte yaşadıkça, Zonguldak'ın farklı alanlarda tasarlanabilecek araştırma gündemleriyle pek çok çalışmaya esin kaynağı olabilecek bir kent, yaygın söylemle “iyi bir laboratuvar” olduğunu düşündüm. Bunun temel sebebi, Zonguldak'a ilk gelişimde beni karşılayan anakronik kent görüntüsünün içinde yaşamaya başladıkça daha ilginç bir hal almasıydı. Kafe veya restoranlarda, mahalle bakkalında ya da sahilde bir bankta otururken yaptığım ayaküstü sohbetlerin konusu ağırlıklı olarak, eski güzel günlerini geride bırakan Zonguldak'ın bugün geldiği durumdu. Bu anlatı, kentin film sahnesinden fırlamış havasıyla bütünleştiğinde bende tarihsel-sosyolojik bir merak hâsıl olmuştu. Sahil kenarında düzenli gitmeye başladığım bir kafenin işletmecisi “İstanbul'un entelijansiyası [tam olarak bu kelimeyi kullandı] Zonguldak'tan gitmedir” demişti ve ardından kentin eski canlı sosyal hayatından bahsetmişti –işletmecinin yaşı gençti ve aslında hiç tanık olmadığı bir tarihi içselleştirerek anlatmıştı. Zonguldak modern-milli ideolojiyle devlet eliyle inşa edilmiş bir kentti ve literatür okumalarımın önce bu anlatıyla gündelik sohbetlerde karşılaşmışım. Geçmişe dönük bu “parlak” anlatı çoğunlukla, Zonguldak'ın önce gerilediği ve ardından bu gerilemenin yerini uzun yıllardır “yerinde sayan” bir kente bıraktığı anlatısıyla devam ediyordu. Bu düşkün imajın temelinde, maden kenti Zonguldak'ta madencilik sektörünün gerilemesi yatmaktaydı.

Bu gündelik deneyimler/sohbetler sonucu Zonguldak'ın yaşadığı “çöküşü” merkeze alan bir araştırma konusuna yönelmeye karar verdim ve çıkış noktamı sanayisizleşme olgusu olarak belirledim. Ön literatür okumalarımın, kentin yaşadığı “çöküşün” pek çok çalışmaya temel oluşturduğunu ve Zonguldak'ta sanayisizleşme çalışmaya niyetlenmiş bir araştırmacı için mevcut literatürün son derece değerli ancak kısıtlı olduğunu fark ettim. Türkiye sanayisizleşmesinin bir stereotipi olarak Zonguldak'ın adı pek çok çalışmada geçse de yerel ölçekte ele alınmış sanayisizleşme tartışmaları oldukça azdı – sadece Zonguldak üzerine değil, İstanbul “dışına çıkabilmiş” çalışmalar oldukça azdı. Bu nedenle (genel) sanayisizleşme literatürünü tarama sürecimde, çalışmalarda ortaya konan ekonomik, sınıfsal ve (daha az

üzerinde durulan) mekânsal sorunların yereldeki karşılığını kavramak için hem Zonguldak üzerine yapılmış sosyal bilimsel çalışmalardan hem de yerel basında çıkan haberlerden yararlandım. Dolayısıyla düzenli olarak yerel basını takip etmeye başladım. Ön okuma ve taramalarda, belirli kentsel sorunların (hem literatürde hem basında) hiç gündemden düşmediğini ve hatta giderek kronikleştiğini gördüm. Bu durum bir sosyolog için “bulunmaz fırsattı”. Böylelikle sanayisizleşme olgusundan yola çıkarak madencilik sektörünün gerilemesi ve bunun yol açtığı güncel sorunlara odaklanmaya karar verdim.

Kentin sorunlarını farklı yerel aktörleri kapsayacak şekilde ortaya koyabileceğim bir araştırma sorusu ve yöntemi belirlemeye çalışıyordum. Bununla birlikte yerelde daha önce yapılmış çalışmalardan farklı ve onlara bir katkı olarak, kentsel yapılı çevrenin dönüşümüne de odaklanmak istiyordum. Yok olan işçi mahalleleri, yıkılan ya da atıl durumda olan işçi lojmanları, kenti bir sanayi müzesine dönüştüren boşalmış tesisler ve yıpranmış yapılar sanayisizleşmenin mekândaki somut görünümleriydi. Süreç sistematik ilerliyor gibi görünse de araştırma sorumu tam olarak formüle etmekte zorlanıyordum. Bu sürecin oldukça uzun sürmesi beni sorunun kaynağının ne olduğunu düşünmeye sevk etti. Bu aşamada, kentsel karar alma süreçlerinde yer alan ve kurumsal düzeyde kent hafızasına sahip olduğunu düşündüğüm yerel aktörler olarak STK’lar ile görüşmeler gerçekleştiriyordum. Yaptığım görüşmelerde, yerel literatürün ve gündelik sohbetlerin aksine kentin geleceğine dair farklı bir tahayyülle karşılaştım. Kentin bugünkü “sıkışmışlık” halinden çıkması gerektiği ve kömürün kentin geleceğinde çok da yeri olmadığı (çoğu zaman satır aralarında) dile getirilmişti.

Üniversitedeki öğrencilere şöyle bakıyoruz biz, üniversite öğrencilerimiz asgari ücretle bir işçi çalıştıran gibi. En azından öyle bir para bırakıyor. Öyle bir katkı yapıyor. Hem sosyal hem kültürel hem ekonomik olarak çok katkısı var. Piyasadaki ufak tefek hareketliliğin başlıca sebeplerinden biri öğrenciler (ZESOB, 27.10.2017).

Ereğli orada var Filyos orada var fakat Zonguldak diye bir şehir yok. Zonguldak’ın oluşmasının temel nedeni kömür. Onun için kömür hala var Zonguldak’ta, bir süre daha da olmaya devam edecek hiç şüphesiz. Ama şunu söylüyoruz biz de Zonguldak Sanayi ve Ticaret Odası olarak:

Kömür ilerde nihayet Zonguldak'ın ana ekonomik alanı olamaz. Olamayacak da. Görülüyor bu (ZTSO, 20.09.2017).

Zonguldak çok katmanlı bi' şehir. Kömürü kastetmiyorum, denizi, doğası, tarihi mirası olarak baktığınızda. Ama maalesef bir taraftan bunlar öne çıksın bu katmanları öne çıkaralım, kongre turizmi, endüstri turizmi, doğa turizmi gelişsin istiyorsun bir taraftan bunların ortasında elektrik üretip hepsini zehirliyorsun (TMMOB Zonguldak Temsilciliği, 06.12.2017).

Yaptığım ön görüşmelerden elde ettiğim bilgiler bir yandan kronikleşmiş sorunlara dair bilgi veriyor, diğer taraftan bu sorunların çözümünde *madenciligi geri çağırmayan* alternatif güzergâhlara kapı aralıyordu. Dolayısıyla zihnimdeki “tıkanmanın”, araştırma konusu tasarlama fırsatı olarak gördüğüm kronikleşen sorunlarla bu sorunların çözümüne dönük tahayyül ve pratiklerin *çakışmamasından* kaynaklandığını anladım. Başka deyişle, literatürde, basında, gündelik dilde karşılaştığım “çöküş” söylemindeki ortaklaşmanın, çoğu zaman belli bir sınıfsal hafıza ve deneyimden yola çıkarak başkasının ağzından dile getirilen sorunların (bunlar çoğunlukla sözcüğün geniş anlamıyla “sol” ideolojiden devralınmış söylemler olarak yansıyor) yaygınlaşarak birer sabit fikre dönüşmesi söz konusuydu. Cresswell'e göre, ellerinden güçleri alınmışlar adına sorunları tanımlayan temsil politikaları üzerinden “...güçlü gruplar, ideolojik konumlarını ‘belli bir yeri belirli bir anlama bağlayarak’ pekiştirirler” ve bu aynı zamanda sorunların doğallaştırılmasına neden olur (Haymes, 1997: 139). Cresswell'in tasvir ettiği durumu tek bir kavramla anlatacak olursam, sorunların dile getirilişinde “*allodoxia*”⁴ etkisi söz konusuydu. En nihayetinde sorun, benim de kente benzer bir gözle bakmış olmamdı. Bu sorunu fark ettikten sonra, araştırma tasarım sürecinde yeni bir aşamaya geçmiştim artık.

Sorunların yanı sıra bu sorunların farklı şekillerde dile getirilmesinin altında yatan ekonomik, siyasal ve kültürel çıkar ve çatışmalara da dikkat kesildim. Kentte yaşama sürem arttıkça üniversitede ve üniversite dışında tanıştığım, sohbet ettiğim, karşılaştığım insanlar da artıyordu. Böylelikle iki farklı düşünce ve davranış seti giderek belirginleşiyordu. Bu ayırmayı şöyle soyutladım: *Hem hafızada hem gerçek dünyada, kentsel sorunlarla iç içe*

⁴ *Allodoxia* Bourdieu'nün bir kavramıdır ve Bourdieu “[...] Latince öteki, farklı anlamındaki –allo ile doxa'dan türetilen allodoxia kavramını ezilenlerin, kendilerine ait olmayan, egemenlerin kanaatlerini benimsemesi anlamında kullanır” (Bourdieu, 2015: 268d).

olanların (organize olmuş) pratikleri, alışkanlıkları, düşünme biçimleriyle örülmüş “işçi kenti Zonguldak” ile bu sorunlardan azade olmasa da sorunların etrafından dolanma “becerisi” gösterebilenlerin davranış ve görme biçimleriyle örülmüş “yeni bir Zonguldak” söz konusuydu. Buradan hareketle, Zonguldak üzerine şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalardan farklı olarak ikincisini anlama ve açıklama merakı bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturdu. Beni Kavaklık’a götüren bu meraktı.

1.2. Verilerin Toplanması

“Yeni Zonguldak” üretimden inşaat ve tüketim odaklı yapıya geçiş sürecindeki bir kenti ifade etmektedir. Bu çalışma, geçiş sürecinde bir kentte sanayisizleşmenin ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel etkilerine odaklanmaktadır. Kavaklık ise bu etkilerin –orta sınıf tüketim pratiklerinin analiz edilmesi suretiyle– görülebileceği mekândır. Buradan hareketle, Zonguldak’ı üretimden inşaat ve tüketim odaklı yapıya geçiş sürecinde bir kent olarak incelediğim bu çalışmada temel veri seti, son on yılda lüks konutların ardı ardına inşa edildiği Zonguldak’ın Kozlu ilçesi Güney Mahallesi Kavaklık mevkiinde gerçekleştirdiğim ve nitel araştırma yöntemine dayalı saha çalışmasından elde edilmiştir. “[B]ir toplumsal ortamın ya da ilişkinin özgün ayrıntılarının resmini suna[n]” (Neuman, 2020: 91) bu çalışma betimleyici/tanımlayıcı bir araştırma örneğidir. “Betimleyici bir çalışma insanların ya da toplumsal faaliyetlerin bir resmini sunar ve ‘nasıl’ ve ‘kim’ sorularına odaklanır” ve bu yönüyle “[y]eni meseleleri keşfetmek ya da bir şeyin neden gerçekleştiğini açıklamak...bir şeyin nasıl olduğunu betimlemeye kıyasla daha az önemlidir” (Neuman, 2020: 92). Bu çalışmada da temel olarak Kavaklık’ın bir kültürel tüketim alanı olarak *nasıl* şekillendiği ortaya konulmaktadır.

Kavaklık sahası her ne kadar araştırmanın temel veri setini oluştursa da araştırma tasarım sürecinde STK’lar ile gerçekleştirilmiş yapılandırılmamış görüşmeler ve sonrasında Kavaklık sahasını destekleyen “mahalle harici” yapılandırılmamış görüşmeler de genel veri setine dâhildir. Bir bütün olarak ele alındığında araştırmada veri toplama süreci (güncellenen) literatür okumaları, yerel basın takibi, STK’lar ile yapılandırılmamış görüşmeler, Kavaklık sahasını destekleyici yapılandırılmamış “mahalle harici” görüşmeler, Kavaklık sakinleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlemi içeren çoklu niteliksel yöntem ile ilerlemiştir. Creswell nitel araştırmadan bahsedilirken genellikle ilk işin bir tanım yapmak olduğunu söyler; ancak bu ezberi yerine getirmek gittikçe zorlaşmaktadır (2018: 43). Bununla birlikte

basit bir tanım yapmak gerekirse “[n]itel veriyi, nicel veri şeklinde derleyemeyeceğimiz veri olarak tanımlayabiliriz” (Kümbetoğlu, 2015: 43). Kısaca nitel araştırma, sayısal olarak elde edemeyeceğimiz verilere ulaşmak için yöneldiğimiz araştırma yöntemidir. Kavaklık sahasının ayrıntılarına yer vermeden önce araştırma tasarım sürecinde yaptığım ön görüşmelere değinmem yerinde olacaktır.

Araştırma tasarımı sürecinde STK’lar ile ön görüşmeler gerçekleştirdim. Kentsel karar alma süreçlerinde yer alan ve kurumsal düzeyde kent hafızasına sahip olduğunu düşündüğüm STK’lar ile en genel anlamda, kentin sorunları ve bu sorunlara dönük geliştirilen/geliştirilmesi planlanan çözümler konusunda bilgi almak için görüştüm. Bu ön görüşmeleri Eylül 2017-Aralık 2017 tarihleri arasında gerçekleştirdim. Görüşmelere önceden randevu alarak gittim. McCracken, nitel görüşmelerin başlangıcında güvenilir bir çehre (*face-safety*) sunmanın öneminden bahseder. Birkaç dakika “boş konuşma”nın katılımcı tarafından olumlu karşılandığını belirtir ve bu aşamada biyografik/demografik verilerin işe yarayabileceğini söyler (1988: 38). STK görüşmelerimde kısaca kendimi tanıtmam ve araştırmamdan bahsetmem bu aşamaya örnek olarak verilebilir. Görüşmeye, katılımcıların konuşmakta istekli olacağını düşündüğüm bir konu olarak güncel kurumsal faaliyetleri ile ilgili sorular sorarak başladım. Görüşmeleri (katılımcıların izni dâhilinde) kaydettim ve her görüşmeden sonra geciktirmeden ses kayıtlarının deşifresini yaptım. Böylelikle, görüşmeler ilerledikçe hazırladığım konu temalarının altında toplanan bilgileri, bir sonraki görüşmeye hazırlık oluşturması açısından bütün olarak görme ve eksik kalan veya tekrarlanan konulara odaklanma imkânım oldu. Bu görüşmelerde odaklandığım temalar şöyledir:

- STK’nın güncel faaliyetleri/gündemleri
- Kentin belli başlı sorunları
- Bu sorunların tarihsel olarak değişimi
- Kentteki olumlu/olumsuz belli başlı gelişmeler/değişimler
- Sorunların çözümüne dair öneriler/STK’ların bu çözümler içerisindeki konumu

Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası (ZTSO), Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS), Zonguldak Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (ZESOB), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’nden (TMMOB Zonguldak Temsilciliği) birer katılımcı ile görüştüm. GMİS’le yaptığım görüşme Cuma namazı nedeniyle yarım kaldı ve bu görüşmeye ertesi gün devam ettim. Görüşme yarım kalınca, aynı gün, sendikada bulunan bir emekli maden işçisiyle spontane gelişen ikinci bir görüşme gerçekleştirdim. Bu nedenle yaptığım bu görüşmeyi de

STK'lar listesine ekledim. Bu aşamada toplam 5 görüşme gerçekleştirdim. Görüşme tarihleri ile birlikte katılımcı listesi EK-1'de yer almaktadır.

Araştırmanın temel veri setini oluşturan Kavaklık'ta yürüttüğüm saha çalışmasına 2018 Nisan ayında başladım ve 2019 Mayıs ayında saha çalışmasını tamamladım. Toplam 23 Kavaklık sakiniyle derinlemesine görüşme gerçekleştirdim. Görüşmelerde katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yönelttim. Soruları daralan bir ölçekte, kent-mahalle-(oturulan) site/rezidans/apartman olmak üzere üç üst kategoriyi baz alarak oluşturdum. Soruları daralan mekânsal ölçekler çerçevesinde oluşturma nedenim, Kavaklık sakinlerinin mekânla ve mekân aracılığıyla kurdukları ilişkileri mümkün olduğunca geniş bir perspektiften görmek, basit ama cevabı çok katmanlı olabilecek “neden Kavaklık?” sorusuna verilecek yanıtları çoğaltmaktır. Başka deyişle, Kavaklık'ın sadece oturulan evlerden müteşekkil olmadığını ortaya koymak ve orta sınıf yaşam tarzıyla şekillenen bu “dünyayı” Kavaklık sakinlerinin görme ve düşünme biçimleri, söylem ve davranışları üzerinden inşa etmektir.

Gelgelelim Kavaklık, benim başlayacağım “inşa(at) faaliyetinden” çok önce kat kat fiziksel olarak inşa edilmişti. Bu nedenle ilkin bu fizikî-mekânsal oluşum sürecini ortaya koymak elzemdi. Bu aşamada, ikincil kaynakların yanı sıra (daha önce yapılmış çalışmalar, bölge planları, basında çıkan haberler, istatistikî veriler gibi) birincil kaynaklara da yöneldim. 2018 Nisan ayında, 2 emlakçı ve iki farklı inşaat firmasından 2 katılımcıyla görüşme yaptım. Katılımcı listesi görüşme tarihleriyle birlikte EK-1'de yer almaktadır. Bu 4 görüşmeye de STK'larla yaptığım görüşmelerde olduğu gibi belli temalarla gittim:

- Kavaklık eski hali/bugünü/son on yıllık değişimi
- Kozlu'nun diğer mahalleleri ve Kavaklık arasındaki fark/benzerlik
- Kavaklık sakini genel profili (satılık-kiralık ev alanlar/arayanlar çerçevesinde)
- Konut fiyatları/özellikleri
- Kavaklık'ın geleceği
- Zonguldak'ın sorunları ve çözümü için yapılabilecekler/yapılması gerekenler

İnşaat/müteahhitlik firmaları, Kavaklık'ta birer site inşa etmiş iki firmaydı. Bu iki katılımcıdan biri satış temsilcisi diğeri firma ortağı olan müteahhitti. Müteahhitle görüşmemde Kavaklık'ın yapılaşma sürecine dair teknik ve tarihsel bilgiler edindim. Satış temsilcisi ile yaptığım görüşme ise daha farklı ilerledi. Firmanın ofisinde, masanın üzerinde konut projesinin bitmiş halinin maketi yer alıyordu. Satış temsilcisinin bana makete bakarak

uzun uzun dairelerin özelliklerinden ve sitenin sunduğu imkânlardan bahsedileceğini sanmıştım ancak öyle olmadı. Görüşmemiz daha çok, Kavaklık'ın nasıl bir yer olduğu, buradaki insanların gelir ve kültür seviyesi, Kavaklık'ın Zonguldak'ın başka hiçbir yerine benzemediği gibi iştahlı bir pazarlama sohbetiyle ilerledi. Ancak pazarladığı ürün yeni yapılan site değil *bütün bir muhitti*. Bu görüşme, “doğru yolda” ilerlediğimden emin olduğum görüşmelerden biriydi: Kavaklık “yeni Zonguldak'ın” vitrini olmaya adaydı. Öyleyse şimdi Kavaklık'a geçelim.

Kavaklık saha araştırmasına dair yukarıda verdiğim ön/özet bilgileri ayrıntılandırmak için yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formuna değinmek gerekiyor ve bu noktada nitel araştırmanın doğasına biraz daha ayrıntılı yaklaşmak yerinde olacak: “Derinlemesine görüşmelerde anlamak nihai amaçtır. Bulgular genelleme hedeflemez. Amaç, görüşme yapılan kişinin kelimelerini, öyküsünü, bakış açısını ve algılarını kendi sesinden dinleyebilmektir (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2021: 158). Giriş bölümünde yer verdiğim alt araştırma sorularını hatırlatacak olursam:

- Kavaklık'ın fiziksel inşası ne zaman başlamıştır ve nasıl ilerlemiştir?
- Lüks konut üretiminin Kavaklık'ta yoğunlaşmasının sebepleri nelerdir?
- Toplumsal konumdaki farklılaşmalar yer seçim stratejilerini, mekânla ve mekân aracılığıyla kurulan ilişkileri, mekân(lar)a dair imgeleri nasıl etkilemektedir?
- Kavaklık sakinlerinin kentle kurduğu ilişki ve Kavaklık imgesi arasında nasıl bir bağlantı vardır?
- Kavaklık sakinlerinin yer seçim stratejilerini belirleyen faktörler nelerdir?
- Ayrıştırıcı bir mekanizma olarak içirme ve dışarıda bırakma söylem ve pratikleri Kavaklık sakinleri tarafından nasıl (yeniden) üretilmektedir?
- Kavaklık, Zonguldak'ın geleceğine dair ne söylemektedir?

Birinci ve ikinci soru Kavaklık'ın fizikî-mekânsal inşasına bizi götürecek cevapların arandığı temel sorulardır. Bu soruların cevabı olarak Zonguldak'ta mülkiyet sorununa ve onun baypas edilmesi üzerinden ilerleyen ekonomi-politik süreçte Kavaklık'ın ve dolayısıyla arzın nasıl inşa edildiğine odaklandım. Bu noktada (yukarıda vurguladığım gibi ağırlıklı olarak) STK'lar ile yaptığım görüşmelerden, mahalle harici görüşmelerden ve yerel basında çıkan haberlerden yararlandım. Ancak alt soruları birbirinden kopuk/bağımsız düşünmemek gerekir. İlk iki alt soru aynı zamanda, üçüncü soruya bağlanacak gelişmelere açıktır. Kavaklık'ın fiziksel inşası, bu inşanın nasıl ilerlediği ve lüks konut üretiminin Kavaklık'ta

yoğunlaşma sebepleri salt *piyasa-siyaset* ilişkisiyle açıklanamaz. Kavaklık'ta artan yapılaşma artan talep ile doğrudan bağlantılıdır ve bu bağlantı en nihayetinde üçüncü sorunun da dâhil olduğu diğer alt soruların merkeze alınmasını gerektirir.

Üçüncü alt soru ve devamında sosyo-mekânsal ayrışma dinamikleri üzerinden talebin nasıl (yeniden) inşa olduğu ve artan talebin ayrışmayı nasıl (yeniden) ürettiği sorgulanmaktadır. Bourdieu'nün 1980'lerde Fransa'da tek haneli/müstakil konut piyasası üzerine yaptığı araştırmada konut, "[...] mali ve politik olduğu kadar yoğun bir simgesel yatırım da yapılan bir mal" olarak ele alınır (Göker, 2016: 287-288) ve ürünün (konut) teknik ve biçimsel nesnel özellikleri ile onun algı ve beğenisini yapılandıran habitus arasındaki ilişkinin gerçek talebi belirlediği vurgulanır (Bourdieu, 2005: 22). Kavaklık sahasında evin/mahallenin/mekânın aldığı maddi ve sembolik biçimi, toplumsal konumlar arası hiyerarşinin/faillerin güç mücadelesinin bir yansıması olarak ele aldım ve sırasıyla kent-mahalle-site kategorileri altında derlediğim yarı yapılandırılmış sorular vesilesiyle sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl tesis edildiğini, bu süreçte Kavaklık'ın bir *kültürel alan* olarak nasıl inşa olduğunu katılımcıların deneyimlerini ve algılarını kendi seslerinden dinleyerek ortaya koymayı hedefledim.

Tek bir aracı ya da katılımcı üzerinden (diğer) katılımcılara erişmenin katılımcı profilini tek tipleştirme riski barındıran bir usul olduğunu düşünerek literatürde "kilit kişiler" (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2021: 159) denen birden fazla aracı üzerinden katılımcılara ulaştım. Bazı katılımcıların beni bir diğer katılımcıya yönlendirmesi söz konusu oldu ancak oluşan bu "ikili zincir" sınırlı sayıda kaldı. Bu durum hem komşuluk ilişkilerinin görece zayıf olmasından hem de araştırmacı olarak bu zinciri kırmak (daha açık ifadeyle bu zincirin uzamasını tercih etmedim) ve profili çeşitlendirmek üzere katılımcılara erişmeye dönük bir yöntem benimsememden kaynaklandı. Mümkün olduğunca farklı mesleklerden ve farklı eğitim ve gelir düzeyinden kişilere ulaşmaya çalıştım. Dikkat ettiğim bir diğer husus da yerli ve dışarıdan gelen (iş vesilesiyle başka şehirden Zonguldak'a gelen) dengesini korumaktı. Bu dengeyi kurmamdaki temel sebep Kavaklık'ın yaygın olarak dışarıdan gelenlerin tercih ettiği bir muhit olarak algılanmasıydı. Bu doğrultuda 11 dışarıdan gelen 12 Zonguldaklı olmak üzere toplam 23 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirdim. 3 katılımcıyla evlerinde, 6 katılımcıyla Kavaklık'ta bulunan kafede, 2 katılımcıyla apartmanın/sitenin bahçesinde ve bir katılımcıyla farklı mahallede bulunan bir kafede görüştüm. Ortalama bir saat süren görüşmeleri katılımcıların izni dâhilinde kayıt altına aldım.

Görüşmeye kendimi tanıtarak ve araştırma hakkında katılımcıya bilgi vererek başladım. Ardından görüşmeyi ses kayıt cihazına kaydetmek için katılımcıdan onay aldım. Katılımcının onayını aldıktan sonra ses kayıt cihazını açarak görüşme tarihini ve görüşme sırasını (5. görüşme, 18. görüşme gibi) belirttim ve katılımcıdan ses kaydı almama izin verdiği için teşekkür ederek onayını kayda aldım. Ses kayıt cihazını kapatmadan sorulara başladım. Öncelikle yaş, medeni hal, eğitim durumu, meslek, ortalama aylık hane geliri, hanede yaşayan sayısı ve hanede yaşayanların meslekleri, Kavaklık'ta ve Zonguldak'ta ikamet edilen süre gibi demografik sorular sordum. Demografik sorular, “[k]işilerin tanımlayıcı bilgilerinin özelliklerinin alındığı sorulardır. Bu türden sorular görüşülen kişilerin diğer görüşülenlere göre konumlandırılmasını sağlar” (Patton’dan akt. Kümbetoğlu, 2015: 85). Bundan sonraki aşamada *sondaj* için alt soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış sorulara yöneldim.

Tablo 1.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formundan Soru Örnekleri

Zonguldak	Kavaklık	Oturulan site/rezidans/apartman
Soru örneği 1- Zonguldak’ın en büyük problemi sizce nedir? Zonguldak’ın geleceğini nasıl görüyorsunuz?	Soru örneği 1- Kavaklık deyince aklınıza ilk ne geliyor?	Soru örneği 1- Sizce bu sitede oturanlar en çok hangi yönden birbirine benziyor?
Sondaj	Sondaj	Sondaj
• Cezalı kent imgesine dair ne düşünüyor?	• Kavaklık’ı bilmeyen birine burayı nasıl anlatır?	• Site sakinlerinin hangi mesleklerle meşgul olduğu hakkında bilgisi var mı?
• Kentte işsizlik sorunu olduğunu düşünüyor mu? Neden?	• Biri oturduğu yeri sorduğunda mahalle ismini mi site ismini mi söyler?	• Belirli meslekten kişilerin bir arada bulunmasının yaşanılan ortamı etkileyeceğini düşünüyor mu? Etkileyeceğini/etkilediğini düşünüyorsa bu etkiyi nasıl tanımlıyor?
• TTK’nın kapatılması/kapatılmaması gerektiği hakkında ne düşünüyor? Neden?		• Siteden ya da mahalleden gördüğü komşuları var mı? Var ise komşuluk ilişkileri iş ya da aile tanışıklığına mı yoksa mahalle tanışıklığına mı dayanıyor?
Soru örneği 2- İmkânınız olsa Zonguldak’tan ayrılıp başka şehirde yaşamak ister misiniz? Neden?	Soru örneği 2- Mahallede vakit geçiriyor musunuz? (mahallede bulunan parka ya da kafeye gitmek, yürüyüş yolunu kullanmak gibi). Mahalleyi sosyal imkânlar açısından	Soru örneği 2- Oturduğunuz daireyi hangi kanalla buldunuz (emlakçı, tanıdık, ilan vesilesiyle)?
Sondaj	Sondaj	Sondaj
• Kentten ayrılmayı düşünüyorsa kentin hangi özelliğini özler? Neden?	• Mevcut olanlar dışında mahallede farklı mekânlar açılın ister mi? Neden?	• Her isteyen siteye yerleşememesi gibi bir durum söz konusu mu? Ev sahipleri ya da site sakinleri bu konuda seçici davranıyor mu/davranmalı mı? Bu konuda ne düşünüyor?
• Çocuklarının Zonguldak’ta yaşamasını ister mi? Neden?	• Evet ise nasıl bir yer açılmasını ister? (restoran, alışveriş merkezi, şarküteri, organik pazar, kuaför vb.) Neden?	• Sitede bir daire boşaldı diyelim çevresine/tanıdıklarına bunu duyurur mu?
	• Mahallede içkili bir mekân açılacak olsa bu konudaki düşüncesi ne olur?	

Yarı yapılandırılmış sorularda araştırmacının/görüşmecinin, katılımcıların “... ayrıntılara girmesini teşvik [ettiği]” sondaj soruları yer alır (Neuman, 2020: 719). Tablo 1.1.’de kent, mahalle ve (oturulan) site/rezidans/apartman kategorilerinde yer alan yarı yapılandırılmış soru örneği ve cevabı derinleştirmek için oluşturulmuş alt sorulardan (sondaj soruları) oluşan soru örnekleri yer almaktadır. Tabloda yer alan sondaj soru örneklerini her bir görüşmede sistematik olarak sorulan ya da mutlak cevabı aranan sorular olarak görmemek ve ilaveten sondaj sorularının önceden belirlenenlerle sınırlı kaldığını düşünmemek gerekir. Örneğin katılımcının cevabına göre (katılımcı sorularda yer almayan ve araştırma açısından değerli bir noktaya temas etmiş, değerli/önemli bir bilgi vermiş olabilir veya katılımcının soruya verdiği cevabı derinleştirmek için önceden hazırlanmış sondaj soruları yetersiz kalmış olabilir) bilgiyi derinleştirmek adına spontane sondaj soruları da sorulmuştur.

“Toplumsal araştırmacılar toplumsal davranışı incelemek adına katılımcıların mahremiyetini, [gizlilik ve anonimliğini] ihlal [etmeden]” araştırmayı yürütmelidir (Neuman, 2020: 273).⁵ Başka deyişle, “[...] bilgileri çoğaltmanın değeriyle başkalarının yaşamlarına müdahale etmenin değeri arasında denge [kurmaları gerekir]” (Neuman, 2020: 261). Bu gereklilik *araştırma etiği* ile ilgili bir meseledir. Araştırma etiği birçok başlıkta tartışılabilir: intihal, verileri çarpıtma, olmayan verileri sunma, katılımcılara yalan söyleme ya da araştırma hakkında yeterli ve doğru bilgi vermeme vs. Bu araştırmada etik ihlallere yol açabilecek tutum ve davranışlara yer vermeden ilerlemeyi, araştırmanın en önemli ve bu nedenle en çok dikkate alınması gereken bileşeni olarak gördüğümü belirtmem gerek. Neden önemli? Çünkü bir saha araştırması her şeyden önce insanların araştırmaya katılmaya gönüllü olmasıyla/görüşmeye onay vermesiyle başlar ve böylelikle *sahaya adım atar atmaz* araştırmacının (potansiyel) katılımcılarına karşı sorumluluğu da başlar. Bu çalışmada katılımcılara karşı sorumluluğun en temel boyutunu, katılımcıların kişisel bilgilerini/kimliklerini kamuya açık etmemek, bunu katılımcılara taahhüt etmek ve kimseyi araştırmaya katılmaya, görüşmeye başlansa bile devam etmeye zorlamadan onların gönüllü katılımlarını esas almak oluşturdu.

Katılımcıların anonimliğini korumak adına takma isimler kullandım. Anonimlik “[...] bireylerin kimliğini bilinmekten korur” ve katılımcıyla ilgili tüm ayrıntılar kamuya açılmış olsa bile onun bu bilgilerinin “gerçek kişiyle” ilişkilendirilmesini engeller (Neuman, 2020:274-75). Ancak bazı durumlarda anonimliği sağlamak/korumak adına sadece takma

⁵ Neuman, araştırmada gizlilik ve anonimliğin çoğunlukla birbirini tamamlayan basamaklar olduğunu vurgulamakla birlikte ikisi arasındaki ayrıma da değinir (2020: 274-275).

isimler kullanmak yetmez. Örneğin bir katılımcının (Duru) aylık hane geliri, ne kadar süredir Kavaklık'ta yaşıyor olduğu ve eşinin mesleği bilgisine katılımcı profilinde yer almamaktadır. Bu bilgilerin, araştırma kamuya açıldığında, Kavaklık'ın küçük bir muhit olduğu düşünüldüğünde Duru'nun kimliğinin açığa çıkmasına neden olabilecek bilgiler olduğunu düşündüm. Benzer şekilde Kavaklık'ın dar bir konut alanı olması nedeniyle katılımcıların isimlerinin yanı sıra hangi sitede/apartmanda/rezidansta oturdukları bilgisine de yer vermedim.

Yukarıda bahsettiğim gibi katılımcıların sözlü onamlarını izinleri dâhilinde kayıt altına aldım ve yine izinleri dâhilinde görüşmeye ses kayıt cihazını kapatmadan devam ettim.⁶ Kişi görüşmeye katılmaya gönüllü olabilir ancak sözlü onam dışında görüşmenin diğer bölümünde ses kaydı almama izin vermeyebilirdi. Böyle bir örnekle karşılaşmadım ancak, bu durumda sözlü-kayıtlı onamdan sonra katılımcıyı dikkatlice dinlemeye başlayacak ve görüşmenin akışını bozmayacak şekilde kısa notlar alacaktım. Bu olmadı ancak bu yöntemle ilerleyeceğini ve hatta görüşmenin devam etmeyebileceğini düşündüğüm bir örnekle karşılaştım. Bu örnekte, kendimi tanıttıktan ve araştırma hakkında gerekli bilgileri verdikten sonra katılımcıya soruların hangi çerçevede ilerleyeceğine dair genel bir bilgi verdim ve cevaplamak istemediği soru olursa bu soruyu/soruları geçebileceğimizi belirttim. Bu esnada üç sayfadan oluşan görüşme formu masanın üzerinde ters bir şekilde duruyordu ve karşımda oturan katılımcı bir anda üstteki sayfayı aldı ve göz atmaya başladı.

Bu durum karşısında şaşırmıştım ve açıkçası epey rahatsız olmuştum, beklemediğim bir davranıştı. Katılımcının aldığı sayfada demografi soruları yer alıyordu ve birkaç saniye bunlara baktıktan sonra sayfayı bana geri verdi ve “sorularda bir şey yok sorabilirsin” dedi. Katılımcının bu davranışı araştırmacı olarak beni zor bir duruma düşürmüştü ancak katılımcının görüşmeye katılma rızasına odaklanarak bu *rızayı kesinleştirmeye* karar verdim çünkü: “Toplumsal araştırmanın temel etik ilkelerinden biri şudur: Asla kimseyi araştırmaya katılmaya zorlamayın; katılım iradi *olmalıdır*. İnsanlardan izin almak yeterli değildir, insanların neye katılmalarının istendiğini bilmeleri gerekir, ancak bu şekilde bilinçli bir karar verebilirler” (Neuman, 2020: 268). Saha araştırmam Mart 2019'da gerçekleştirilecek yerel seçim arifesine denk gelmişti ve katılımcılara ulaşmamı sağlayan aracı kişiler vesilesiyle

⁶ Katılımcının görüşmeyi kaydetmeme izin verse bile istediği zaman görüşmeyi durdurma hakkı vardır. Örneğin iki katılımcı görüşme esnasında (biri siyasetle ilgili bir yorum yapmadan önce, diğeri ise daha önce çalıştığı yerle ilgili yapacağı bir yorumdan önce) birkaç dakikalığına kaydı durdurmamı istedi. Söylemek istediklerini, düşündüklerini rahat bir şekilde ifade edebilmeleri için kaydı durdurdum ve bu esnada yapılan konuşmaların içeriğini verilere dâhil etmedim.

biliyordum ki bazı katılımcıları öncelikle, yapılacak görüşmede bir seçim anketi uygulanmayacağına ya da araştırma konusunun “siyasetle ilgili” olmadığına ikna etmek gerekmişti. Soru kâğıdını önümden alan katılımcının da benzer bir kaygı taşıyor olabileceğini düşündüm ve araştırma ve görüşme soruları hakkında daha ayrıntılı bilgi verdim. Sonrasında ise yaklaşık 1 saat 15 dakika süren uzun bir görüşme gerçekleştirdik. Araştırma kapsamında en “verimli geçen” görüşmelerden biriydi.

Bir görüşmenin verimli geçmesi sorular karşısında verilen yanıtların araştırma açısından *doyurucu* olması olarak ifade edilebilir. Nitel araştırmalarda “zengin” veri elde etmek verilerin niteliği açısından önemlidir. Verilerin niteliği güvenilirlik ve geçerlilik kriterleri çerçevesinde değerlendirilir. Sahaya uzun süreli katılım ve gözlem verilerin geçerlilik stratejilerinden biridir (Creswell, 2018: 250). Bu aynı zamanda verileri toplamak için acele etmemek, verilerin çeşitliliğini sağlamak için veri toplama sürecine gerekli uzunlukta zaman ayırmak anlamına gelir. Örneğin bir katılımcı ile yaptığım görüşme “doyurucu” değilse bu katılımcıya ikinci defa dönmek yerine yeni bir katılımcı ile görüşme yapmamın bu yönde geliştirilmiş bir strateji olduğu söylenebilir.⁷ Aynı katılımcıyla ikinci defa görüşmek, yeni bir katılımcıyla bağlantı kurmaktan daha hızlı bir çözüm olarak görülebilir ancak amaç hızlı çözümlerden ziyade veri çeşitliliğini sağlamaktır. Kısacası saha araştırmasını bir an önce tamamlamak ve alandan çıkmak için acele etmedim, farklı araçlarla yeni bağlantılar kurarak katılımcı profilini çeşitlendirmek için saha araştırmasına gerekli zamanı ayırdım. Bu süre, konuşulmayan ancak araştırma için önemli olabilecek pek çok durumu, davranışı da derinlikli gözlemlememe vesile oldu.

Gözlemin gündelik deneyimlerimizin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir. Bakarız, görürüz, gördüklerimiz üzerine düşünürüz, çıkarımlar yaparız, anlatılanla gördüklerimiz arasındaki açığı test ederiz. Gündelik yaşantıda bunlar üzerine fazla düşünmeyiz, bir nevi içgüdüsel davranıştır “bakmak” ve “görmek”. Olanları/konuşulanları (daha iyi) anlamak isteriz; sözlü anlatılar/imalar kadar kaş-göz hareketlerine, ses tonuna, mimiklere dikkat ederiz, her zaman karşılaştığımız bir davranışın aksiyle karşılaştığımızda bu dikkatimizi çeker. Gözlemin bu araştırma açısından önemini, gündelik hayatta “içgüdüsel” bir davranışın (gözlemin) bir süre sonra zihnimi sürekli meşgul eden doktora araştırma konusu gündeminden kaynaklı olayları/durumları/karşılaşmaları/konuşmaları bu gündeme yontmak suretiyle

⁷ STK’lar ile yaptığım görüşmelerden birinde aynı katılımcıyla ikinci defa görüşme gerçekleştirdiğimi belirtmiştim. Bunun sebebi görüşmenin doyurucu olmaması değil katılımcının Cuma namazı nedeniyle görüşmeye ara vermek zorunda kalmasıydı.

seçici/ayırt edici bir davranışa dönüşmesiyle, başka deyişle araştırma tasarım süreciyle başlatmak doğru olacaktır (“Epistemolojik Tutum ve Araştırmacının Konumu Olarak Arada Kalmışlık” bölümünde gündelik deneyimlerin araştırma konusu belirlememdeki etkisinden bahsetmiştim).

Gözlem çoğunlukla antropolojik alan araştırmalarına özgü bir yöntem olsa da niteliksel bir araştırmada “[a]raştırmacı, amacına içkin olarak, belirli bir faaliyet ve alanın gözleminde bu faaliyetlerin bireylerce nasıl düzenlendiğini, sıklık ve devamlılığını, bunlar sırasında kullanılan dil ve diğer işaretleri, sembolleri, sözel olmayan dili; örneğin giysileri, vücut dilini, jest ve mimikleri görerek kaydedebilir” (Kümbetoğlu, 2015: 139). Kavaklık’ı araştırmanın temel veri setinin elde edileceği alan olarak belirledikten sonra hem mahalleye yaptığım düzenli ziyaretlerde (örneğin mahallede bulunan kafe ve parka sık sık gittim, mahallede vakit geçirdim, fotoğraflar çektim) ve bizzat görüşmeler esnasında Kümbetoğlu’nun bahsettiği “sözel olmayan dili” daha iyi anlamaya, kavramaya çalıştım. Saha gözlemleri özellikle, verilerin geçerlilik kriterlerinden biri olan betimlemenin zengin/yoğun olmasında destekleyici oldu.

“Yoğun betimleme, bir durumu tanımlarken veya bir tema hakkında yazarken detayları vermesi anlamına gelmektedir” (Creswell, 2018: 252). Dolayısıyla “bir tanım eğer yeterli miktarda birbiriyle bağlantılı detaylar veriyorsa zengindir” (Stake’den akt. Creswell, 2018: 252). Betimlemeyi salt “[...] saha mensuplarının toplumsal dünyasına gömülmüş olma[ktan] doğan ayrıntılı tasvirler” (Neuman, 2020:724) olarak düşünmemek gerekir. Verilerin geçerliliğinin ortaya konulabileceği yollardan biri de bir bütün olarak araştırmanın nasıl yürütüldüğünün ayrıntılı bilgisini vermektir. “Eğer dışarıdakiler, saha alanını ve sizin eylemlerinizi anlıyor ve kabul ediyorsa, çalışma doğal tarih açısından geçerlidir” (Neuman, 2020: 727). Bu nedenle hem katılımcıların dünyalarını hem araştırma sürecini detaylı (ve dürüst bir şekilde) betimleyerek çalışmayı dışarıdakiler için anlaşılır kılmaya ve böylelikle araştırmanın geçerliliğini tesis etmeye çalıştım.

Saha verilerinin geçerliliği kadar güvenilirliği de verilerin kalitesini ortaya koymak adına son derece önemlidir. Verilerin güvenilirliği katılımcıların aktardığı bilgilerin/verdikleri cevapların içsel ve dışsal olarak tutarlı olup olmaması ile ölçülebilir. “İçsel tutarlılık, bir kişi ya da olay hakkında bütün bilinenleri hesaba kattığımızda ve yaygın beşeri aldatmaca biçimlerini saf dışı bıraktığımızda geçerli olmaya devam edecek verilere gönderme yapar” ve dışsal tutarlılık ise “verilerin tamamının genel bağlama uy[gunluğudur]” (Neuman, 2020:

724). Bu araştırmada verilerin güvenirliğinin nasıl sağlandığı, görüşme formunda yer alan bir kurgu soru üzerinden ele alınabilir: “Diyelim ki ekonomik durumunuzda beklenmedik bir sarsıntı yaşadınız ve alıştığınız yaşam tarzını farklılaştıracak “kötü” koşullarda bir mahalleye taşınmak zorunda kaldınız. Sizce bir yerin/bir mahallenin “kötü” koşullara sahip olması ne demek?” Bu soru aslında katılımcının kimlerle bir arada yaşamak isteyip istemeyeceği konusunda bilgi almak amacıyla oluşturduğum bir kurgu soruydu. Katılımcıya rneğin bir Suriyeli ile komşuluk yapmak ister mi ya da bir işçi mahallesinde yaşayabilir mi gibi görece provoke edici sorular sormak “kaçamak”, “yalan” ya da “paravan” olarak adlandırılabilir (Neuman, 2020: 726) cevaplar almama neden olabilir. Soruları mümkün olduğunca katılımcıların üstü kapalı cevaplar vermeye gerek duymadan ya da benim duymak istediklerimi söylemelerine vesile olmayacak şekilde oluşturmaya çalıştım. Bu çabaya karşın elbette yukarıda bahsettiğim cevap formlarına girebilecek yanıtlardan araştırmacı olarak kaçmamın mümkün olmadığı da söylenbilir. Bununla birlikte katılımcıların söylediklerine bağımlı olduğum bu araştırmada verilen yanıtların inanırılığını ve dolayısıyla verilerin güvenirliğini değerlendirirken katılımcıların, “...deneyimleri[ni], bir toplumsal bağlam içinde öznel olarak yorumladıklarını” (Neuman, 2020: 724) hesaba kattım ve her bir cevabın üzerinde tek tek durmak yerine bir bütün olarak beyanların kendi içindeki tutarlılığına, araştırma için faydasına odaklandım.

1.3. Verilerin Yorumlanması

Bir düşünme yönteminin gücü, kendini en net şekilde, toplumsal olarak önemsiz nesneleri bilimsel olarak inşa edebilmesinde gösterir (Bourdieu ve Wacquant, 2014:224).

Araştırma nesnesinin inşası bir araştırmanın en önemli aşamasıdır; oysa “‘kuram’ ile ‘yöntembilim’ arasındaki karşıtlık çerçevesinde kurulan hâkim geleneğin en fazla göz ardı ettiği işlem budur” (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 228). Araştırma nesnesi verili kabul edildiğinde kavramlar, nesneyi inşa ve analiz etmek için değil onu gerekçelendirmek için kullanılan araçlara dönüşür ve “kavramsal eritme potası”nda (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 228) yöntemsel tercihten bağımsızlaşarak işlevsizleşir. “[A]ncak bir dizi kuramsal varsayımdan türetilen hipotezlerin bir fonksiyonu olan bir ampirik veri, kanıt olarak ...işlev

görebilir. Oysa çoğu zaman neyin *evidence* olarak kabul edileceği aşikârmiş gibi davranılır” (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 229).

Bu çalışmada, kavramları sadece verilerin çözümlenmesi/bulguların yorumlanması aşamasında işlemselleştirilecek kavramlar olarak düşünmedim. Zonguldak’ı *geçiş aşamasında bir kent* olarak ele aldım ve bir sonraki bölümde yer vereceğim *epistemolojik kopuş*tan başlayarak sonuç tartışmasına kadar bu geçiş sürecini inşa ettim ve inşa oldukça çözümlüdüm. Bu iç içe geçen adım adım inşa ve çözümleme sürecini bir bütün olarak düşündüm. Çalışmada, “kavramsal çerçeveyi bir bütün olarak dayatmak” (Wacquant, 2019: 160) yerine kavramları yeri geldiğinde açtım ve ana kavramsal hatları (fiilen var olan neoliberalizm ve fiziksel uzam-toplumsal uzam-sembolik uzam ilişkisi) ilgili bölümlerde ayrıntılandırdım. Elde ettiğim verileri hem kategorilere dönüştürürken hem de bu kategoriler içerisinde yorumlarken mevcut kavramsal çerçeveden yararlandım.

Katılımcıların mekânla ve mekân aracılığıyla kurdukları ilişkiyi merkeze aldığım soru kategorilerini elbette birbirinden bağımsız düşünmemek gerekir. Her ne kadar Zonguldak, Kavaklık ya da X Sitesi üzerine sorular ayrı kategorilerde yer alsada gündelik pratikler iç içe geçmiş bu yaşam alanları arasında cereyan eder. Bu nedenle görüşmeler esnasında Zonguldak’tan konuşurken kendimi bir anda Kavaklık’ta buldum ya da Zonguldak’ın bugünü ve geçmişine dair düşünceler, imgeler ve deneyimler farklı kategorideki sorularda farklı bağlamlarla hemen her anlatıya eklemlendi. Benzer şekilde, oturulan sitede yaşanan bir sorun anlatılırken tekrar Zonguldak’a döndüm.

Nitel araştırmalarda, araştırmacı tarafından oluşturulan soru kategorileri görüşmenin belli bir bağlamda ilerlemesine yardımcı olan duraklar olarak düşünülebilir. Bu durakları sırasıyla takip etme zorunluluğu yoktur, zira bahsettiğim gibi, katılımcıların sorulara verdiği yanıtlar bu duraklar arasında gidip gelir. Dolayısıyla nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış bu çalışmada kategoriler arası geçişler beklenen bir sonuçtur. Ne var ki analiz kategorilerini nasıl oluşturacağım konusunda bana ilk ipucunu veren de bu geçişler oldu. Analiz kategorileri genellikle, görüşmelerin deşifresinden elde edilen sayfalar dolusu metinde sık tekrarlanan kelimelerden ortaya çıkar ya da soru kategorileri hâlihazırda analiz kategorileri olarak tasarlanmıştır. Ancak elle ya da bir program aracılığıyla oluşturulan kategorilerin “oluşma öyküsüne” çoğunlukla yer verilmez.

Gündelik pratikler vesilesiyle yaşam tarzlarında, düşünme biçimlerinde, beklenti ve taleplerde ortaklaşan ve farklılaşan güzergâhları görmek için oluşturduğum sorulara verilen yanıtlara bir bütün olarak baktığımda, “ayrışma teması” kendini güçlü bir şekilde hissettiriyordu. Bununla birlikte “ayrışma nereden başlıyor?” sorusu önemliydi. Başka deyişle, ayrışma güzergâhlarının çatallandığı/kollara ayrıldığı bir ana hat var mıydı? Kısacası “nereden başlamam gerekiyordu?”. Demografik soruların ardından sorduğum ilk soru “Zonguldak deyince aklınıza ilk ne geliyor?” sorusuydu. Bu soruyu, yaş, eğitim, meslek, çocuk sayısı, ebeveyn meslekleri gibi hızlı cevaplanan ve kimi zaman da gelir miktarı, borçluluk durumu, kalan/kalma ihtimali olan miras, sendika üyeliği gibi görece rahatsız edici soruların⁸ ardından, duraksayarak/düşünerek cevap vermeye olanak tanıyacak ve “mahrem” alandan “kamusal” alana geçiş sağlayacak bir soru olarak düşündüm. Sorunun ilk cevabı, pilot görüşmenin ilkinin gerçekleştirdiğim Zeynep’ten geldi:⁹ **“Eskiden kömür diyorduk onun gibi bir şey mi?”**.

Zeynep’in eski/geçmiş ve bugün/yeni arasında yaptığı ayrım, sırasıyla yaptığım deşifrelerde benzer vurgulara dikkat etmeme vesile oldu. Nitekim deşifreler sonucu elimde tuttuğum yaklaşık 250 sayfalık metinde, en kaba haliyle, *Zonguldak “geçmişi” Kavaklık ise “bugünü” anlatıyordu*. Bu ikilik, kimi zaman örtük kimi zaman daha açık ifadelerle görünüyordu. Ancak genel olarak, Zonguldak-Kavaklık kıyaslaması oldukça belirgindi. Cevapların, soru kategorileri arasında gidip/gelmesi, dolaşması da bundandı: *farklılaşmayı ortaya koymak için bir karşı kutba duyulan ihtiyaç*. Bu kıyaslamanın ilk örneğiyle yine Zeynep’in yanıtının devamında karşılaştım:

Z: Eskiden kömür diyorduk onun gibi bir şey mi?

F: Olabilir. Yani Zonguldak’ı en iyi tanımlayan, en iyi ifade eden şey gibi düşünün.

Z: Bence yeşil ve denizin bir arada olması. Evler aslında ormanlık alanlara yapılmış. O yüzden evler yeşillik alanların içinde ama siz bir taraftan da hep denizin kenarısında oturmuş oluyorsunuz. Bu harika bir şey. Ama bence bunun kıymeti bilinmiyor. Mesela şey diyoruz hani

⁸ Bu tarz sorularda katılımcıların zihninde “neden ben bu bilgileri veriyorum?” sorusunun oluştuğunu sezdiğim anlar oldu. Birkaç görüşmede de özellikle maddi konular ile ilgili demografi sorularında “bunlar ne işinize yarayacak?” sorusuyla karşılaştım. Bu nedenle kimi görüşmelerde rahatsız edici potansiyeli olan demografi sorularını art arda sormak yerine tüm görüşmeye yaydım.

⁹ İki pilot görüşme gerçekleştirdim. Pilot görüşmeler sonrası yarı yapılandırılmış soru kâğıdında çok az değişiklik yaptığım için bu görüşmelerden elde ettiğim verileri de çalışmaya dâhil ettim.

Kavaklık'ta oturuyoruz çok güzel denizi görüyoruz, bir taraftan arkana bakıyorsun yeşillikler var. Ben o yeşillikleri her yerde görmek istiyorum, ama şehirleşme çok kötü. O görselliği bina ile vermeseler, orası gibi (Kavaklık) yeşili-denizi öne çıkarsalar keşke.

Bir mahallenin, orta sınıfların tüketim pratikleri üzerinden yaşam tarzı farklılaşması ve statü ayrımıyla kendini gösteren bir *kültürel alan* olarak nasıl şekillendiğini ortaya koymak için yola çıkmış bu çalışmada, sosyo-mekânsal ayrışma güzergâhlarını ifade eden dört tema öne çıktı. “Zonguldak’tan Kavaklık’a Bugün ve Geçmiş Panoraması”, “Kavaklık’a Geliş”, “Kimler Olmalı Kimler Olmamalı: İçimizdeki Dışardakiler” ve son olarak “Zonguldak Koca Bir Mecburiyet Caddesi”. Geçmişte kalan ve geçmişin izlerini taşıyan Zonguldak’la kurulan dışarılık ilişkisi, Kavaklık’ın sınırlarını belirleyen ve bu dört temayı birbirine bağlayan ana çizgi/ayrışma güzergâhlarını belirleyen ana damar olarak düşünülebilir.

2. BÖLÜM

2. ÇÖKÜŞE HAPSOLMUŞ BİR MADEN KENTİ ZONGULDAK

2.1. Sanayisizleşmenin Ardındaki Dinamikler

“...Sanayi kenti, 18. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar hızla gelişme göstermiş ve aynı hızla gözden düşmüş bir kent formudur...” (Widner, 1986: 47).

Sanayisizleşme, Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 1970’lerden itibaren büyük endüstrilerin küçülmesi veya ortadan kalmasıyla başta ekonomik organizasyon olmak üzere toplumsal hayatın bütününde meydana gelen hızlı ve travmatik dönüşümlerin yaşandığı bir süreçtir (Warren vd., 2021: 4). Castells bir tarihsel dönüşüm sürecinde sistemli değişimin en doğrudan ifadesinin istihdam ve mesleki yapıdaki dönüşüm olduğunu belirtir (2008: 276). Sanayisizleşme imalat sektörünün toplam istihdam içindeki payının düşmesi ve buna koşut olarak hizmetler sektörünün payının artmasını (Ersoy, 2001: 33), başka deyişle büyümenin/iktisadi gelişmenin motoru olarak görülen üretken ekonomilerden (imalat sektöründen) üretken olmayan ekonomilere (finans sektörü, bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü vb.ne) geçişi ifade eder (Tregenna, 2014: 1373).

Sanayisizleşme literatürü temelde kapitalist birikim rejiminin kentler üzerinden yeniden yapılanma sürecini anlatır. Kentler öncelikle sanayisizleşmenin ekonomik etkilerinin düğümlendiği mekânlar olarak ele alınır ve ağırlıklı üretim ve istihdam yapısındaki değişimlerin kentlerin mekânsal hiyerarşideki konumlarını nasıl yeniden şekillendirdiği tartışılır (Ataay, 2001; Chaikin, 1982; Kazgan, 2013; 2016; Lumun, 2014; Massey, 1995; Mounfield, 1984; Wild, 1989). Gelişmiş sanayi ülkelerinde Fordist-Keynesçi, gelişmekte olan ülkelerde ise İthal İkameci birikimin rejiminin çöküşü bu tartışmaların başlangıç noktasıdır.

Fordizm, kitlesel standartlaşmış üretim ve kitlesel istihdam ile karakterize olan bir üretim modelini ifade eder (Bontje, 2004). Henry Ford’un yirminci yüzyılın başlarında, yeni bir iş örgütlenmesi ve yeni bir teknolojiyle üretim sürecini kökten dönüştüren “muazzam” sisteminin ABD’den Avrupa’ya ve Japonya’ya sonrasında çevre ülkelere yayılması İkinci

Dünya Savaşı sonrasına tekabül eder (Harvey, 2019). ABD'nin savaş sonrası –Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği karşısında Batı Bloku oluşturmak adına– yeniden toparlanması için kaynak aktardığı Batı Avrupa ve Japonya’da (Kazgan, 2013: 84) endüstriyel faaliyetler seri üretim teknolojisine ve emek üzerinde belli bir denetime dayanan Fordist üretim modeliyle hız kazanmıştır.

Harvey gelişmiş kapitalist ülkelerin savaş sonrası istikrarlı bir iktisadi büyüme sağlamasının Fordizmin gittikçe daha güçlü bir şekilde refah devleti politikalarına bağlanmasıyla mümkün olduğunu belirtir (2019: 152). Refah devleti ya da diğer adıyla Keynesyen devlet anlayışı örgütlü işçi sınıfı, sermaye ve ulus-devlet arasında tesis edilen işbirliği ile hem kârın hem de (başta işçi sınıfı olmak üzere) toplumsal sınıfların hayat standardının yükselmesini sağlayan kurumsal ve toplumsal düzenlemelere yaslanır. Harvey ABD’de yer alan kitle üretim sanayilerinde sendikaların, toplu sözleşmelerde ücret, çalışma koşulları, sosyal güvence gibi konularda hatırı sayılır bir pazarlık gücü elde ederken, bu gücü korumak için sermayenin üretkenliği artırmak adına uyguladığı her türlü strateji karşısında işbirlikçi bir tutum sergilemelerini bu düzenlemelere örnek olarak verir (2019: 152-156). Fordist-Keynesçi dönem 1970’lere kadar, emek-sermaye arasındaki uzlaşmaya dayanan bir refah dönemi yaşatmış ve “eski sanayileşmiş dünya boyunca uzanan geniş ölçekli sanayi bölgelerinin etkileyici dinamizmiyle kök sal[mıştır]” (Brenner ve Keil, 2013). Otomobil ve gemi yapımı, demir-çelik ve kimya sanayi, elektrikli tüketici malların üretimi gibi çeşitli alanlardaki sınai faaliyetler büyümenin itici güçleri olurken, “ABD’de Midwest bölgesi, Almanya’da Ruhr-Rheinland ekseni, Britanya’da Midland bölgesinin batısı, Tokyo-Yokohama üretim bölgesi” bu faaliyetlerin yoğunlaştığı bölgeler olarak öne çıkmıştır (Harvey, 2019: 152).

İkinci Dünya Savaşı sonrası azgelişmiş ülkeler ise ithal ikameci sanayileşmeyle görece bir refah dönemi yaşadı. İthal ikameci model azgelişmiş ülkelerin dünya ekonomisine hammadde kaynağı olarak eklendiği, teknoloji, yatırım ve ara malların ise ithal edildiği bir sistemi ifade eder (Ataay, 2001: 59). Daha çok 1930’lu yıllarda kimi Latin Amerika ülkelerinin izlediği sanayileşme stratejilerine atıf yapan model (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 99), İkinci Dünya Savaşı sonrası çoğu azgelişmiş ülkede yaygın bir strateji haline gelmiştir. Bunun temel sebebi, ABD’nin savaş sonrası Batılı ittifakı genişletmek adına (Marshall desteğinin yanı sıra, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar aracılığıyla) azgelişmiş ülkelere kaynak aktarması ve bunun sonucunda “borçlu ülkeler” kutbunun da

genişlemesidir. Daha açık ifadeyle, az gelişmiş ülkeler Batılı ittifaka katılmanın maliyetiyle hızlı karşılaşmış ve 1950'lerin sonunda ciddi bir borç krizi yaşamıştır. Krizden çıkmak için benimsedikleri model ise iç tüketimin ve talebin artırılmasına dönük düzenlemeleri içeren ithal ikameci sanayileşme olmuştur (Kazgan, 2013: 84).

Gelişmenin sanayileşme demek olduğu kalkınmacı paradigmanın merkezden “yoksul çevre ülkelere” doğru yayılması İkinci Dünya Savaşı sonrası hız kazansa da (Taymaz ve Voyvoda, 2019: 13), Türkiye'nin ulusal kalkınma stratejisinin sanayileşme girişimleriyle şekillenmesi 1930'lara kadar gider. Fakat “ithal ikamesinin tam olarak 1960 müdahalesinden sonra yerleştirilen planlı kalkınma kavramı ile kurumsallaştığı, yasal ve idari çerçevesinin 1960'larda kurulduğu söylenebilir” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 99). İthal ikameci dönemde devlet bir yandan yerli girişimciyi dış rekabetten koruyacak gümrük duvarını oluşturma, ithalat kotasını ve döviz kurunu belirleme gibi etkinliklerle korumacı bir politika izlerken, diğer yandan toplumsal sınıfların alım gücünü yükselterek talebi artırma ve böylelikle iç piyasaya dönük üretimi kârlı hale getirme rolünü üstlenmiştir. Genişleyen sosyal haklar ve artan reel ücretlerle işçi sınıfı bu dönemde ciddi kazançlar elde ederken, ücretlerdeki artışla birlikte talebin de sürekli genişlemesiyle üretimde verimlilik de artmıştır (Bahçe ve Eres, 2014: 43, Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 99-101).

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) kurulmasıyla birlikte ithal ikameci süreç, 1961-1980 arası dört dönemde uygulanan kalkınma planları ile ilerlemiştir. Kalkınma planlarında temel hedef, bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesiyle topyekûn kalkınmayı sağlamak ve bu yolda kamu ağırlıklı sanayileşmeye hız kazandırmaktı¹⁰ (Takım, 2011). Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin kalkınma hedefinde öncelik sanayileşme olmuştur (Doğruel, 2006: 184) ve genç Cumhuriyetin sanayileşme çabalarında devlet sermayesiyle kurulan ve işletilen Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) hayati bir rol oynamıştır. Makal, KİT'lerin özellikle sermaye birikim yetersizliği, girişimci kesimin yokluğu ve işgücü temini sorunun neden olduğu sınırlılıkların aşılmasında kilit aktörler olarak öne çıktığını belirtir (Makal, 1999: 239). İçer dönük sanayileşme sürecinde de özellikle KİT'lerin yoğunlaştığı iller yeni yatırım sahaları olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde yeni fabrikalar kurmak ve altyapıyı iyileştirmek gibi üretime dönük yatırımların yanı sıra, lojman ve sosyal

¹⁰ Dört dönemde uygulanmaya konulan kalkınma planlarının kapsadığı yıllar şöyledir: Birinci Beş Yıllık kalkınma Planı 1963-1967, İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, Üçüncü Beş Yıllık kalkınma Planı 1973-1977, Dördüncü Beş Yıllık kalkınma Planı 1979-1983. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının, 1980 askeri darbe nedeniyle tamamlanması mümkün olmamıştır (Takım, 2011).

tesis gibi kamu sermayesiyle üretilen toplumsal hizmetlerde de artış olmuş ve devletin, KİT’ler üzerinden ekonomik ve sosyal alandaki yatırım etkinliğinin artması bu kentlerin “KİT kenti” olarak anılmasına yol açmıştır (Ataay, 2001: 61-62).

Planlı dönemin hedeflerine bakıldığında, bölgesel yatırımların dengeli dağıldığı söylenemez.¹¹ Batı Karadeniz ve Orta Anadolu’da (Zonguldak, Karabük, Kırıkkale gibi kentlerde) kamu yatırımlarına dayalı sanayi gelişirken, diğer bölgelere göre hâlihazırda sanayisi gelişmiş olan Marmara ve Ege (İstanbul, İzmir, Bursa, Kocaeli, Balıkesir, Manisa gibi kentler) özel sermayeyi çeken bölgeler olur. Bununla birlikte, ithal ikameci sanayileşmeyi benimseyen ülkelere bakıldığında Türkiye başarılı örneklerden biri olarak görülür ve her ne kadar dönemin topyekûn kalkınma hedefinin başarıya ulaştığı söylenemese de bölgesel gelişmeye verilen önem bakımından yatırımların belli bir dengede seyrettiği kabul edilir (Doğruel, 2006: 185-186).

İthalatın daha çok sınai hammadde ile sınırlı olduğu içe dönük sanayileşme küresel ölçekte ele alındığında Hong Kong, Tayvan, Singapur, Hindistan gibi ülkelerin düşük maliyetle ürettikleri mallarla pazara ortak olmaya başlaması ve ekonomileri yeniden canlanan bu ülkeler karşısında ABD’nin ihracat üstünlüğünü devam ettirmesinin de giderek zorlaşması söz konusu. Nihayetinde ABD’nin 1960’larda emek yoğun sanayide, özellikle tekstil sektöründe yaşadığı depresyonla savaş sonrası lider pozisyonu kesintiye uğramıştır. Bu durum, Batılı ittifakın küresel piyasa paylaşımının, ekonomik anlamda beklenmedik sonuçlar doğurması olarak ifade edilir (Chaikin, 1982: 838-39). Tüm bu gelişmelere 1970’lerin petrol krizi eklenince, yeni bir birikim rejimine geçişin yolu açılır.

1970’ler sonrası ABD ve İngiltere’nin üretken faaliyetlerdeki birikim krizine ve eski kârlılık seviyelerine dönme ihtiyaçlarına bir cevap olarak benimsedikleri neoliberal ekonomi modelinin küresel ölçekte hâkimiyetini ifade eder (Castillo ve Richard, 2011: 73). Sermaye hareketlerinin serbestleşmesine dayanan neoliberal model, bir yandan hızlanan teknolojik gelişmeler, finans ve hizmet sektörünün yükselişi diğer yandan sanayinin yer değiştirmesi,

¹¹ İthal ikameci dönemde topyekûn kalkınma hedefinin somutlaştığı proje, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) projesidir. KÖY’ler, ekonomik ve sosyal gelişme yönünden diğerlerine göre geride kalmış ve bu nedenle ülke kalkınmasına yeterli katkı sağlayamayan yöreleri ifade eder. Projeye dâhil olan ilk bölgeler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Doğu Marmara, Zonguldak, Antalya, Çukurova ve Keban’dır (Karakaş, 2005). Teşvik yoluyla sermayeyi bu bölgelere çekme hedefiyle uygulamaya konan proje sermayenin, İstanbul başta olmak üzere, Ankara, Adana, İzmir, Kocaeli, Bursa gibi yoğun işgücü çeken ve özellikle ara malları üreten KİT’lerin yoğunlaştığı illere yönelmesiyle hedefine ulaşamamıştır (Ataay, 2001: 61). Başka deyişle KÖY projesi, “bölgesel eşitsizlikleri azaltıp geri kalmış bölgeler için kalkınmanın yolunu açmak şöyle dursun, eşitsizlikleri daha da artırmıştır” (Bayraktar ve Missicard’dan akt. Sönmez Ögütte, 2019: 317).

üretim birimlerinin kapanması, küçülmesi ve özelleşmesiyle üretken faaliyetlerin yeniden yapılandırıldığı sanayisizleşme süreciyle motiflenen bir birikim stratejisidir. Sanayisizleşme yirminci yüzyılda refah ve moderniteyle ilişkilendirilen, düzen ve ilerlemenin sembolü olan fabrikaların kapitalizmin ayak izleri olarak geride kaldığı bir süreçtir (Barton, 2015: 153).

Massey, kömür madenciliği, demir-çelik sanayi, gemi yapımı gibi üretim alanlarının istihdamın coğrafi yapısını belirleyen alanlar olduğunu belirtir. Bol miktarda emek arzı, ithalat ve ihracat kolaylığı, hammaddeye/kömüre yakınlık, liman varlığı gibi etkenler bir ülkede eşit olarak dağılmayan özellikler olduğundan büyük endüstriler az sayıda bölgede toplanmıştır. Meta üretiminin tüm aşamalarının tek bir coğrafi bölgede yoğunlaşması bölgenin uluslararası ekonomi ile ilişkisi değiştiğinde sorun olmaya başlar (Massey, 1995: 124-125). ABD ve İngiltere ilkin, ağır sanayiye ve enerji kaynağı olan madenleri tasfiye ederek finans ve hizmet sektörünü geliştirmeye yönelmiştir. Bu nedenle, özellikle belirli sanayi dallarında uzmanlaşmış bütünlükli sanayi bölgeleri, fabrikaların kapatılması ve üretimin daha ucuz işgücü olan bölgelere kaydırılmasıyla derin bir çöküş süreci yaşamıştır. ABD’de Pittsburgh, Detroit, Chicago, Baltimore, Britanya’da Coventry, Birmingham, Yorkshire-Humber ve Güney Galler, Almanya’da Ruhr bölgesi, çöküş yaşayan kent ve bölgelere örnektir.¹²

“Yükselen pazar ülkeleri” olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkeler ise yeni serbestlik şartlarında artan risklerle baş başa kalmıştır. Türkiye de bu süreçte ithal ikameci birikim stratejisini terk ederek dışa açılma politikasını benimsemiştir. Planlı dönemin yürütücü birimlerinden olan DPT bu sefer 1980’de 24 Ocak kararlarını hazırlayan kurum olarak

¹² Örneğin otomotiv ve makine sanayiinde uzmanlaşmış olan Coventry’de 1977’te 666 olan tesis sayısı 1982’de 300’e gerilemiştir. Geriye kalan firmalar ise küçülmeye gitmiştir. Örneğin bir firma, düşük model otomobil üretimine son vererek sadece lüks model olan Jaguar’ın üretimine devam etmiş, üretimin montaj aşamasını ise Coventry’den Birmingham ve Oxford’a kaydırmıştır (Healey, 1985). Pittsburgh ise, çelik endüstrisinin cevher bazlı üretimden hurda bazlı üretime geçişiyle çöküş yaşayan bir kenttir. 1980’lerin başında, artan enerji maliyetlerinin plastik ve alüminyum gibi enerji tasarruflu alaşımlara talebi artırması ve elektrikli ev aletleri (özellikle fırın) teknolojisinin hurda çeliklerin geri dönüşümüne dayanması, büyük entegre tesislerde geleneksel çelik üretiminin sürdürülmesini zorlaştıran iki önemli gelişmedir. Üretimin, emek ve hammadde arzını en aza indiren geri dönüşüm sektöründe devam etmesi, geleneksel üretimin sürdüğü işletmelerin kapanmasına ve binlerce iş kaybına neden olmuştur (Haller, 2005). Son olarak, madencilik sektöründe köklü bir temele sahip Güney Galler’de, sektörün gerilemesiyle birlikte değişen istihdam yapısı bir diğer örnek olarak verilebilir. Massey, genel bir işsizlik durumunda vasıfsız ve yarı vasıflı işçi rezervi oluşturarak yeni sektörlerin ihtiyaç duyduğu ucuz emeği karşılayan eski endüstri bölgelerine en iyi örneğin maden bölgeleri olduğunu belirtir (1995: 189). Güney Galler’de İkinci Dünya Savaşı öncesi özel işletmelerin güdümünde olan sektör, savaş sonrası çöküşün etkilerini azaltmak adına kamulaştırılmıştır. Ancak çöküş, kamu yatırımlarıyla da önlenememiş ve 1960’lardan itibaren ocaklar kapanmaya başlamıştır. 1970’ler sonrasında ise düşük beceri gerektiren alanlarda yatırım yapan zincir firmalar bölgede hâkim olmuş ve böylelikle ücretli emeğin niteliği de değişmiştir (Massey, 1995: 193-199).

karşımıza çıkar. 24 Ocak kararları kamunun iktisadi hayattan çekilmesiyle artan özelleştirme uygulamalarını içerir ve bu uygulamalar riskleri azaltmada başvurulan yaygın yöntem olarak benimsenir (Kazgan, 2016). 1980 sonrası, “üretimden kaçışın hızlandığı ve yerli üretime yönelik koruma duvarlarının kalktığı bir ortamda yeni yapılanmadan en olumsuz etkilenen yerel birimler [özel sermayeyi kendine çekemeyen ve gittikçe hazineye yük olarak görülmeye başlanan] KİT’lerin yoğunlaştığı” kentler olur (Şengül, 2014: 438). Bunun temel sebebi, dışa açılmayla birlikte ihracata yönelik sanayinin geliştirilmesine öncelik verilmesi ve bu nedenle kamu desteğiyle ayakta duran ve girişimcilik potansiyeli düşük sektörlerin kaynak sıkıntısı yaşamasıdır. Yeterli yatırım desteği alamayan bu sektörlerin bulunduğu kentler de 1980 sonrası çöküş dönemine girmiştir ve Türkiye sanayisizleşmesinin stereotipi olarak öne çıkmıştır. Örneğin “[ö]zellikle, maden işletmeciliği gibi büyük kamu girişimciliğinin yer aldığı illerde ekonomik gerileme daha güçlü biçimde hissedilmiştir. Bu illere iki örnek Zonguldak ve Kırıkkale’dir” (Doğruel, 2006: 187). Maden kentlerinin sanayileşme sürecinden en çok etkilenen birimler olmasının bir diğer nedeni de işin emek-yoğun niteliğidir (Işın, 2009: 331). Konvansiyonel yöntemlerle üretimin sürdürüldüğü bir sektör gerilediğinde istihdamdaki azalma da fazla olmaktadır ve açıkta kalan işgücünün yöneleceği alternatif ekonomiler gelişmemişse göç başta olmak üzere pek çok toplumsal sorun kendini hızlı biçimde göstermektedir.¹³

2.2. “Altın Çağ”dan Sanayisizleşmeye

2.2.1. KİT Kenti Zonguldak

Zonguldak Türkiye sanayileşmesinde kilit aktör olan KİT kentlerine örnektir. Türkiye’nin koklaşabilir özelliğe sahip taşkömürü rezervinin bulunduğu tek il olan Zonguldak’ta madencilik faaliyeti kamu iktisadi teşebbüsü olan Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) bünyesinde sürdürülmektedir.¹⁴ Kentin ekonomisi ağırlıklı olarak, madencilik sektörü ve bu sektör etrafında gelişmiş üretim faaliyetlerine yaslanır. 1980 sonrası özelleştirme,

¹³ Örneğin, Zonguldak’ta sanayisizleşmenin etkilerini ele alan bir araştırmada aile içi şiddet, alkol ve uyuşturucu kullanımı ve intihar oranlarında artış olduğu tespit edilmiştir (Çelik ve Evirgen, 2002).

¹⁴ 11/04/1983 tarih ve 60 sayılı KHK ile İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme ile Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Ereğli Kömür İşletmeleri Müessesesi (EKİ) yerine, Kozlu, Karadon, Armutçuk, Üzülmüş, Amasra İşletmelerinden oluşan Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü’nün (TTK) kurulması öngörülmüştür ve kurum 1983 yılından itibaren Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) adı altında üretim faaliyetlerini sürdürmektedir (Resmi Gazete, 1983).

küçültme, kapatma gibi hamleleri içeren ekonomik yeniden yapılanma özellikle madencilik sektörünü olumsuz etkiledi. Yatırımsızlık, işsizlik ve göç, kentin uzun zamandır çözümsüz kalan temel sorunları olarak görülüyor ve araştırmalar da yaygın olarak bu sorunlara odaklanıyor (Apaydın, 2020; Çeştepe ve Gemicioğlu, 2019; Deniz, 2014). Taşkömürüne bağımlı olan ve madencilik sektöründe kriz yaşayan Zonguldak'ta alternatif sanayi kolları ve iş sahalarının oluşturulmamış olması bu durumun başlıca nedeni olarak görülmektedir (Vergil vd, 2014: 40). Genel kanı hem madenciliğin hem de Zonguldak'ın önce zirveye çıktığı ardından ikisinin de gerilediği üzerine: “Zonguldak'ın değeri kömüre endekslenince kömür ile birlikte şehrin de pek bir değeri kalma[mıştır]” (Özdemir, 2017: 315). Kısacası Zonguldak bugün *tek merkezli yerel ekonomiye* (Işın, 2009)¹⁵ yaslanan bir kent olmanın sıkıntılarıyla boğuşur durumdadır. Çürümeye terk edilmiş işçi yerleşkeleri, atıl kalmış endüstriyel yapılar, eski işlevini kaybetmiş liman, maden ocaklarının etrafında kurulmuş plansız yerleşim alanları ise bu imajın gözle görünür kısmıdır.

Zonguldak'ın bugün çizdiği düşkün imajı daha iyi anlayabilmek için madenciliğin sadece binlerce istihdam sağlayan bir ekmek kapısı olarak görülmediğini vurgulamak gerekir. Zonguldak'ın, tarihi kömürün bulunmasıyla başlayan ve böylelikle kaderi değişen bir kent olması (Tekeli, 2017) o günden bu güne ekonomik, sosyal ve siyasal hayatının kömür üzerine kurulmasına neden olmuştur. Bu nedenle kömür yoksa kent de yoktur. Ancak asıl yokluğu hissedilen, kömürün/madenciliğin devam etmesinde her daim başat aktör olmuş, TTK eliyle sağladığı toplumsal hizmetlerle gündelik yaşamı da organize etmiş devlettir. Zonguldak'ta devlet TTK'dır!

Taşkömürü rezervi 19. yüzyılın ikinci yarısında işletilmeye başlanan ilk kömür ocakları ile Karadeniz Ereğli'de gün yüzüne çıktığında Zonguldak'ın Cumhuriyetin milli sanayi yaratma yolunda ilk duraklarından biri olma öyküsü de başlamıştır. Kömür ilkin Osmanlı donanmasının ihtiyacını karşılarken Cumhuriyetin ilanı ile birlikte genç ülkenin sanayileşmesinde önemli bir hammadde kaynağına dönüşür. Tekeli kömürün Cumhuriyet döneminde sanayinin temel girdisi olarak görülmesinin Zonguldak açısından iki önemli sonuç doğurduğunu belirtir: Birincisi, Cumhuriyetin demiryolu politikasında Zonguldak'a özel bir

¹⁵ Literatürde, ekonomisi tek bir sanayi faaliyet üzerine kurulu kentler için çeşitli kavramsallaştırmalar kullanılmaktadır. “Single industry resource towns” (Hayter, 2003), “single industry towns” (Petrov, 2008), “one company towns” (Bontje, 2004) bunlardan bazıları. Bu çalışma için Işın'ın, *Deindustrialisation, Decline and Restructuring in Socio-Spatial Context: A Multi-Layer Exploratory Study on a Mono-Centric Local Economy, Zonguldak Case* başlıklı araştırmasında kullandığı “mono-centric local economy” tanımını kullanmayı tercih ettim.

önem verilir ve 1930'lu yılların sonunda, çıkan kömürün ülkenin iç pazarına ulaşmasını sağlayan Ankara-Zonguldak demiryolu hattı açılır. İkincisi, dünyada demir-çelik üretiminde odun kömürü yerine taşkömürü kullanımının başlamasıyla fabrikaların ormanlık alanlara değil kömür madenine yakın bölgelere kurulması söz konusu olur. Böylelikle Zonguldak, sadece bir kömür bölgesi değil aynı zamanda ağır sanayiinin yoğunlaştığı bir bölge olarak tasarlanır (Tekeli, 2017: 19-20).

1930'ların ikinci yarısına kadar çeşitli yerli ve yabancı şirketler tarafından işletilen maden ocakları 1936 yılında devletleştirilir. İşletmenin kamulaştırılması, ulus-devletin kalkınma projesinde attığı önemli bir adımdır. Yabancı şirket ortaklığından bağımsızlaşan havzada madencilik faaliyeti Ereğli Kömür İşletmeleri (EKİ) bünyesinde devam eder.¹⁶ Bu dönüm noktasından itibaren Zonguldak, devlet eliyle tasarlanan ve bütün Türkiye'ye kaynak aktarmaya başlayan bir sanayi bölgesi haline gelir (Özgönül, 2007). Devletleştirmeden sonra havzada, kömür üretiminde altyapının geliştirilmesi ve yeni fabrikaların açılması yönünde pek çok yatırım yapılır. İlk, I. Sanayi Planı doğrultusunda kurulması planlanan 20 fabrikadan biri ve en maliyetlisi olan demir-çelik fabrikası II. Sanayi Planının uygulanmasıyla 1937 yılında Zonguldak Karabük'te kurulur (Tekeli, 2017: 20). Karabük Demir-Çelik Fabrikasının ardından Çatalağzı Termik Santrali ve Filyos Ateş Tuğla Fabrikası 1940'lı yılların sonunda işletmeye açılır (Özgönül, 2007).

Zonguldak'ta ve ülke genelinde sınai üretimin artması, taşkömürüne olan talebi de artırmıştır. Artan talebi karşılamak ise yeterli işgücünün teminine bağlıydı. 1940'lardan 1960'lara kadar bölge yoğun bir işgücü nüfusunu kendine çekmiştir, ancak maden işçilerinin büyük bir kısmı kentte yerleşik değildi ve yaklaşık kırk beş gün madende çalıştıktan sonra köylerine döndükleri bir sistem vardı (Makal, 2002: 10). Hem (köy-kent arasında) dönüşümlü gidip gelen işçilerin madende çalıştıkları dönemlerde konaklama, yeme-içme, dinlenme gibi ihtiyaçlarını gidermek hem de nitelikli işçilerin kentte yerleşik hayata geçmelerini teşvik etmek için havzada EKİ eliyle pek çok toplumsal hizmet üretilmiştir. Bu hizmetlerin en elzemi elbette konuttur.

¹⁶ Havza tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Aytekin, 2007; Kalyoncu, 2002 ve Zaman, 2012.

Görsel 2.1. Kullanım Durumunda Olan İşçi Lojmanı Örnekleri¹⁷

Tekeli, artan işçi nüfusunun “devletin bir işveren olarak çözmek durumunda olduğu tek emek sorunu[nu] kömür işletmesiyle ilgili olmaktan çık[ardığını]” ve havzada ilk kez konut ve işçi yerleşimleri için bir bölge plan hazırlığı yapıldığını belirtir¹⁸ (2017: 20). 1940 yılında mimar Mithat Yenen Etibank Genel Müdürlüğü’nün talebiyle Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı’nı hazırlamıştır. Mithat Yenen’in hazırladığı bölge planının amaç ve kapsamından şöyle bahsedilmektedir:

M. Yenen, istifade edilebilecek araziye mevcut nüfusun yerleştirilmesi, hariçten getirilecek muhacir halkın iskanı, bu suretle istihsalin

¹⁷ Kolajlanan fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

¹⁸ Bahsedilen bölge planından önce henüz havza devletleştirilmemişken İş Bankası’nın sahibi olduğu Türk-İş ve Kömür-İş şirketleri adına mimar Seyfi Arkan, 1934-36 yılları arasında Kılıç ve Üzülmüş bölgesinde kuruma çalışan mühendis, memur ve işçiler için konut yerleşkeleri tasarlamıştır. Arkan’ın tasarımı o dönem düşünüldüğünde özellikle “işçinin barınma sorununa getirilmiş ilk büyük ölçekli, kapsamlı ve uzun vadeli” çözüm olarak görülür (İmamoğlu, 2014: 6). Bununla birlikte proje asıl olarak, mevcut işçilerin konut sorununu çözmekten ziyade nitelikli işçiyi yerleşik hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla, “işçi konutları projeleri, işçiler için konut eksikliği sorununu çözmekten çok, işverenler için işçi eksikliği sorununu çözmek” amaçlıdır (İmamoğlu, 2014: 8). Ancak bu projenin çok azı hayata geçmiştir. Türk-İş için Üzülmüş bölgesinde tasarlanan yapılardan dört pavyon (bekar işçiler için yatakhane), on bir memur ve mühendis evi ve bir ilk okul, Kömür-İş için Kılıç bölgesinde tasarlanan yapılardan ise bir idare binası tamamlanabilmiştir. Projenin kesintiye uğraması ve devam etmemesinin temel nedeninin, 1937’de havzada devletleştirme sürecinin başlaması ve bu yeni kurumsallaşma döneminin önceki döneme ait projelerin birebir uygulanmasına imkân tanımaması olduğu belirtilmektedir (İmamoğlu, 2014).

artırılması için gerekli işçinin temini meseleleri hakkında, yapılan araştırma sonuçlarından bahisle, kömür ocaklarının bulunduğu alanlarda mütehassıs işçiler¹⁹ için yapılacak mahallelerin nerelerde inşa edilmesinin uygun düşeceği hususunun planda gösterildiğini, hatta umumiyetle bekar olan amele için de koğuşlar yapılması için yerler seçildiğini de belirtmiştir. Böylece bu bölge planı çerçevesi içerisinde işçi sayısının artırılması, bunların iş durumuna göre ve kolaylıkla oturma mahallelerinden iş yerlerine gidebilmelerine imkân sağlayacak bir şekilde iskânları için gerekli tedbirler alınmasıyla, o zamanki istihsalin 2,5 milyon ton civarından 21 milyon tona çıkacağını açıkla[mıştır] (Geray, 1957: 140).

Görsel 2.2. Kozlu İlçesi Kılıç Mahallesi'nde Bulunan Kapanmış *Ekonoma* Örneği²⁰

Plan kapsamında EKİ eliyle maden müesseselerinin yakın civarında memur ve nitelikli işçiler için lojmanlar, dönüşümlü işçiler için ise *pavyon* adı verilen yatakhaneler inşa edilir. Sosyal konutların yanı sıra EKİ, sosyal tesisler²¹ ve işçilerin giyim, gıda gibi ihtiyaçlarını

¹⁹ Nitelikli/uzman işçiler

²⁰ Kolajlanan fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

²¹ Yazlık kamp, özel plaj, sinema EKİ'nin açtığı sosyal tesislere örnektir (Kahveci, 2015: 221).

karşılama için *Ekonomalar*²² açan, işçi ve memur çocuklarının gidebileceği okullar inşa eden, öğretmen ve personeli kadrosuna alarak ücretlerini ödeyen, yolları asfaltlayan, suyu getiren bir kurum olarak geniş çaplı toplumsal hizmet üretmiştir (Kalyoncu, 2005). Kısacası EKİ, sadece bir işveren olmamış, ticari ilişkileri ve kültürel yaşamı da şekillendirerek devletin yerelde temsilcisi olarak uzun yıllar güçlü bir varlık göstermiştir. Bununla birlikte sağlanan toplumsal hizmetlerin, hem gerekli sayıda işgücünü çekerek emek kıtlığının önüne geçmek ve verimliliği artırmak hem de ücretleri düşük tutarak yeniden üretim maliyetini azaltmak gibi bir işlevi olduğu da unutulmamalıdır.

Lewis ABD'nin önemli bir kömür üretim bölgesi olan Batı Virginia'da madencilik gündelik yaşamı ve işgücünün niteliğini nasıl şekillendirdiğini anlatır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yüzlerce bağımsız maden işletmesinin kurulmasıyla endüstri bölgesi haline gelen eyalette başlangıçta en büyük sıkıntı, kırsalda yoğunlaşan nüfusu işgücüne katmaktır. Bu durum işletmelerin sosyal yaşamı yeniden düzenlemelerine yol açmış ve her bir işletme tıpkı EKİ'nin gerçekleştirdiği faaliyetler gibi pek çok alanda toplumsal hizmet üretmiştir. Yüzlerce işçi ve ailelerinin yerleştiği şirket yerleşkeleri (*company towns*)²³, erkekler madende çalışırken kadınlar ve çocukların bahçeli evlerinde geçimlik çiftçilik faaliyetlerini devam ettirebilecekleri bir yapıda tasarlanmıştır (Lewis, 1992: 300-302). Lewis, şirket yerleşkelerinin kırsal-endüstriyel niteliğinin, ailelerin kendi kullanımları için bahçelerinde sebze-meyve ve hayvan yetiştirmesine imkân tanıyarak şirket mağazalarındaki (*company store*) harcamalarını azalttığını ve bu sistemin işgücünün yeniden üretim maliyetini düşürdüğünü belirtir (Lewis, 1992: 302-303).

Lewis'in aktardıkları Zonguldak örneğiyle neredeyse aynıdır. Ancak önemli bir fark, toplumsal hizmetlerin üretimine aktarılan sermayenin niteliğidir. Zonguldak'ta işçi ve mühendis yerleşkeleri kamu sermayesiyle yeniden inşa edilirken, Batı Virginia'da şirket yerleşkeleri özel sermayeyle inşa edilmiştir. Farklılıklara rağmen maden sanayinin hâkim olduğu bölgelerin bazı ortaklaşan temel özelliklerine vurgu yapmak yerinde olacaktır. Sektör, ağırlıklı emek yoğun üretime dayandığından maden bölgeleri kalabalık bir işçi sınıfı nüfusu barındırır. İşin riskli yapısından kaynaklı birbirine her daim destek olan işçiler ve aileleri

²² Ekonomalar 1930'lardan kalma bir Etibank-Sümerbank geleneği olarak ifade edilmektedir. Bu alışveriş mekânları bir çeşit market olarak geçse de, oldukça çeşitli ürünlerin satıldığı, taksitle beyaz eşya ve araba satışının gerçekleştirildiği, konut kooperatifi de düzenleyen işletmelerdi (Anıl, 2014).

²³ İmamoğlu, "siyasi iradenin değil yatırımcının girişimiyle gerçekleştirilmiş ve işçinin değil işverenin mülkiyetinde olan" ve *company towns* adıyla anılan yerleşim alanlarını "şirket yerleşkesi" olarak çevirmiştir (2014: 9). Bu çalışma için İmamoğlu'nun çevirisini esas aldım.

arasında güçlü bir dayanışma kültürü ve topluluk duygusu gelişmiştir (Turner, 1995). Madencilik, iyi ücretli ve nispeten istikrarlı bir istihdam kaynağı olduğundan bir nevi kuşaklar boyu iş garantisi sunar (Condratto ve Gibbs, 2018); başka deyişle meslek çoğunlukla babadan oğula devam ettirilir. Dolayısıyla maden kasabaları ve kentlerinin, sürekli yeni maden işçileri üreten bir *kültür* ya da daha doğru ifadeyle bir *sistem* yarattığı da söylenebilir. Ücretler ve çalışma koşulları üzerinde toplu pazarlık yaparak işçi-işveren diyalogunu sağlayan ve aynı zamanda istihdam güvencesini garantileyen güçlü sendikal organizasyonun varlığı da sektörün önemli bir bileşenidir (Condratto ve Gibbs, 2018: 13).

Maden bölgelerinin önemli bir diğer özelliği ise tek sektöre bağımlılıktır. Madencilik dışında diğer ekonomik faaliyetler gelişkin değildir ve aslında bunun temel bir sebebi vardır. İşletmelerin, ihtiyaç duydukları işgücü teminini riske atmamak için, pek çok örnekte, alternatif iş sahalarının gelişmesini önlemeye dönük örtük politikalar yürüttüğü görülmektedir. Örneğin Turner İngiltere örneğinden hareketle, işgücünü madencilığe bağlı tutmanın bir yöntemi olarak hükümetin maden sanayiine alternatif olabilecek herhangi bir sektörden gelen yatırımlardan vazgeçtiğini ve hatta –her ne kadar kanıtlanması zor olsa da, der– şirketleri kasıtlı olarak maden sahalarında yatırım yapmaktan caydırdığı iddiaları olduğunu belirtir (1995: 29). Turner ayrıca, madencilığe bağımlı bu yapının nihayetinde diğer ekonomik faaliyetler için farklı beceriler geliştirmeye gerek duymayan ya da çok az ihtiyaç duyan toplulukların yetişmesine neden olduğunu ve kendi içine kapalı topluluklar ortaya çıkardığını vurgular (1995: 27).

1964 yılında İmar ve İskân Bakanlığı bünyesinde hazırlanan *Zonguldak Bölge Ön Planı*’nda (ZBÖP) şu ifade geçmektedir: “Bölgedeki endüstriyel gelişmeye göre hizmetlerde görülen gelişmenin azlığı, Bölge’deki özel ve kamu sektörleri faaliyetlerinin dengesizliğinden ötürüdür” (ZBÖP, 1964: 13). Bu ifadenin tercümesi, bölgede ticari faaliyetler yoğunlukla EKİ bünyesinde sürdürülmektedir ve bu durum kurum dışı ticari faaliyetlerin gelişmesini engellemiştir (Işın, 2009: 104). EKİ’nin hem ekonomik hem sosyal hayatı elinde tutması, yukarıda bahsedilen örtük politikaların bir örneği olarak görülebilir. Makal, Eti Bank’ın 10. kuruluş yıldönümü hasebiyle 1945 yılında yayınlanan bir çalışmadan EKİ’nin toplumsal hizmetlerini konu alan bir bölümden alıntı yapar:

Ereğli Kömür İşletmesinde eleman ve işçi meselesi birkaç bakımdan mütalaa edilmeye sezer. Birincisi daimi işçi bulmak meselesi, ikincisi işçinin bakımı davasıdır. İktisadi kaidelere göre işçi ne kadar iyi

bakılırsa yatacağı, giyeceği ve yiyeceği ne kadar ihtimam görürse verimi o derece artar... Bundan dolayıdır ki Etibankın bugün takip ettiği sosyal politika, işçiye bakmak, onu okutmak, temiz yatak, kuvvetli gıda, kültür ve sağlık bütün hususlarda hassaslık göstermesi yalnız iktisadi menfaatlere atfedilemez. Burada Devletin bir babalık hissi vardır... Ama yılda bu iş için 15 milyon lira harcanacakmış, Devlet bu parayı çalışanlar için seve seve vermekte ve her sene artırmakta beis görmemektedir. Millet de kömürü bu yüzden biraz daha pahalıya almak icabetse de yine memnun olacaktır (Makal, 1999: 263).

Mithat Yenen'in hazırladığı *Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı*'nın amaç ve kapsamı hatırlanırsa, işçi sayısının artması onun yaşam kalitesinin artmasına bağlanmakta ve bunun sonucunda üretimde verimliliğin de artacağı öngörülmekteydi. Eti Bank arşivinden aktarılan söylevde tüm bu amaçlara ulaşmayı mümkün kılan mekanizmanın nasıl işlediğini gösteren önemli bir ifade mevcut: “Burada Devletin bir babalık hissi vardır”. Devletin babalığı bir yandan işçileri “el üstünde” tutarken diğer taraftan, Turner'ın bahsettiği gibi, ikincil kabiliyetler geliştirmeye imkân tanımayan –kaldı ki buna ihtiyacı ortadan kaldıran– ve işgücünün yoğun olarak madencilığa akmasını sağlayan bir sistem yarattı. Böylelikle, “devletin babalığının” sonu geldiğinde çökecek bir sistemin ve nostalji nesnesi haline gelecek bir *kurum kültürünün* de temelleri atıldı.

2.2.2. Devletin Geri Çekilmesi

Planlı döneme yaklaşırken EKİ toplumsal hizmetlerin üretiminden çekilmiş ve kaynaklarını kömür üretimine dönük altyapıyı geliştirmeye yönlendirmiştir. Yatırım ve üretimdeki artıştan kaynaklı 1950-1965 yılları arası havzanın “altın yılları” olarak anılır (Tüylüoğlu ve Karakaş, 2006). “[B]elli başlı kömür yıkama tesisleri, derin kuyular, Zonguldak limanı, liman demiryolu bağlantıları ve kömür yükleme tesisleri bu dönemde yapılmış, ayrıca işletme ve tahkimat sistemleri ile kazı yöntemleri bu dönemde yenilenmiş, makine ve teçhizat alımları ciddi boyutlarda gerçekleştirilmiştir” (Tüylüoğlu ve Karakaş, 2006: 207). Altyapı yatırımları ile artan kömür üretimi mevcut fabrikalara yenilerinin eklenmesini beraberinde getirir. Özellikle ithal ikameci dönemde havzada önemli sanayi yatırımları gerçekleşir ve Çatalağzı Briket Fabrikası, Yak-Bak Tesisleri, Bartın Çimento Fabrikası, Çaycuma Kâğıt Fabrikası ve Ereğli Demir-Çelik Fabrikası ardı ardına açılır. Bu

yatırımlar, 1950’lerde Marshall Planı ve Kalkınma İkraz Fonu’ndan 1977 yılına kadar alınan kredilerle gerçekleştirilir (Tüylüoğlu ve Karakaş, 2006: 2007-208). Madencilik sektörü ve diğer sınai faaliyetlerin birbirini besleyen yapısı Zonguldak’ı ülke sanayiinin kalbinin attığı kentlerden biri haline getirmiştir. Ancak madencilik sektörü 1970’lerin sonlarına doğru ciddi bir düşüş yaşar. Bu düşüş, alınan kredilerin geri ödeme kriziyle başlar ve artan dış borçlardan kaynaklı kurumun hazineye yükünün artması ve bu nedenle yatırımların da gerilemesiyle kriz zamanla daha da derinleşir. 1983’te kurumun adı TTK olarak değişir ki bu değişiklik bir nevi çöküşün de başlangıcıdır. Nitekim 24 Ocak kararlarıyla birlikte gelen özelleşme ve küçülme dalgası Zonguldak kıyılarında hızla yükselir. KİT’lerin tasfiyesini savunan görüşler çerçevesinde TTK’da da “gerekli” adımlar atılır.

Boratav KİT’lerin Türkiye ekonomisinde kâr olarak değil, ücret ve fâiz olarak, başka deyişle cari giderlerini karşılamak için piyasaya borç ödeyerek katma değer yarattığını belirtir (1992: 51). Katma değer yaratan kurumları özelleştirilmesini savunan görüşlerin siyasi ve ideolojik temelleri günümüzde hala tartışılan konulardır; ancak zarar ediyor gerekçesi ile kamusal yatırımdan mahrum bırakılan KİT’lerin bizzat bu yatırımsızlık nedeniyle daha fazla zarar ederek bir kısır döngüye düştükleri söylenebilir. TTK da uzun yıllardır bu kısır döngünün içerisinde. Üretim maliyeti fazla olan yerli kömürün satışından elde edilen gelir maliyeti karşılamadığından kârlı olmayan bir sektöre yatırım yapmak kamusal kaynakları boş yere harcamak olarak görülmüş ve yatırımsızlık, kendi öz kaynakları ile üretimi gerçekleştiremeyen TTK’nın giderek daha fazla borçlanmasına ve mali yükünün giderek artmasına neden olmuştur. 1990’lardan itibaren ise kurumda küçülme başlar.

TTK taşkömürü ruhsatlarının bir kısmını rödövens²⁴ usulüyle özel şahıslara devreder ve sahip olduğu taşınmazları peyderpey elden çıkarır (taşınmazların el değiştirmesi bugün de devam etmektedir). Kısacası kurumun elindeki kamusal kaynaklar giderek daralır. Bu aynı zamanda önceden TTK tarafından yürütülen sosyal faaliyetlerin de sona ermesi demektir (Işın, 2009: 143). Enerji kaynağına yakın olması için Zonguldak Ereğli ve Karabük’te kurulan demir-çelik fabrikalarının enerji piyasalarındaki serbestleşmeyle doğalgaz ve ithal kömüre yönelmesi TTK’yı üretim, istihdam ve mali yönden daha da içinden çıkılmaz bir darboğaza sürükler (Tamzok, 2005: 9-10). Hal böyle olunca, üretim maliyetini düşürmek için kurumda çalışan sayısı giderek düşmüş, dolayısıyla taşkömürü üretimi de azalmıştır.

²⁴Rödövensli saha, madenlerin hak sahibi tarafından (TTK) sözleşme ile özel veya tüzel bir kişiye belli bir süre tahsis edilmesi ile işletilen özel maden ocaklarıdır.

1980'li yılların başında ülke toplam taşkömürü tüketiminin %80'i TTK'dan karşılanırken 2008 yılında bu oran %12'ye düşmüş (TTK, 2010: 21), 2019 yılına gelindiğinde ise taşkömürü tüketiminin sadece %3'ü TTK ve havza üretiminden karşılanır olmuştur (TTK, 2020: 25). Kurumda çalışan maden işçilerinin sayısına bakıldığında da yıllar içinde ciddi bir azalma söz konusu. 1990 yılında TTK'da çalışan işçi sayısı 34.349 iken bu sayı 2019 yılında 7403'e gerilemiştir (TTK, 2019: 69). TTK'nın 2014 faaliyet raporunda, işçi ücretlerinin üretim maliyetini artıran temel kalem olarak görüldüğü ve bu nedenle uzun yıllar pano ayak üretim işçisi dışında işçi alımı yapılmadığı belirtilmektedir (TTK, 2015: 30). Emekli olanların yerine yeni işçi alınmadıkça istihdam giderek azalmaktadır.

Uzun bir aradan sonra TTK'da 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden hemen önce Zonguldak, Karabük ve Bartın'ı kapsayan 1000 kişilik işçi alımı gerçekleştirildi. 1000 kişilik kontenjana toplamda 35.770 kişi başvuruda bulundu (Pusula Gazetesi, 2019a). Başvuruların büyük çoğunluğu 1000 alımdan 700'ünü kapsayan Zonguldak için yapıldı. Bununla birlikte Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS) Başkanı, Cumhurbaşkanlığı tarafından TTK'ya işçi alımı sözü verildiği günden 1000 maden işçisinin alındığı kura gününe kadar yaklaşık 700 işçinin emekli olduğunu, yılsonuna kadar bu sayının 1300'e çıkabileceğini vurguladı (Pusula Gazetesi, 2019b). Dolayısıyla yerel seçimlerden hemen önce gerçekleşen işçi alımları popülist politikalar uyarınca bir siyasi sermaye kaynağı olmanın ötesine geçmedi ve yaklaşık otuz yıllık sorun devam etmiş oldu. Bugün Zonguldak'ın emeğin başkentinden emekli kentine dönüştüğü söyleminin temeli TTK'da uygulanan istihdam politikasına dayanmaktadır. Bu noktada, uzun yıllardır kurumun aleyhine devam eden istihdam politikasında belirgin bir etkisi olduğu düşünülen, 1990-91 madenci grevine değinmek yerinde olacaktır.

24 Ocak kararları ile KİT'lerin ıslahına dönük uygulamalar sonucu işçi ücretleri on yıl boyunca beklenen düzeyde artmamış ve 30 Kasım 1990'da GMİS üyesi 48 bin işçi toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşma sağlanamadığı için greve gitmiştir. Grev 4 Ocak 1991'de Zonguldak'tan Ankara'ya yürüyüşle bu kez 100 bin kişi ile devam etmiş, 8 Ocak 1991 tarihinde taleplerin yerine getirileceği sözüyle grev 57. gününde sonlandırılmış ve 6 Şubat 1991 tarihinde toplu sözleşme imzalanmıştır (Zaman, 2012: 356-358). Bu kazanım sonraki yıllarda Zonguldaklıların tarihsel hafızasına, bedel ödemeye sebep olan bir mücadele olarak geçecektir. Bunun temel sebebi öncelikle, yukarıda bahsedilen istihdam politikasının grevden sonra ağır bir şekilde uygulanmış olmasıdır. 1990'lardan itibaren resen emeklilik adı altında zorunlu işten çıkarmalar başlar (Zaman, 2012: 363). Erken emeklilik olarak ifade edilebilecek

resen emeklilik uygulaması 5 Nisan Kararları ile zirveye çıkar ve 1994 yılında 6000 maden işçisi erken emekli edilir (GMİS, 2011: 11). Konvansiyonel yöntemlere dayanan/emek yoğun bir sektör olan madencilikte işçi sayısının azalması ve üretimin düşmesi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Yeni işçi alımı kısıtlandıkça üretim düşmekte, üretim düştükçe yeni işçi alımı mali yük haline gelmektedir. Kentin işsizlik ve göç sorununun temeli de bu kısır döngüye ve alternatif iş sahalarının yokluğuna bağlanmaktadır.

Bu noktada, hem *tarihsel öyküyü deneyimde somutlaştırmak* hem de yerelde üretilen çöküş anlatısını sanayisizleşmenin etkilerinin güncel yansımaları üzerinden ortaya koymak için, süreci birincil kaynaklardan elde edilen verilerle desteklemenin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu amaçla, kentsel karar alma süreçlerinde yer alan ve kurumsal düzeyde kent hafızasına sahip STK'lara başvurduğum ve ayrıyeten bir emekli maden işçisiyle görüştim.²⁵ GMİS'den katılımcı, TTK'nın "çöküşünü" resen emeklilik politikasına bağlıyor:

Dünyada enerji sektörü, inşaat sektörü olduğu sürece taşkömürünün mutlaka üretilmesi gerekiyor. Ama maalesef TTK'da üretim tarihinin en düşük seviyesinde. İşte o 15 bin kişinin atılması, 5 Nisan Kararları TTK'nın kaderidir. Aynı Osmanlı devleti gibi: Lale devri, yükseliş devri ondan sonra düşüş var. Bizde de 5 Nisan Kararları TTK'nın bir dönüm noktası oldu. Yirmi senesi dolanlar, resen dediğimiz, emekli edildi, onlardan çok çalışan olurdu. Madeni, damarları, yapısını tam öğrenmiş, eğitilmiş, tam verimli olabileceği zamanda, tam verimli çağlarında adamlar insanlar işten atıldı diyorum ben buna (GMİS, 20.10.2017).

Bahsi geçen 15 bin kişi 1992-1994 arası, yani grevden hemen sonra başlayan ve 5 Nisan Kararları ile birleşen resen emeklilik politikasının üç yıllık toplam maliyetini temsil etmektedir. Yaygın kanı, büyük çaplı sendikal hareketin devletin kente olan bakışını değiştirdiği ve bu dönemden itibaren sadece TTK'nın değil bir bütün olarak kentin çöküşünün hızlandığı yönünde. Gelmeyen yatırımlar, bitmeyen yol inşaatları, gerçekleşmeyen projeler, küçülen TTK bu cezanın bedeli olarak görülüyor. Zonguldak Esnaf ve Sanatkarlar Odaları

²⁵ Bu bölümde, Genel Maden İşçileri Sendikası ve Zonguldak Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nden birer katılımcı ile ve bir emekli maden işçisi ile gerçekleştirdiğim görüşmeden alıntılar yer almakta. STK'lar ile yaptığım görüşmelerin katılımcı listesi EK-1'de yer almaktadır.

Birliği'nden (ZESOB) katılımcı grev sonrasını, “Zonguldak'ın ipinin çekildiği, cezasının kesildiği dönem” olarak anmaktadır:

1990'da greve gitti Zonguldak, biz de Zonguldak heyeti olarak o zaman Ankara'da bir şuradayız. O zaman Anavatan Partisi dönemi, şurada dediler ki Zonguldak heyeti burada mı, burada, sizinle yarın toplantı yapalım dediler. Ben o zaman başkan vekiliydim, gittik toplantıya. Bakan dedi ki, ben yirmi yıllık sendikacılık yaptım greve gidip de karlı çıkan hiçbir sendika görmedim, çıplaktı giydirilmiş bunlar anlamaz gidin bordroya imza attığınızda şunlar şunlar olacak diye yazıp broşürleri helikopterden atın dedi. O zaman gündemde şey vardı çıplaktı giydirilmiş. O zaman işçinin alacağı para vardı bir çıplak bir de sosyal haklarla birlikte verilmiş şeyleri var. Biz, gidip Zonguldak'ta onları dağıtamayız grev kırıcı ilan ederler dedik. Grev sonlandı zaten, ilk gün ne para vermişlerse son gün o parayı aldılar. Yeniçağ'a çıkarken stratejik bir yerde yollarını kestiler grevcilerin, sendika başkanını oradan aldılar Abant'a getirdiler, tehdit ettiler geldi imzayı attı. Esas sıkıntı Özal. Rahmetli, Cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk yurtiçi gezisi Zonguldak, üç günlük programı var Zonguldak'ta, akşama bile kalmadı adam bitirdi gitti. Söylediler mi size şey oldu, olmayacak laflar ettiler işte adama. O günden sonra ipimiz çekildi cezamız kesildi, (ironiyle) devlette devamlılık esastır, o günden beri iki yakası bir araya gelmedi Zonguldak'ın (ZESOB, 27.10.2017).

Büyük Yürüyüşte en ön saflarda yer almış emekli maden işçisi de o günleri anlatırken üzüntüyle karışık öfkesi hala tazedir:

47 yaşında emekli ettiler bizi, attılar, çok erken emekli olduk. Ankara yoluna yürümeğe başladık, elebaşlarından biri de bendim. Sarı kâğıdı bir sene evvel önüme koydular bir sene sonra emeklisin. Tamam da bu bir sene ne yapacak burada kaybolur (sarı kâğıt). Kaybetme dediler. Bir sene ben ona baktım, nefret ettim. Onlar yapmasa ben gidiyordum zaten. 47 yaşında emekli oldum olacak iş mi, ben daha çalışacaktım (Emekli Maden İşçisi, 20.10. 2017).

TTK'nın bir kurum olarak varlığını devam ettirmesi bugün neredeyse sembolik bir çaba halini almıştır. Zonguldak'ta sanayisizleşme, henüz son darbenin vurulmadığı madencilik sektöründeki istikrarlı çöküşü ifade eder ve kentin yıllardır değişmediği algısı bu çöküşün on yıllara yayılmasından kaynaklanır. Bir zamanlar Türkiye sanayileşmesinin kalbinin attığı yer olan, ülkenin dört bir yanından işçi çeken ve bundan kaynaklı “Türkiye'nin Almanya'sı” olarak anılan, 1990-91 madenci greviyle örgütlü emeğin sembolü haline gelen Zonguldak'ın “altın çağı” geride kalmıştır. EKİ, kurumun güçlü olduğu ve devletin babalığını yaptığı döneme atıf yapan geçmiş güzel günlerin üç harfi sembolü olurken TTK, babalıktan feragat eden devletin simgesidir.

Devletin yokluğunun hüküm sürdüğü bir yerde onun varlığı bu kadar hissediliyorsa, “[...] *para-doksal bir düşünce biçimine* [...] geçmek her zamankinden daha elzemdir” (Bourdieu, 2015: 223). Devletin “Zonguldak'ı unutmaması”, Zonguldak'ı bir maden ve işçi kenti olmaktan giderek uzaklaştıran bir ceza olarak görülüyorsa burada devletin yokluğundan değil tahakkümünden bahsedilebilir!

2.3. Epistemolojik Engellere Self-Refleksif Bakış

2.3.1. Nostalji Nesnesi Olarak Zonguldak ve Nostaljiden Beslenen Doxalar

*Nevzat: Ben Ferit abimi hep takdir ettim, çekti gitti
bi' biz kaldık bu [...] şehirde*

Ali: Nesi varmış lan buranın

*Nevzat: Ben de onu diyorum nesi var bi' caddesi
var hep aynı*

*Ferit: Ne hep aynı lan keşke eskisi gibi olsa.
Çocukluğumuzda Paris gibiydi, işçiler bi' dağılırdı
herkes caddelerde* (Öztürk Çolak, 2019).

Zonguldak'ın çöküşü yatırımsızlıkla bağlantılandırılır ve kent peyzajı da bu yatırımsızlıktan payını alır. Sorunlu altyapı, yıpranmış isli binalar, (bazılarının tarihi değeri olsa da) âtıl kalmış sınai yapılar, kent merkezinde eski günlerden kalma ağır sanayi atmosferini muhafaza eden liman ve yine kent merkezinin tam ortasını işgal eden dolmuş durakları, tepeleri kaplayan gecekondu, çürümeye terk edilmiş lojmanlar ve tenhalaşmış işçi mahalleleri... Kente 1970'lerden fırlamış havası veren bu resim bize Zonguldak'ın 21.

yüzyıla ait bir yer olmadığı hissini verir. Zonguldak'ın unutulduğu ve hep yerinde saydığı düşüncesi bu anakronik görüntüden de kaynaklanır. Bu 'düşkün' imaj *kentsel politikasızlığın* eleştirisinde sürekli yeniden üretilirken, kentin geçmişiyle kurulan nostaljik/romantik bağı da güçlendirir. Zonguldak'ta çekilen *Güven* adlı filmin ilk dakikalarında geçen epigraftaki diyalog, bugünkü "düşkünlüğün" karşısına geçmişin "altın çağını" koyan nostaljik anmaya örnektir.

2018 yılında bir panel vesilesi ile Zonguldak'a gelen mimar Yücel Besim kente dair gözlemlerini aktarır ve sabahın ilk saatlerinde kent merkezinde bulunan "bakımsız" otelinin penceresinden kente baktığında gördüğü "Zonguldak'ın omuzlarındaki yükün ağırlığı"dır (2018). Ona göre, bu kentin üstünün de altı gibi nizamı yoktur. Sokakları, evleri birbirine bağlayan sayısız ve dik merdivenlere şaşırır. Ulusal ve evrensel olarak kutlanan bayramlarda, eylem ve protesto gösterilerinde, seçim mitinglerinde, konserlerde toplanma yeri olan (kentin tek toplanma yeri de denilebilir) kent merkezindeki madenci anıtının yer aldığı alandan ise "meydanlaşmamış bir alan" olarak bahseder (Yücel Besim,2018). Bahsi geçen alan, yukarıdaki diyalogda hep aynı kaldığı söylenen, gündelik dilde "mecburiyet caddesi" olarak geçen Gazipaşa Caddesinin devamındadır. Bir zamanlar işçi kalabalığıyla dolan caddede bugün onları temsil eden bir anıt var.

Cowie ve Heathcott'a göre, "yıkıma uğramış endüstriyel manzaranın yarattığı rahatsızlık sadece geçmiş zamanın istikrarlı dönemlerini hatırlatıyor olmasından değil aynı zamanda kanıksadığımız bir dünyanın geçiciliğini hatırlatıyor olmasından kaynaklanır" ve milyonlarca kadın ve erkeğin sağlam, güvenilir ve iyi ücretli işlerde çalışması kapitalist koşullarda çok uzun sürmediğinden bu geçicilik hissiyatı peşimizi bırakmaz (2003: 4). Düzenli geliri olan maden işçileri (aileleri ile birlikte) uzun yıllar Zonguldak ekonomisinin bel kemiğini oluşturdu. Mesai sonrası kentin caddelerine, dükkânlarına dağılan işçi kalabalığı kenti sadece ekonomik olarak ayakta tutmadı. Çevre illerden ve köylerden madenlerde çalışmak için kente göç eden maden işçileri ve ailelerinin (yer üstünde ve yer altında) kurdukları dayanışma ağlarıyla ve zorlu çalışma koşulları karşısında emeklerinin karşılığını almak için verdikleri mücadelelerle kent, köklü bir işçi kenti olarak kuruldu. Ancak madencilik sektörünün gerilemesi ile birlikte kentte işçi sınıfının ağırlığı da azaldı. Bu durum, Zonguldak'ta (potansiyel) işçi sınıfının sektörel dönüşüm ile birlikte yaşadığı sorunların, mücadelelerinin artık üzerine konuşulamayacak kadar görünmez olduğu anlamına gelmiyor elbette. Nitekim "sanayisizleşme ile ilgili herhangi bir tartışmanın çıkış noktasında,

[kapılarına] asma kilit vurulan, terk edilen, gösterişli alışveriş merkezlerine dönüştürülen maden ocakları, fabrikaları ve imalathaneleri için işçilerin duyduğu umutsuzluk ve ihanet hissine saygı gösterilmelidir” (Cowie ve Heathcott, 2003: 1).

Görsel 2.3. Kent Merkezinde Lavuar Alanının Şehirle Bütünleşen Görüntüsü ve Alanın Karşısında Yer Alan Zonguldak Limanı²⁶

Henüz kapısına kilit vurulmasa da TTK eski gücünü yitirmiştir. Şüphesiz bu durumdan ilk elden etkilenenler sektörün topyekûn tasfiyesini her an bekleyen TTK işçileri, kuruma yeni işçi alımı olmaması ya da alımlarının kısıtlı olması hasebiyle özel ve kaçak maden ocaklarında güvencesiz ve sendikasız çalışmaya itilenler ve işsizlikle boğuşan potansiyel işçilerdir. Sektörün gerilemesi maden işçilerinin ekonomik, politik ve sembolik direncini kırmaktadır ve dolayısıyla kentte işçi sınıfının ağırlığının azalması onların uğradığı tahribatı ifade etmektedir. Bu tahribat, Zonguldak bağlamında maden işçileri ve ailelerinin hayatta kalma stratejilerini konu alan araştırmalardan hareketle de görülebilir.

Işın'ın araştırması sanayisizleşmenin yıkıcı etkileri karşısında Zonguldak ve madenciliğin neden tam bir çöküş yaşamadığı ve aynı zamanda yeniden yapılanmanın da

²⁶ Kolajlanan fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

neden geciktiği sorusu üzerinden şekillenir (2009). Bu kapsamda cevabı aranan alt sorulardan biri, madenlerin tamamen kapatılması halinde bu durumun işçilerin yaşamlarını nasıl etkileyebileceğidir. Madenci olmadan önce yapılan niteliksiz işlere geri dönmek, başka illerde hizmet sektöründe niteliksiz işlerde çalışmak için göç etmek ve son olarak kırsalla bağıni koparmayanlar için köye dönüp tarımla uğraşmak alternatif stratejiler olarak öne çıkmıştır (Işın, 2009: 174). Işın özellikle işçilerin kırsal yaşamla süren bağlarını, madenci ailelerinin kriz dönemlerinde sosyal ve ekonomik varlıklarını sürdürmelerini sağlayan ve böylelikle çöküşün etkilerini azaltan bir tampon mekanizma olarak çözümler ve bu bağı aynı zamanda yeniden yapılanmayı engelleyen direnç olarak ele alır (2009: 236-237). Ancak Bakioğlu, Zonguldak'ta kırla bağıni sürdüren maden işçilerinin daha önce gelir elde etme amacıyla yaptığı tarımsal faaliyetlerin bugün geçimlik üretime daraldığını vurgular (2019: 110). İki çalışma arası geçen süre dikkate alındığında, son on yılda kırsal faaliyetlerin bir geçinme stratejisi olmaktan giderek uzaklaştığı ve dolayısıyla çöküşün etki alanının genişlediği söylenebilir.

Bir diğer çalışma ise Şengül ve Aytekin'in (2012), madenci ailelerinin kuşaklararası değişen hayatta kalma stratejilerine odaklandığı araştırmadır. Araştırmada, madenciliğin belirli bir işçi sınıfı habitusu yarattığı ve kuşaklararası değişen habitusun hayatta kalma stratejilerini de değiştirdiği vurgulanmakta. Erken dönem maden işçilerinin (günümüzde büyük ölçüde emekliliğe ayrılmış olanların), devlet kontrolündeki yerel ekonomi tarafından yapılandırılmış yerel işçi sınıfı habitusuna sahip oldukları ve bu habitusun topluluk ve aileyi harekete geçirerek ekonomik çöküşe dair yaratıcı ve kısa vadeli çözümler üretmelerini kolaylaştırdığı belirtilmekte (Şengül ve Aytekin, 2012: 174). Erken kuşak madenci ailelerinde kadınlar, hayatta kalma stratejilerini oluşturmada ve uygulamada stratejik aktörler olarak ön plana çıkıyor. Çalışma koşulları erkeklerin aile hayatları ve sosyalleşme süreçlerini olumsuz etkilerken, sosyal ağları kurmayı ve sürdürmeyi kadınlar üstlenmiştir. Özellikle hemşehri bağları (madende çalışmak için kırsaldan veya başka şehirlerden gelen aileler arasında oluşan bağlar), bölgedeki ekonomik bunalım ve travmanın etkilerini azaltmada belirleyici olmuştur. Bu ağlar, işten çıkarılmalar sonucu sektördeki işlere geri dönmeyi kolaylaştırabildiği gibi, emekli olan veya işten çıkarılanlara farklı ekonomik faaliyetlere yönelme fırsatı da sunmuştur (Şengül ve Aytekin, 2012: 177). Devletin bölgeden çekildiği bir dönemde büyümüş geç kuşak ise bölgede sorunların giderek büyümesi nedeniyle erken kuşağın yaşadığı umutsuzluğa tanık olmuştur. Bu kuşak için yeni beceriler geliştirme veya bölgeyi terk etme, temel hayatta kalma stratejisi olarak kendini göstermektedir (Şengül ve Aytekin, 2012: 174).

Şengül ve Aytekin'in bir başka çalışmasında Zonguldak'ta sanayisizleşmenin yol açtığı tahribat ve geçmişe duyulan özlem arasındaki ilişkiye dair önemli bir tespit yer alır. Çalışmada, havzanın millileştirilmesinden 1980'lere kadar olan dönemde devletin, hem maden işçilerinin hem de bir bütün olarak bölge halkının hayatına yoğun olarak yön verdiği belirtilir. “Zonguldak hakkındaki çoğu anlatıya genel bir nostalji duygusunun hakim ol[ması] da devletin geri çekilmesiyle doğan boşluktan kaynaklanır (Şengül ve Aytekin, 2017: 28). Bu boşluğa verilen tepkilerin sınıfsal ekseninde farklılaşması söz konusudur. Çalışmada, orta sınıfın geçmişe “derin bir nostalji” duygusuyla yaklaştığı ve kurum eliyle inşa edilen kültürel hayatı (sinema, tiyatro, bale gösterileri gibi) idealize ederek yeniden inşa ettiği vurgulanıyor. İşçi sınıfı içinse geçmişe duyulan özlemin aynı derece kuvvetli olmadığı ve geçmişin daha çok mükellefiyet (zorunlu çalıştırma) dönemi ve 1990-91 madenci grevi gibi negatif olaylar üzerinden anıldığı belirtiliyor. İşçinin geçmişle ilişkisini negatif olaylar üzerine kurmasına rağmen devletten beklentisinin hala fazla olması ise paradoksal bir durum olarak görülüyor (Şengül ve Aytekin, 2017: 35).

TTK madencilere, gelecekte kaygı duymadan nesiller boyu kamuda istihdam edilme garantisi ve iyi ücretli bir yaşam sunuyordu ve bu nedenle kurumun güvencesindeki madenciler yerelde statü sahibi kişilerdi. Özel ve kaçak madenciliğin arttığı günümüzde TTK çalışanlarının gelir ve güvence olarak avantajlı pozisyonlarını korudukları söylenebilir. Ancak devlet işçiliğinin giderek azalması, statü sahipliğini de dar bir alana sıkıştırmakta ve TTK'nın kapatılacağı ya da özelleşeceği söylentilerinin sürekli dolaşması mevcut statüyü daha da kayganlaştırmaktadır. İşçilerin hala “devleti beklemesi” bu nedenle anlaşılabilir bir duygudur. Bununla birlikte Şengül ve Aytekin'den farklı olarak madencilerin geçmişle kurduğu negatif ilişkiyi, aşınan sınıfsal habitus karşısında bir tür *baş etme stratejisi* ve *nostaljiye gömülü bir ilişki* olarak ele alıyorum.

Nostalji çoğunlukla, yitik ya da hayali bir geçmişi geri çağıran “ince bir hüznün” olarak ifade edilir ve bu haliyle duygusal bağlılığa işaret eder; ancak diğer yandan nostaljinin tarihi tahrif eden bir yönü de vardır (Strangleman, 2013: 28). “[N]ostalji değişimin bir sonucudur” (Boym'dan akt. Batuman, 2019: 147) ve bu nedenle “değişimin yarattığı kaygı ideal(leştirilmiş) bir geçmişe duyulan özlemi tetikler” (Batuman, 2019: 147). İşçi sınıfı, orta sınıfın aksine, arzı azaldıkça değerlenen bir varlık değildir. Emeğin günümüzde bölünmüş/parçalı yapısı, arzın azalmasıyla madenciliğin bir rant alanına dönüştüğünün önemli bir göstergesi. İşçilerin, kurumda çalışanlar olarak sayıca fazla oldukları ve bu nedenle

değerli oldukları günlere dönük nostaljik özlemleri “cezalî kent” söyleminde de kendini gösterir. Bir önceki bölümde 1990-91 madenci grevi sonrasında Zonguldak’ın “cezasının kesildiği”, “ipinin çekildiği” dönem olarak görüldüğünden bahsetmiştim. Kentin bugünkü ‘düşkün’ imajını ifade etmek için yaygın bir şekilde dillendirilen bu anlatı, meslek olarak madenciliğin ve maden kenti Zonguldak’ın çöküşünü, başka ifadeyle devletin geri çekilmesini/devletin kenti terk edişini bir nedene bağlayan öykü olarak öne çıkar. Grev, bir yandan kenti çöküşe sürükleyen olay olarak anılırken diğer yandan “baba devletle” çatışan arzı yoğun, güçlü, kalabalık bir işçi kitlesinin varlığını hatırlatır.

Meier Almanya’nın önemli bir sanayi bölgesi olan Nuremberg’in sanayiden hizmetler sektörüne geçişle yaşadığı dönüşümü emekli işçilerin nostaljik anlatıları üzerinden ele alır. Meier fiziksel becerileri değersizleşen eski kol işçilerinin bu tahribat karşısında nostaljiye bir çeşit başa çıkma stratejisi olarak başvurduklarını tespit etmiştir (2016: 766-767). Meier’in yaptığı görüşmelerde emekli işçilerin, fiziksel becerilerinin kıymetli olduğu eski günleri fiziksel yaralanmalar ya da kaybettikleri uzuvları üzerinden andıkları örnekler mevcut (2016: 771). Dolayısıyla negatif olaylar, geçmişin tahrif edilerek idealleştirildiği ve böylelikle eski güçlü sınıfsal pozisyonun yeniden üretildiği bir nostaljiye köprü olabilir. Cezalı kent söylemi, madencilerin ve maden kenti Zonguldak’ın sahip olduğu gücün bedeline dönüşerek, onların statüsünü idealleştirilmiş bir geçmişte yeniden inşa etmenin bir aracı olur. Ancak bu yeniden inşa, çöküş anlatısının yerelde içselleştirilmesine ve yaygın bir *doxa* haline gelmesiyle sonuçlanır.

Doxa “[...] egemen olanların dünya görüşüdür ve kendisini evrensel bir dünya görüşüymüş gibi sunmaktadır. Doxic düzen, hâkim ve tâbi olanlar arasındaki ilişkide sembolik iktidar ve şiddet vasıtasıyla hep canlı tutulmaktadır. Üzerinde uzlaşmaya varılmış, sorgulanmayan görüşler, inanç ve gelenekler doxa kavramının anlamsal kuşatıcılığı içerisindedir” (Türk, 2016: 614). Devletin Zonguldak’ı unuttuğu, onu cezalandırdığı fikri bir doxa olarak işler ve neoliberal devletin sirayet ettiği çeşitli alanların üzerini örter. Bu nedenle, sosyal bilimsel alana farklı şekillerde/farklı etkilerle sirayet edebilecek doxic düşünme biçimlerini ortaya koymak ve Wacquant ve Vandebroek’un “perişanlığı çalışmak” (2022: 124) olarak ifade ettiği eğilimden kaçınmak için tetikte olmak gerekir.

Zonguldak’ın yaşadığı sanayisizleşmeyi istihdam sorunu-göç-yatırımsızlık üçgeninde birleşen çöküş anlatısına hapsetmek, neoliberal kentleşmenin çok yönlü etkilerini görünmez kılmaktadır. Cowie ve Heathcott’a göre, fabrikaların/tesislerin kapanması ve bu süreçte

işçilerin deneyimlerini ortaya koymak sanayisizleşmeyi incelemenin baskın yöntemi olagelmiftir. Ancak “insanların endüstriyel değişimin çapraz ateşine yakalandığını aklımızda tutmakla birlikte” tartişmanın kapsamını, üretim birimlerinin kapanması, acil istihdam politikası, mağduriyet hikâyeleri veya nostaljinin ötesine genişletmek ve sanayisizleşme denilen sürecin kronolojisi, hafızası, kültürü, mekânsal ilişkileri ve politikası üzerine yeniden düşünmek gerekir (2003: 1-2). Başka bir deyişle *Zonguldak’ta sanayisizleşmeyi yeniden düşünmek* gerekir. Bu davet, gündelik hayata ve teknik-siyasi alana sirayet eden ve yer yer akademik alana sıçrayan sabit kanaatlerden kopuş için gerekli bir adımdır.

3. BÖLÜM

3. (ZONGULDAK'TA) SANAYİSİZLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

3.1. Üretimden Ranta: Sanayisizleşme ve SanayisizleşEMEme Arasında Türkiye

Rodrik Amerika ve Avrupa'da ilk defa “sürdürülebilir verimlilik artışına” izin veren ve dünyayı zengin ve fakir ülkeler olarak ikiye bölen endüstriyel devrimin Batılı olmayan ülkelere çok azının (örneğin Japonya, Güney Kore, Tayvan) kendisini yakalamasına izin verdiğini belirtir. Bazı istisnalar olmakla birlikte büyük ölçüde Asya ile sınırlı gelişmekte olan ülkelerin, “mütevazı imalat sanayilerini 1950’ler ve 1960’lar boyunca ithal ikameci politikalar ve koruyucu duvarlar arkasında inşa etti[klerini]” söyler (2015: 1-2). 1970’lerin sonunda içe dönük sanayileşme gelişmekte olan ülkelere sürdürülemez oldu ve dışa açılma politikalarının çevre ülkelere dayatılmasıyla “koruyucu duvarlar” yıkıldı. 1980’lerden beri de bu “mütevazı” imalat sanayi ciddi bir daralma yaşadı ve gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı bu daralma olgun sanayisizleşme (*mature deindustrialization*) karşısında erken sanayisizleşme (*premature deindustrialization*) olarak ifade edildi (Andriyani ve Irawan, 2018; Castillo ve Neto, 2016; Dasgupta ve Singh, 2006; Rodrik, 2015). Rodrik’e göre erken sanayisizleşmede “gelişmekte olan ülkeler, uygun bir sanayileşme deneyiminden geçmeden hizmet ekonomilerine dönüşür” (2015: 3).

Rowthorn ve Wells “pozitif” ve “negatif” olmak üzere iki tür sanayisizleşmeden bahseder (akt. Tregenna, 2014: 1375): Pozitif sanayisizleşme, gelişmiş ekonomilerde ekonomik büyümenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yeni üretim teknolojilerinin gelişmesiyle imalat sektöründe verimlilik artışı yaşanırken istihdam azalır; ancak bu durum işsizlik sorununa yol açmaz. Bunun temel nedeni, imalat sektöründe kendine yer bulamayan fazladan işgücünün hizmetler sektöründe yaratılan yeni işlerde absorbe edilebilmesidir. Negatif sanayisizleşme ise, ekonomik başarısızlığın bir ürünü olarak ortaya çıkar. İmalat sektöründe azalan üretim ya da artan üretkenlik nedeniyle açıkta kalan işgücünü emebilecek ve dolayısıyla işsizlik sorununu ortadan kaldıracak gelişmiş bir hizmetler sektörünün yokluğu, söz konusu ekonomik başarısızlığın temel nedenidir.

Türkiye özelinde sanayisizleşme devletin büyük çaplı kamu yatırımlarına dayanan sınai üretimden 1980 sonrası peyderpey geri çekilmesiyle başlar²⁷; ancak Türkiye’de sanayisizleşme olgusu üzerine tartışmalarının yoğunlaştığı dönem 2000’ler sonrasındır. Görüldüğü üzere sanayisi gelişmiş ülkelerin 1970’ler sonrası yaşadığı sanayisizleşme etkilerinin çevre ülkelere geçişte aldığı görünüm ikilikler çerçevesinde analiz edilmekte (olgun-erken sanayisizleşme, pozitif-negatif sanayisizleşme). Nitekim bu sınıflandırma, ulusal literatürde de yer bulmuştur ve Türkiye geç kapitalistleşen bir ülke olarak “erken sanayisizleşen” ülkeler arasında görülmektedir (Bakır vd, 2019; Mecik ve Afşar, 2015; Taymaz ve Voyvoda, 2019; Yeldan ve Yıldırım, 2015).

Bakır vd., büyümenin motoru olarak görülen imalat sanayii ne kadar büyürse hizmet sektöründeki talebin de aynı oranda artacağı önermesine dayanan kalkınma sisteminin 1999’dan itibaren keskin bir şekilde değiştiğini belirtir (2019: 167-168). 2000’lerin başında imalat sanayiinin katma değer oranı sürekli düşerken ekonominin giderek tüketime, hizmetler sektörüne ve finansal girişimlere bağlı hale gelmesi söz konusu olmuş ve bu sistem günümüze kadar “istihdamı artıramayan büyüme” (Bakır vd., 2019: 168) modeli olarak Türkiye’nin kalkınma politikasına damga vurmuştur.

Harvey, kamusal kaynakların kentin örgütlenmesinde yoğun biçimde kullanıldığı ve kolektif tüketim alanının genişlediği Keynesyen dönemden kent mekânının rant ve özelleşme anlayışıyla yeniden örgütlendiği Keynesçilik sonrası döneme geçiş sürecini sermayenin *birinci çevrimden ikinci çevrime* kayışı temelinde ele alır (Şengül, 2009: 48). Çevrimler arası bu kayış özünde üretim alanını ifade eden birinci çevrimde talep doygunluğu nedeniyle aşırı biriken sermayenin yatırıma dönüştürülmesinde yaşanan krizin ikinci çevrime yani kentsel yapılı çevreye aktarılmasıyla çözülmesi stratejisini ifade eder (Sönmez, 2012: 50). Ancak sermayenin ikinci çevrime kayışının tek belirleyicisi her zaman birinci çevrimdeki aşırı birikim değildir (Şengül, 2009: 48-49). Şengül’e göre “[b]azı durumlarda ve özellikle ikinci çevrimdeki kâr hadlerinin, örneğin yapılı çevrede yüksek olması durumunda, sermayenin bu sektörlere kaçması çok olasıdır” ve bu noktada devletin iktidar bloku içindeki güç dengeleri uyarınca hareket etmesi ve “suni olarak ikinci çevrimdeki sektörleri daha kârlı hale getirmesi sıkça rastlanan bir durumdur” (2009: 49). Türkiye’de yaşanan sanayisizleşme bu modele oturmaktadır. Daha açık ifadeyle, Türkiye’de sanayisizleşmenin “[...] uluslararası rekabet karşısında kaderine terk edilen endüstriyel üretimi tasfiye eden [...]” bir boyuta ulaşmadan

²⁷ Bu tartışmaya ikinci bölümde yer vermiştim.

kentsel yapılı çevreye dönük yatırımların cazip hale getirilmesi söz konusu olmuştur (Penpecioglu, 2016: 169). “Başka deyişle, sermaye birikimi ilk çevrimdeki etkinliğini tamamen yitirmeden eş zamanlı olarak ikinci ve üçüncü çevrimlere aktarılıyor, yani endüstriyel üretim azalarak da olsa varlığını korurken ticaret, turizm, hizmetler gibi tüketim-odalı sektörlerle daha fazla yatırım yapılmaya başlanıyor” (Penpecioglu, 2016: 169).

Schindler vd., (2020) Türkiye ekonomi-politiğinin 2000 sonrası AKP iktidarıyla birlikte üretim pahasına kentsel dönüşümün desteklenmesiyle hızlı ve çarpıcı bir değişim yaşadığını vurgular ve bu değişimin, Batı’daki sanayisizleşmenin travmatik etkilerini azaltan ancak sanayisizleşmeyi hızlandıran bir süreç olduğuna dikkat çeker. 2002’de iktidara gelen AKP’nin yeni ulusal kalınma stratejisi çeşitli paydaşları/çıkar gruplarını bir araya getiren inşaat temelli kalkınma ideolojisinde somutlaşmıştır. 2000’lerin başından itibaren kamu harcamalarının altyapı ve konut projelerini hedef almasıyla inşaat sektörü, Gayri Safi Yurtiçi Hâsılada toplam büyüme oranı içerisindeki payını yükseltirken²⁸ bu yükselen değerler Türkiye kentlerinin dramatik biçimde dönüşümüyle gözle görülür olmuştur. AKP’nin inşaat üzerine kurduğu birikim rejimi, bir yandan kent yoksullarının (özellikle taşradaki muhafazakâr yoksul nüfusun) ve orta sınıfın özlemlerine hitap eden bir “umut siyaseti” yan yana giderken diğer yandan yerel yönetimlerin ve çeşitli devlet kurumlarının kentsel yapılı çevreye müdahalesinin yasalarla artırılması ve “AKP’yle dost inşaat firmalarının” gayrimenkul yatırım ortakları olarak sisteme dahil edilmesiyle inşaat-finance-siyaset arasındaki sıkı işbirliğiyle ilerledi (Schindler vd., 2020: 292-293).

Kentsel yapılı çevreye devlet eliyle müdahale iki koldan gerçekleşti: Birincisi dar gelirli/gecekondu nüfusu (borçlanmayla) konut sahibi yaparak resmi gayrimenkul sistemine dâhil eden düşük vasıflı konut üretimi, ikincisi üst ve orta sınıfları hedef alan büyük konut projeleri ile AVM’ler başta olmak üzere çeşitli tüketim mekânlarının (kamu arazilerinin özelleştirilmesiyle²⁹) üretimidir. Her ikisi de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi

²⁸ Yeşilbağ, 2002-2014 yılları arasında Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla yılda ortalama %4,9 oranında büyürken inşaat sektörünün %6,5 oranında büyüdüğünü belirtir. Durgunluk ve kriz dönemi olan 2008-2009’da ise Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ortalama %4,2 küçülürken inşaat sektörünün %12,1 oranındaki küçülmeye daha sert bir düşüş yaşadığını vurgular ve Yeşilbağ’a göre, “[b]u veriler sektörün ekonomide artan önemini ortaya koyduğu kadar kriz durumunda belirginleşen kırılganlığını ve dolayısıyla riskli yapısını da gözler önüne sermektedir” (2016: 608).

²⁹ Rantın devlet eliyle yaratılması özellikle, kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçişin bu geçişin *kuralsızlaştırarak yasal düzenlemelerle* gerçekleşiyor olmasında açıkça görülür. Örneğin, Milli Emlak Müdürlüğü’nün kamu hizmeti için gerekli olmadığı düşünülen toprakları ekonomiye katkı sağlama düşüncesiyle kira ve satışa konu edebilmesini sağlayan pek çok yasanın çıkartılmış olması buna örnektir. Bu yasalardan bazıları şunlardır (Turan, 2009: 141): “2886 sayılı Devlet İhale Kanunu, 40706 sayılı yasa, 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu, 3385 sayılı Küçük Sanayi Sitesi İçindeki İşyerlerinin Mülkiyetinin Devredilmesine

Başkanlığı (TOKİ), Büyük Şehir Belediyeleri ve büyük inşaat firmalarının el birliğiyle devlet destekli üretilen projelerle ilerleyen ve kentsel taşınmazların değerini ve dolayısıyla kentsel rantı artırarak, sosyo-mekânsal ayrışmayı ve kentsel eşitsizlikleri körükleyen neoliberal kentleşme uygulamalarının Türkiye’deki yansımaları oldu (Penpecioglu, 2016: 173-174).

Ucuz banka kredileriyle finanse edilen sermayenin üretici sektörler yerine inşaat yatırımlarına yönlendirilmesi AKP’nin kentsel yapıyı çevrenin finansallaşmasına giderek daha bağımlı hale gelmesine neden oldu ve bu durum “[...] sanayiciler ve sermayenin diğer fraksiyonlarının kentsel arazinin (yeniden) geliştirilmesi adına yatırım yapmaya teşvik edilmesiyle büyüyen bir emlak piyasası” yarattı (Schindler vd., 2020: 292-293). Üretim alanı giderek çölleşirken patlayan inşaat faaliyetleri, bir yandan borçlanarak ev sahibi olan dar gelirli nüfusun işsizlik, reel ücretlerdeki azalma ve gelir dağılımı adaletsizliğinin yarattığı olumsuz etkiler karşısında kentsel rantlardan pay alarak sistem içinde kalmasını sağlarken³⁰ (Balaban, 2016: 30) diğer yandan büyük ölçekli (lüks) konut projeleriyle üst ve orta sınıflara ideallerindeki yaşam tarzını üretip pazarlayarak yurttaş memnuniyetini geniş toplumsal kesimlere (kimilerine daha çok kimilerine daha az) pay etti. Tüm bu anlatının sonunda sanayisizleşme teriminin “[...] çoğu zaman bir zenginlik yaratma ve (yeniden) dağıtım biçimi olarak sanayileşmenin yerini kentleşmenin aldığı tarihsel bir kopuşa atıfta bulu[nduğu]” ve ancak Türkiye örneğinin, kapitalizmin bu iki momenti arasındaki sürekliliği ortaya koyduğu söylenebilir (Schindler vd, 2020: 294). *Kısacası Türkiye’de sanayisizleşme ve kentleşme arasında simbiyotik bir ilişki vardır.* Bu ilişkinin en çıplak haliyle görüldüğü kentlerin başında İstanbul gelmektedir.

Özbay ve Bartu Candan, kent çalışmalarının İstanbul özelinde uzun bir dönem göç, gecekondulaşma, kent yoksulluğu gibi sorunlara odaklandığını belirtir. 1990’ların ikinci yarısından itibaren “[...] neoliberalizmin kentsel dinamiklerinin [...]” giderek küresel bir hal almasını İstanbul’un küresel-kent olarak pazarlanması takip etmiştir ve bu imajın peşi sıra gelen yeni kentsel çelişkileri inceleyen araştırmalar da artmıştır (Özbay ve Bartu Candan, 2014: 12). Bu yeni çelişkiler bir boyutuyla kentsel mekânın kent yoksullarını yerinden etme,

Dair Kanun...4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun”. Bu yasalar çerçevesinde Milli Emlak Genel Müdürlüğü hazineye ait taşınmazları, “satabilmekte, yatırımcılara devredebilmekte, kamu kurum ve kuruluşlarına, belediyelere, Özelleştirme İdaresine, Toplu Konut Projesine bedelsiz devretmekte veya satabilmekte, kat karşılığı inşaat faaliyetlerine girişebilmekte, özel kişiler veya şirketler lehine irtifak hakkı tesis etmekte veya bu alanları uzun süre kiraya verebilmektedir” (Turan’dan akt. Sönmez, 2019: 114).

³⁰ 1980’lerden itibaren popülist bir yaklaşımlar arka arkaya çıkarılan gecekondu afları ve 2000’lerden sonra yine aynı yaklaşımla çıkarılan imar afları ve 2B arazilerinin satışına yönelik düzenlemeler de kent yoksullarını rant sistemine dahil ederek toplumsal hoşnutsuzluğu yumuşatma işlevi gören uygulamalardır (Balaban, 2016: 29)

mülksüzleştirme ve elbette daha da yoksullaştırma pahasına (üst) orta sınıfların beğenisine sunmak üzere yeniden yapılandırılmasından kaynaklanmıştır. Böylelikle 1990'ların ikinci yarısına kadar kentsel tartışmaların yönünü belirleyen konular 2000'lerden sonra yerini kentsel dönüşüm, soylulaştırma, kapalı siteler gibi yeni konulara/yeni süreçlere bırakmıştır. 2000'lerden sonra mekânsal yeniden yapılanmanın değişen dinamiklerini sanayisizleşme sürecinden koparmak mümkün değilken geç dönem çalışmalarda bu ilişkinin erken döneminkilere kıyasla daha az dikkate alındığı söylenebilir³¹. 1970'lerde Kuzey bölgelerini pas kuşağına çeviren sanayisizleşme, hızlı ve görkemli mekânsal değişimler karşısında (mega-çılgin projeler, biri bitmeden yenisi pazarlanan devasa yaşam/konut alanları, göğe uzanan plaza iş merkezleri vb.) geride kalmış, olup bitmiş bir momente dönüşebilmekte. Ancak Türkiye'de, özellikle İstanbul'da sanayinin kitlesel yok oluşundan ziyade, üretim birimlerinin işgücünün daha ucuz olduğu Denizli, Gaziantep gibi çevre illere kayması (Karaçay-Çakmak ve Erden, 2005) veya kent merkezinin dışına taşınmasıyla yer değiştirmesinden ve özelleşmeyle sermaye yapısının değişiminden bahsetmek mümkün.

İstanbul'da 1990'lardan itibaren sanayinin kent merkezinden çekilmesiyle başlayan mekânsal dönüşümü ele alan erken dönem çalışmalara bakıldığında örneğin Geniş (2007; 2009), 1980'lerden itibaren devletin kaynaklarını üretken alanlardan çok gayrimenkul, konut ve arsa piyasaları gibi spekülâtif alanlara yönlendirerek kent mekânını büyük sermayenin en gözde yatırım sahası haline getirmesi sürecini kapalı siteler örneği üzerinden ele alır. 1990'lı yıllarda İstanbul kent merkezi sanayiden arındırılarak "kent içi yatırımlar sermayenin yaşadığı yapısal dönüşüme paralel ve küresel kent işlev ve imajına uygun olarak finans ve hizmetler sektörüne kaymaya başlamıştır" ve bu sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü "kentte yeni bir üst orta sınıf profesyonel grup yaratmıştır" (Geniş, 2007: 76). Çok katlı siteler, seçkin villa siteler ve özel kasabalar (Geniş, 2009: 129), bu yeni üst orta sınıfın ayrıcalıklı yaşam alanları olarak önce İstanbul sonra pek çok kentin silüetini değiştirir. Şen ise sanayisizleşme politikalarına rağmen İstanbul'da sınıai istihdamın hala yüksek bir orana sahip olduğunu ve İstanbul'un hala bir sanayi kenti olma özelliğini sürdürdüğünü belirtir ve devamında, 1990'lardan sonra kent merkezindeki sanayinin kent dışına kaymasıyla merkezin yeniden değerlendirildiği soylulaştırma sürecini ele alır. Bir taraftan merkezi ve yerel aktörlerin kentsel toprak kullanımını yönlendiren pratiklerini ele alırken diğer yandan soylulaştırılan alanlarda

³¹ İki moment arasındaki simbiyotik ilişkinin görülebileceği geç dönem çalışmalara örnek olarak bkz: Alınayık, 2008; Kovanlıkaya vd, 2021; Sayın, 2022.

yer seçen yeni orta sınıfın kültürel kimliği ve yaşam tarzıyla öne çıkarak mekân aracılığıyla sınıfsal pozisyonunu nasıl güçlendirdiğini ortaya koyar (Şen, 2011).

Bir yandan sanayide azalan istihdam sonucu artan proletersizleşmeyle nüfusun giderek daha fazla kesimi hizmetler sektörünün niteliksiz işlerinde yığılırken diğer yandan finans ve gayrimenkul sektörü, sigortacılık ve tüketim alanının çok çeşitli dallarında öne çıkan nitelikli ve yüksek gelirli yeni mesleki pozisyonlar doğmaktadır. Her an bu iki pozisyondan birine kayma umudu ya da riski olan prekaryayı da bu arada unutmamak gerek. Değişen ekonomik koşullar, değişen sınıfsal pozisyonlar, değişen sınıfsal talepler ve bu taleplerin değişen karşılanma biçimleri, sanayisizleşme ve kentsel yeniden yapılanmayı, ekonomik ve kültürel olanı, küreseli ve yereli giderek daha çok birbirine bağlamaktadır. Çünkü bu yapılar eskisinden çok daha hızlı aşınmakta ve çok daha hızlı yeni formlar almaktadır. Bu akışkanlık, ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel süreçleri birbirinden koparmadan ele almak için önemli bir yol gösterendir.

Bayırbağ “Neoliberal Küreselleşme’nin getirdiği kentleşme dinamikleri, ister istemez, ilgili yazında bir mekânsal körlük yaratmış ve dikkatimizi kırdan çok kente, küçük yerleşmelerden çok küresel kentlere/metropollere, çöküşten ziyade başarı hikâyelerine yöneltmiştir” der ve ardından “...neoliberal politikaların etkisi altında farklı kentlerin yaşadığı çöküşe daha yakından bakmalı ve bu yapılırken yalnızca *ABD’de Detroit veya Türkiye’de Zonguldak* gibi kapsamlı çöküş örneklerinin³² ötesine geçip, yıkım etkisinin nasıl farklı dereceler ve biçimlerde büyük veya küçük ölçekli kent ve kasabalarda kendini gösterdiği[ne]” odaklanmalıyız diye ekler (2020: 25).³³ Bu haklı eleştiri büyüteç altına alındığında, başarı hikâyelerini öne çıkarmak kadar çöküş anlatısından çıkamamak da neoliberal kentleşme dinamiklerinin analizinde içkin mekânsal körlüğün bir diğer boyutu haline gelmektedir.

³² Vurgu bana ait.

³³ Bayırbağ’ın eleştirisi temelde, kırı “kenti besleyen/onun işlevsel bir uzantısı” olarak konumlandırıran ve kente de kır karşısında türdeş bir ölçek olarak yer veren (ölçekler arası) sorunlu ilişkiye dairdir. Bu sorunlu ilişki, kent merkezli analizleri ön plana çıkararak bir yaşam alanı olarak kıra odaklanmayı/onun dönüşümünü anlamayı geri plana iterken, metropol ve metropol olmayan kentler arasındaki farkı da silikleştirerek neoliberal kentleşme dinamiklerinin daha küçük kentlerde nasıl işlediği sorusunu gölgede bırakmaktadır (2020: 25).

3.2. Fiilen Var Olan Neoliberalizm

3.2.1. Metin Üzerinde Hayalî İnşa Edilen Zonguldak'tan Günümüz Zonguldak'ına Köprü Olarak Fiilen Var Olan Neoliberalizm

Bu bölüme, Öncü'nün “İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı” başlıklı metninden seçilmiş üç paragraflık bir anlatıyı (2013: 86-87) bozmak suretiyle Zonguldak’ı merkeze alarak yeniden şekillendirdiğim bir öyküyle başlıyorum. Metinde temel olarak İstanbul yerine Zonguldak’ı koyuyorum.³⁴ Buradaki amacım, Zonguldak’ı (sorunlarıyla birlikte) yerinde sayan/hiç değişmeyen bir kent olarak değil, yeni müdahalelerin, tahribatların, eşitsizliklerin üretildiği bir kent olarak görmeyi sağlamak ve hayalî gelişmelerden yola çıkarak (bu gelişmelerden bazılarının belli ölçüde gerçekleştiği ilerleyen sayfalarda görülecektir) fiilen var olan süreçlere adım atmaktır. Başka deyişle, Zonguldak kentleşme dinamiklerini Türkiye kentleşme dinamiklerine bağlamaktır. Zira Zonguldak bağlamında kâğıt üzerinde yeniden şekillendirilen aşağıdaki anlatı okuyucuya görece makul görünecek. Bunun temel sebebi hiçbir kentin, “kurumsal bir rejim olarak neoliberalizmin yeniden üretiminde kuluçka makineleri ve doğurgan düğüm noktaları” (Theodore vd., 2012: 33) olmaktan kaçamamasıdır.

Turist olmak, reklam broşürlerinde görüntülenen mekânları ve insanları ‘yakından’ ama yaklaşımadan, dâhil olmadan, sorumluluk almadan –tiyatroya gider gibi- izleyip, evine dönmekten ibaret. Bu anlamda turist olmak için uzun mesafeler kat etmek gerekmiyor, hele *Zonguldak* gibi bir kentte. Turist gözlükleri takarak, sıradan yaşamın sürüp gittiği sokakları, mahalleleri, yapıları, geçmişin derinliklerine uzanan egzotik güzellikleriyle yeniden keşfetmek ve seyretmek her zaman mümkün. İşte *Zonguldak’ın* üst ve orta sınıfları da, yaşadıkları kentin taşının toprağının ‘tarih’ olduğunu *endüstri turizminin gelişim* sürecinde keşfettiler. 2000’li yılların siyasi-iktisadi konjonktüründe, geçmişin görkemli *Zonguldak’ını* geleceğe taşımak tasavvuru, geniş kapsamlı bir dizi yıkma-yenileme projesine ivme kattı. *Kent merkezi, merkezin tam ortasında yıllardır atıl duran lavuar alanının kafe ve restoranların yer aldığı bir etkinlik alana dönüştürülmesi ve sahil projesiyle*

³⁴ Metinde, eklediklerim ve değiştirdiklerimi italik olarak yazdım. Metnin orijinali EK-2’de yer almaktadır.

yeniden işlevlendirildi. Bunlar yapılırken, Fevkani Köprüsünün altında sıralanmış eski dükkânlar ve kent merkezini işgal eden dolmuş duraklarından, balıkçı barınaklarından, sahilin kiremit renkli taşlarla örülmüş yolu ve sahil kenarında konumlanmış derme çatma ama ucuz kafelerden de arındırıldı. Üzülmeyen mevkii, eski lavuar ve eski atölye binası restore edilerek bir açık hava müzesi olarak tasarlanıp, turistik bakışın merceği genişletildi. Kent merkezinin en manzaralı yamaçlarını kuşatan yakışsız binalar yıkılarak yerine lüks siteler inşa edildi. Bu yapılar, kentin ‘eskimiş’ dokusundan sıyrılmış ‘nezih’ yaşam tarzının görünür olduğu ilk muhitlerden olan Kavaklık’ı gölgede bırakacak şekilde yayıldı. Bu hummalı çalışmalar sonucunda geçmişte hiçbir zaman var olmamış –tertemiz, bakımlı, intizamlı– ‘tarihi’ mekânlar oluşturuldu. Zonguldak’ı devasa bir şantiyeye dönüştüren ve kentin 20. yüzyıl dokusunda büyük çaplı yıkımlara yol açan bu ‘yenileştirme’ faaliyetleri, X yıl gibi kısa bir sürede –el değiştiren büyük servetler ve ayyuka çıkan yolsuzluk dedikodularıyla karışık– tamamladı. 2020’lerin sonuna gelindiğinde Zonguldak, iktisadi sorunlarını tam çözememiş ancak ‘yarışan kentler’ ekolojisiyle bir vitrin yaratmayı görece başarmıştı. Cumhuriyetin ilk vilayeti, maden kenti, işçi kenti Zonguldak’ın tarihi, kentsel turizm endüstrisine ve kent sakinlerinin yeni yaşam tarzı taleplerine sunulmak üzere yeniden dekore edilmişti.

Tıpkı silinen sözcüklerle ve mevcut cümlelerin yerine yenilerinin eklenmesiyle bozulan ve yeniden yazılan bu paragrafta anlatılan öykü gibi, Zonguldak’ın bugününe dair düşkün imgeyi “bozmak” suretiyle fiilen var olanı anlatmak mümkün mü? Öncü ve Weyland’ın vurguladığı gibi, “küreselleşme diye adlandırılan çapraşık ve çok yönlü iktidar ilişkileri ağı büyük metropollerde düğümleniyor, kendini yeniden üretiyor, derinleşip yayılıyor” (2013: 9). Neoliberal politikaların doğrudan hedefinde yer alan metropol kentler tam bu nedenle akademik çalışmaların da odağına yerleşiyor. Bunun temel bir sonucu, neoliberal (kentsel) dönüşümlerin büyük kentlerdeki yansımalarının taşraya doğru gelindiğinde henüz *olgunlaşmamış* dönüşümler olarak görünmez hale gelmesi ve bu nedenle kalıplaşmış çöküş anlatılarına sıkışarak fiilen var olan neoliberalizmin göz ardı edilmesine yol açmasıdır. Bozulup yeniden yazılan yukarıdaki anlatı bu çelişkiyi açıkça gösteriyor. Söz konusu anlatı, bir taraftan Zonguldak’taki dönüşümlerin “olgunlaşmış” halini sunuyor diğer taraftan

hâlihazırda kendini gösteren dönüşümler de ancak böylesi bir anlatıya oturduğunda görünür oluyor.

Peck ve Theodore, sanayisizleşme kavramının endüstriyel metropol olarak bilinen Chicago'nun dramatik düşüşünü anlatmak için ortaya çıkmış olabileceğini söyler. Bu terimle birlikte Chicago, “bir yer olmaktan çok bir süreç” haline gelir. Ancak Peck ve Theodore, bu tespit yapılar yapılmaz sürecin orada durduğunu belirtir ve “sanayinin simgesi olan kent aniden, sanayisizleşmenin merkez üssü, ‘pas kuşağının’ başkenti haline gelir” (2009: 184). Ancak Chicago bölgesi, kısa sürede hizmet sektöründe bir milyondan fazla istihdamın yaratıldığı bir merkez haline geldiğinde “pas kuşağı imajının değiştiğini ilan etmekte” de gecikme yaşanmaz (Peck ve Theodore, 2009: 187). Zonguldak örneğinde de unutulmuş kent, cezalı kent, sahipsiz kent gibi söylemler, “kent pratiklerinin ve temsillerinin” (Wacquant, 2010: 309) durağan seyrettiği yanlışlığı oluşturarak Zonguldak’ı Türkiye sanayisizleşmesinin “başkenti” ilan eder. Zonguldak’ın madencilik faaliyeti etrafında örgütlenen temel ekonomik ve sosyal altyapısının 1990’lardan itibaren giderek çölleşmesi kenti sürekli aşağı çeken bir “dinamizm” yaratır, ancak bu dinamizm kısır döngü haline gelerek kadercı bir forma bürünür ve *sanayisizleşme bir süreç olmaktan çıkar. Sanayisizleşme süreç olmaktan çıktığında değişimler de görünmez hale gelir.*

Theodore vd.’lerine göre, “piyasa güçlerinin nerede harekete geçirilirlerse geçirilsinler değişmez yasalara göre işlediğini varsayan neoliberal ‘ideolojinin’ aksine” neoliberalizm, dinamik bir evrim sürecine tabidir ve neoliberalizmin bu dinamik yapısı *fiilen var olan neoliberalizm* olarak adlandırılır (Theodore vd., 2012: 22). Fiilen var olan neoliberalizm kavramsallaştırması öncelikle neoliberalizmin riskleri ve kriz eğilimlerini yeniden düzenleme konusundaki kapasitesine vurgu yapar. Bu kapasite, kriz anında toptan bir çöküş yaşayarak sistemin başarısız olma olasılığını en aza indiren bir yeniden yapılanma eğilimine işaret eder. Bu nedenle neoliberalizm, statik ve dengeleyici bir sistemden ziyade krizler karşısında yeniden yapılanma yönünde kendine (krizleri yineleme olasılığını daima içinde barındıran) alan açma kapasitesine sahip dinamik bir düzenleyici proje olarak düşünülmelidir (Peck vd., 2009: 101-105).

Zonguldak’ın sıkışmışlığına “çözüm arayan” yönetici aktörler son yıllarda, atıl kalmış endüstriyel alanları turizme kazandırmak ve kent merkezini yeniden işlevlendirmek amacıyla bir dizi proje tasarladı. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı’nın (BAKKA) hazırladığı 2014-2023 *Batı Karadeniz Bölge Planı* kapsamında Zonguldak Valiliği tarafından, Zonguldak Kıyı

Yenileme Projesi, Üzülmez Kültür Vadisi Projesi, TTK Rombaki Çocuk Bilim Merkezi, Apiterapi Köyü gibi doğa ve kültür turizmini canlandırma projeleri *Proje 67* başlığıyla tanıtıldı. Bu projelerin 2019 yerel seçimleri öncesi duyurulması tesadüf değildi elbette. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde Zonguldak Belediye Başkanlığı'nı AKP adayının kazanmasıyla birlikte, seçim öncesi Zonguldak Valiliği'nin öncülüğünde tasarlanan bu projelere seçim sonrası Zonguldak Belediyesi de dâhil oldu. Mayıs 2019'da Çevre ve Şehircilik Bakanı Zonguldak'a gelerek, valilik ve belediyenin el ele verip hayata geçireceği projelerden bahsetti ve proje sahalarına ziyarette bulundu. Bu ziyarete damga vuran söylem ise Çevre ve Şehircilik Bakanı tarafından dile getirildi (daha sonra Zonguldak Belediye Başkanı da tarafından da bu söylem sıkça tekrarlandı): “Zonguldak'ta kentsel dönüşüm seferberliği başlatıyoruz”.

‘Zonguldak’ta kentsel dönüşüm seferberliği başlatıyoruz’

‘Zonguldak’ta kentsel dönüşüm seferberliği başlatıyoruz’

Görsel 3.1. Zonguldak’ta Kültür ve Turizm Projelerinin Tanıtım Gününden Gazete Haberi³⁵

Bu seferberlik çağrısının ardından tamamlanan ilk proje, kent merkezini 1970’lerden fırlamış anakronik havasından “kurtaran” Sahil-Liman Projesi oldu. Projede yer alan mimarlık firması, “Zonguldaklılar ile kıyıyı tekrar bir araya getirme hedefinde olan projeyi şöyle takdim ediyor:

Karadeniz’in kent merkezine nüfuz ettiği, deniz ile dağ arasında sıkışmış ve bu sıkışmışlığın içerisinde kendi dinamiklerini ortaya çıkarmış bir kent Zonguldak. Geçmişte kömür ile var olmuş; bugün ise

³⁵ Kaynak: Pusula Gazetesi, 2019c

kömürün bıraktığı mirası ortaya çıkararak kendini tekrar var etmeye hazır. Bu dönüşümün başlangıç noktası olarak kömür ile denizin başladığı yer olan limanı kabul etmek yanlış olmayacaktır...Tarihsel süreçte önemli bir rol üstlenen bu limanın halk tarafından rahatlıkla kullanılamaması dönüşüm vaktinin geldiğinin temel göstergesidir (Arkiv, T.Y.).

Firmanın projeyi tanıtırken kullandığı dil, sahili kaçak yapılardan temizlemek suretiyle deniz kıyısını halkla buluşturacaklarını söyleyerek projeyi pazarlayan valilik ve belediyenin yıkımı meşrulaştıran söyleminin bir parçasıdır. Sahil-Liman Projesi kapsamında, yirmi kilometrelik kıyı kenar çizgisinde yer alan balıkçı barınakları, iş yerleri ve konutlardan oluşan yaklaşık 200 yapının yıkımına 2018 yılında başlamıştı. Yani proje seçimlerden önce başladı ancak seçim sonrası hız kazandı. Mülkiyeti hazineye ait bu alan kaçak yapılardan “temizlendikten” sonra, sahili yeni görünümüne kavuşturmak üzere etrafı metal plakalarla kapatılarak içeride hummalı bir çalışma yürütüldü. Zonguldaklıların nefes alabildiği nadir yerlerden biri olan sahil uzun süre metal plakalarla kapalı kaldı.

Görsel 3.2.’de üst bölümde yer alan fotoğrafı, Zonguldak’a ilk gelişimde çekmiştim. Zeminde kiremit renkli taşlar hâkimdi, ileride yan yana sıralanmış ucuza çay-kahve içilen mekânlar, takı ve hediyelik eşya stantlarının yer aldığı Sevgi Yolu, alkollü ve alkolsüz iki bölümü olan salaş bir restoran ve büfeler yer alıyordu. Aynı görselde alt bölümde yer alan fotoğraf, sahilin tüm bu yapılardan temizlenmiş halini gösteriyor. Metal plakalar sahilin etrafını sardığı için ve içeriye girişlere izin vermediklerinden uzak bir köşeden yıkımın fotoğrafını çekebilmişim. Görsel 3.3.’de ise projenin tamamlanmış halinin simülasyonu görülmekte. Eksik kalan peyzaj düzenlemeleri hala devam ediyor ancak sahil “halkın” kullanımına açıldı. Şimdilik düz bir yolda yürüyüş yapmaktan farkı yok. Yeni ve modern bir görünümle yeniden inşa edilen sıra sıra dükkânlar henüz boş. Zonguldaklılarla sahil arasında duran birer bariyer olarak lanse edilen bazı eski yapıların (bunlardan bazıları düğün salonu olarak kullanılan büyük restoran-kafeler ve kebapçılardı) yıkımıyla boşalan alanların yeşillendirilmiş olması projenin iyi sonuçlarından biri olarak görülebilir. Ancak “halka” yeniden açılan sahilde bundan sonra örneğin ucuz çay içmek mümkün olabilecek mi?

Görsel 3.2. Zonguldak Sahilinin Eski Görünümü (Üst) Ve Proje Kapsamında Yıkımdan Sonraki Görünümü (Alt)³⁶

Görsel 3.3. Zonguldak Sahil-Liman Projesi Simülasyonu³⁷

³⁶ Kolajlanan fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

³⁷ Kaynak: Zonguldak Belediyesi, 2020a.

Bu projenin bir diğ er önemli sonucu, AKP iktidarında hemen tüm kentlerde kendini gösteren ve *millet bahçesi*, *millet kıraathanesi*, *millet kütüphanesi* gibi popülist söylemlerle pazarlanan projelerin Zonguldak'ta da gerçekleştirilmesine zemin hazırlamış olmasındır. Fakat bu popülist projelerden birini (millet kütüphanesi) uygulamak için Sahil-Liman projesinin ger ekleştirildiğı alanda yer alan, mülkiyeti TTK'ya ait tarihi TMMOB Maden Mühendisleri binasının seçilmesi de yine tesadüf değıl. Bu yer seçimi, 2000'ler sonrası Türkiye'sinde siyaset ve rantın i  içe geçen yapısının aynı zamanda “[m]illetin otantik, milletle özdeş temsilcileri” olarak kendini “Batıcı ve elitist” grupların (Balta, 2015) karşısına yerleştiren AKP iktidarının Türkiye'de giderek otoriter bir hal alan ideolojik müdahalelerinin kentsel yeniden yapılanma üzerinden Zonguldak'a “gelişi” olarak değıerlendirilebilir. Ancak tüm bu gelişmelerin çalışma kapsamında asıl önemi, yıkıp yeniden inşaların neoliberal kentleşmenin kendine alan açtığı bir g zerg h olarak Zonguldak'ta hız kazanmış olmasındır ve elbette bu süreç ekonomik ve siyasi mücadelelerden bağımsız gelişmemiştir. Bir sonraki bölümde, neoliberal kentleşmenin hem bir sınırlılığı hem de çatlaklarından sızarak kendine alan açtığı bir *kentsel-tarihsel miras olarak mülkiyet sorununa* odaklanıyorum. İnşaat ve tüketim odaklı kentleşmenin Zonguldak'ta hız kazanmış olmasını, bir direnç hattı olarak “mülkiyet sorununun” önce siyasi mücadele alanına dönüşmesi ve sonrasında bu mücadelenin siyasi sermaye kaynağına dönüşerek mülkiyet sorunun üzümünden ziyade onun baypas edildiğı bir sürece evrilmesi üzerinden ele alıyorum.

3.2.2. Direnç Hattı Olarak Mülkiyet Sorunu

Sanayisizleşme süreci “gelişme” yönünde kaçınılmaz bir gidişat ya da bir “ ok ş” döngüsü olarak ele alındığında, “yeniden yapılandırmanın, eski ile yeni arasındaki ve devralınmış düzen ve öngörülen düzen arasındaki rekabetçi çatışmada, ayrıca da krizde kökleşmiş olduğı” gözden ka ar (Soja, 2017: 214). Fiilen var olan neoliberalizm, “neoliberal yeniden yapılandırma projelerinin, devralınan kurumsal çerçeveler, politika rejimleri, düzenleyici pratikler ve siyasi mücadeleler mirası tarafından tanımlanan farklı ulusal, bölgesel ve yerel bağımlar içinde üretildikleri  l de, bağılamsal olarak gömülü” olduğunu anlatır (Theodore vd., 2012: 22). Başka ifadeyle, Massey'e göre, “mekânsal bir yapının içsel gereksinimi gerçek dünyada saf biçimde harekete geçmez. Meydana gelen şey, yeni mekânsal yapının eskinin birikmiş sonuçlarıyla karşılıklı ilişkisidir” ve bu durum, her iki yapının birbirini etkilediğı bir kombinasyon meydana getirir (1995: 177). Massey bunu, “katmanların kombinasyonu” (*combination of layers*) şeklinde ifade eder (1995: 117). Açmak gerekirse,

sanayisizleşme küresel bir olgudur ancak onun etkileri, yerelin tarihi-toplumsal mirasına ve bu miras üzerinden/içinden filizlenen yeni oluşumlara/yapılara göre farklılaşan sonuçlar doğurur. Tam da bu nedenle sanayisizleşmenin etkileri, ister değişen mekânsal form, ister değişen emek yapısı veya tüketim pratikleri üzerinden ele alınsın, neoliberalizmin patika bağımlı işleyişi veya katmanların kombinasyonunun meydana getirdiği yerel dinamizm gözden kaçırılmadan incelenmesi gerekir. Bu bölümde söz konusu yerel dinamizmi, mülkiyet sorununun yerel iktidar ilişkileri içerisinde değişen anlamını merkeze alarak ortaya koyuyorum.

Bayırbağ’a göre “kapitalist devletin var oluş nedeni, temel bir gerilime, krize-açık/kriz-temelli sosyo-ekonomik ilişkilerin içinde/orta yerinde istikrarlı bir siyasa çevresini inşa etme gayesine yaslanmaktadır” ve kapitalist devlet bunu, neoliberal döneme özgü bir siyasal strateji ile gerçekleştirir (2010: 272). Bayırbağ, Brenner’ın “bir siyasal strateji olarak devletin yeniden ölçeklenmesi” vurgusunu ödünç alır ve devletin bu stratejiyle, “kentsel alanlara ve kentsel yönetişime müdahalede bulunarak kapitalizmin sistemik hatalarını zapturapt altına almayı amaçla[dığını]” belirtir (2010: 274). Bu stratejinin asıl amacı, “kriz biçimini almış olan var olan sorunları –ve bunları çözmenin getirdiği maliyetleri– zamanda ve mekânda ötelemektir” (2010: 274).

Enerji politikalarında yaşanan dönüşümler, işgücü maliyetinin yüksekliği, ihracat potansiyelinin düşüklüğü gibi nedenlerle taşkömürü üretiminin kârlı bir yatırım alanı olmaktan gittikçe uzaklaşması, Bayırbağ’ın vurguladığı gibi, neoliberalizmin krize-açık/kriz-temelli yapısından kaynaklanır. Devletin, sektörü tekrar kârlı hale getirmek için gerekli maliyetten kaçınması yeniden yapılanmayı zorlaştıran bir sınırlılık oluşturmuş ve bu durum sektörde kısmi bir özelleşmeye neden olmuştur. TTK bünyesinde faaliyet gösteren kimi ocaklar rodövans usulüyle özelleştirilmekle birlikte, sektörün bütünüyle özelleşmesi de söz konusu olmadı. Burada özelleşme karşıtı işçi mücadelelerinin etkisi elbette yadsınamaz. Ancak esasen madencilik sektöründe üretim kapasitesinin düşük olması devlet desteği gibi dışsal kaynakların ya da yeniden yapılanma için gerekli düzenlemelerin kısıtlı kalmasına neden olmuştur (Işın, 2009: 2-3). Öyleyse Zonguldak’ta madenciliğin özelleşmemesinden değil, neoliberalizmin bir sınırlılığı olarak *özelleştirilememesinden* bahsetmek daha doğrudur. Kısacası Zonguldak’ta üretici sektörlerin özelleşmesi, neoliberal kentleşmenin kendine alan açtığı önemli ancak sınırlı bir hattır. Neoliberal kentleşmenin çatlaklarından sızarak daha çatallı bir görünüm aldığı merkezî hattın ne olduğu ise önemli bir sorudur.

Theodore vd.’lerinin belirttiği gibi, “[v]erili kurumsal düzenlemeler piyasa reformunun alanını, terimlerini ve yörüngesini ciddi bir biçimde şekillendirdiği için, bu süreçte her zaman köklü patika bağımlılıkları vardır. Bu nedenle, *neoliberalizm öncesine ait ya da neoliberal olmayan kurumlar geçmişten kalmış ve bu âna ait olmayan kurumsal kalıntılar olarak görülmemelidirler*”³⁸ (Theodore vd., 2012: 27). Bu çalışmada, *ulusal kalkınma projesinin Zonguldak’a miras bıraktığı kentsel mülkiyet yapısını* neoliberal kentleşmenin hem bir sınırlılığı hem de onu aşındırarak kendine alan açtığı bir direnç hattı olarak ele alıyorum. Bu hattı ortaya koymak için tarihte biraz geriye gitmek gerekiyor.

20. yüzyılın başında maden işçilerinin yerleşim yerlerinden ziyade kömür tesislerinin nerede kurulacağına önem verilmesi, Zonguldak’ta parçalı ve sorunlu bir yapılaşmaya sebebiyet vermiştir. Barınma ihtiyacını karşılamak adına ocak çevresinde yoğunlaşmaya başlayan yapılaşmanın üretim tesislerinin yapımını zorlaştırması nedeniyle 1910 yılında tedbir amaçlı *Teskere-i Samiye Kanunu* çıkartılmıştır (Erkin, 1977: 20). 1900 yılından önceki tapular geçerli olmak üzere havzada özel mülkiyeti yasaklayan bu kanun (Tanrıöver, 1977: 17) 1986 yılına kadar geçerliliğini korumuştur. 1970’lerde Zonguldak’ın %73 oranında kamuya ait arazi ve taşınmaz mülkü barındırdığı belirtilmektedir (Erkin, 1977: 21). Yani *Teskere-i Samiye*, maden havzasında yapılaşmayı önlemeye dönük bir çözüm olmakla kalmamış, aynı zamanda *Zonguldak’ın geçmişten bugüne gelen mülkiyet yapısını belirleyen bir karar* niteliği taşımıştır. Gelgelelim, EKİ’nin konut üretimi dâhil pek çok alanda gösterdiği faaliyetin 1950’lerden itibaren sona ermesi, konut ihtiyacının bireysel çabalarla giderilmesine ve dolayısıyla *Teskere-i Samiye’nin ihlaline* neden olmuştur.

Zonguldak Belediyesi tarafından ilk olarak 1953 yılında imar planı hazırlanır. Bu planda, tasman (yer altında kömür çıkarma faaliyetinden kaynaklı yer üstünde oluşabilecek zemin hareketi) etkisi altındaki alanlarda inşaat faaliyetlerinin nasıl yürütüleceği ve kaçak yapılaşmanın nasıl önleneceği konusundaki hükümler ağır basmaktadır (Yüksel, 2014: 122). Fakat 1966 yılında çıkarılan gecekondu yasası dâhil olmak üzere bölgeye yönelik planlamalar kaçak yapılaşmayı önleyemez. Bu süreçte, göçle gelen işçilerin barınma ihtiyacını karşılamak için “bir takım aracı mekanizmaların işlemeye başladığı”, “kamu arazisinin bazı çevrelerce sahip olunarak, barınma ihtiyacını gidermek isteyenlere satılması”nın söz konusu olduğu belirtilmekte (Erkin, 1977: 21). Anlaşıyor ki 1950’ler sonrasında Zonguldak, hem sınai

³⁸ Vurgu bana ait.

gelişmeye hem de kentlerde artan göçmen nüfusun barınma ihtiyacını karşılamaya aynı anda kaynak aktarmayan Türkiye'nin genel ekonomi-politik koşullarından bağımsız değildir.

1986 yılında 3303 sayılı Taşkömürü havzasındaki *Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun* ile birlik havza imar faaliyetlerine açılır. Bu kanun, Teskere-i Samiye'nin görece feshi demektir. Bu yasayla birlikte hazine arazisine kaçak konut yapmış olanlara tapu tahsis belgesi verilerek geçici mülkiyet hakkı tanınır. Özcan'a göre bu kanun, yapılmakta olan ve yapılmış yapılar için toplumsal meşruiyet yaratmış ve bu da yörenin imar faaliyetlerini canlandırmıştır (1992: 62). Bu yasal düzenlemenin, artan konut ihtiyacı karşısında artan yapılaşma faaliyetlerine yol açtığı ve “toplumsal bir sorun niteliği kazanmış olan tasman sorununu, bu kez yasalarla düzenlenmiş olan bir teknolojik afet niteliğine yükselt[tiği]” vurgulanmaktadır (Özcan, 1992: 62).

1990'lara kadar sağlıklı yapılaşmanın doğurduğu sorunlardan hareketle ele alınan *mülkiyet meselesine* 2000'lerden itibaren *kentsel gelişmeyi engelleyen bir sorun* olarak davranıldığı görülmekte. Bu dönüşüm, siyasal ve ekonomik alandaki dengeler değiştiğinde yerel kentsel-toplumsal sorunlara dair ortak kabuller/inançlar setinin de değiştiğini gösteriyor. Bir başka ifadeyle, Zonguldak'ta köklü madencilik sektörünün gerilemesi kentin kronikleşmiş sorunu olarak dururken madenciliğin ve buna bağlı sanayinin yeniden yapılandırılmasından ziyade kentin sorunlarını girişimcilik faaliyetlerinin gelişmemesine ve bunun sebeplerinden biri olarak mülkiyet sorununa kaydırılması söz konusu. Böylelikle sorun, çöken ya da yeniden yapılandırıl(a)mayan madencilik sektörü sorunu değil bu sektörün yerini doldurabilecek alternatif ekonomilerin yokluğu sorunu şeklinde güncellenmiştir.

Kentte özel mülkiyeti kısıtlayan yapının acil çözüme muhtaç bir sorun olarak 2000'lerin ikinci yarısından sonra yerel siyasetin gündeminde giderek daha sık yer aldığı görülmekte. Örneğin eski Zonguldak milletvekili Hasan Gemici, Zonguldak'ta geri kalmışlığın nedenini kömüre bağımlılık ve *mülkiyet soruna* bağlıyor. Gemici'ye göre 2500 hektar alanı kapsayan Zonguldak Belediyesi'nin neredeyse tamamına yakını kamu arazisidir ve 10 binden fazla yapının tapusu bulunmamaktadır, tapusu olmayan arsalar ise ruhsat ve banka kredisi almada sıkıntı yaşamaktadır (Halkın Sesi Gazetesi, 2014). Zonguldak Belediye Başkanlığı'nı yaptığı dönemde İsmail Eşref, mülkiyet sorununun çözümü için kentte 17 bölgede imar ıslah çalışmalarının sürdüğünü ve bundan sonra arsalarla imarlı ev yapılabileceğini, vatandaşların gecekondur konumunda olan evlerinin sahibi olabileceklerini belirtmiştir (NTV Haber, 2009). Kentte kamu arazilerinin baskın yapısının sermayeyi kente çekebilme potansiyelini de

sınırlandığı düşünülüyor. ZTSO ile yaptığım görüşmede, kentin en önemli sorunlarından biri olarak arazi sorunu dile getirildi:

Tabii yani şimdi Zonguldak'ın en önemli sorunlarından bir tanesi fabrika da kursanız okul da yapsanız herhangi bir tesis de yapsanız arazi sorunu var. Mülkiyetin büyük bir kısmı TTK'da ya da işte bu Teskere-i Samiye'den dolayı özel mülkiyet konu edilemiyor. İşte inşallah bunlar aşıyor şu an. Hatta kadastro bunun ihalesini yaptı yakında basında da duymuşsunuzdur. Onlar da o sorunu çözecekler. Artık kişisel mülkiyet buralarda söz konusu olabilecek, satışlar yapılacak, yatırımlar artacak (ZTSO, 20.09.2017).

ZTSO ile yaptığım görüşme, 1986'da çıkarılan kanunla gecekondü sahiplerine geçici mülkiyet hakkı tanıyan tapu tahsis belgelerinin tapuya çevrilmesine imkân sağlayan 2012 ve 2015'te çıkan ek kanun maddeleri ile yeni kadastro çalışmalarının yapıldığı ve "Zonguldak'ta tapulandırma" sürecinin hız kazandığı bir döneme tekabül etmektedir. Dolayısıyla ZTSO'nun Zonguldak'ta artık kişisel mülkiyetin söz konusu olabileceğini söylemesi o dönemde hız kazanan bu çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Zonguldak'ta arazi stokunun sınırlı olmasının önemi bir nedeni, TTK'nın imtiyaz sahasının genişliğidir. TTK, imtiyaz sahasında bulunan tüm taşınmazlarının kullanım hakkına sahiptir. Dolayısıyla ne hazinenin ne şahısların olan ne kamulaştırılabilen ne devredilebilen bu *araftaki* mülkiyet yapısı, bir yandan TTK'nın kentsel toprak mülkiyeti üzerindeki gücüne diğer yandan neoliberal müdahaleye kolayca açılacak bir mülkiyet yapısının sınırlılığına işaret eder. Ne var ki sanayisizleşmeyle birlikte üretim alanında gücünü kaybeden TTK, kullanım hakkına sahip olduğu veya mülkiyetinde olan taşınmazlar üzerindeki hâkimiyetini de tedricen kaybetmiştir. Bu durum TTK'nın yerel iktidar alanındaki gücünün de zayıflaması demektir.

Neoliberalizm, bir sürecin bitip diğerinin başladığı bir ardıllık sergilemez. Miras alınan yapılar, patika bağımlı neoliberal stratejileri sürekli yenilenmek zorunda bırakan (buna sistemin hayatta kalma mücadelesi de denilebilir) bir dinamizm yaratır. Theodore vd.'lerine göre neoliberal stratejiler, "kurumsal bozma eylemleri" ile şekillenir ve bu eylemler neoliberalizmin "alan açma" boyutuna işaret eder (2012: 29) ve bu noktada neoliberal ekonomi neoliberal devletin desteğine ihtiyaç duyar. "Açık ve net özel mülkiyet haklarının bulunmaması [...], ekonomik gelişme ve insan refahının artmasının önündeki en büyük kurumsal engellerden biri olarak görülür" (Harvey, 2015: 73). Neoliberal devletin görevi ise öncelikle bu engelleri ortadan kaldıracak düzenlemelerin önünü açmaktır. Nitekim

Zonguldak'ta özel mülkiyet haklarının korunmasından önce özel mülkiyetin yaygınlaştırılması gerekiyordu.

3.2.3. Direnç Hattının Aşınması: Mücadele Alanı Olarak Mülkiyet Sorunu

Bayırbağ, yukarıda yer verdiğim tespitin devamında önemli bir uyarıda bulunur: “devletin yeniden ölçeklenmesini biçimlendiren temel ve esaslı bir ekonomik mantık aramak yerine, bu süreci esasen yönlendirmekte olan siyasal dinamiklere, mücadelelere ve yarışmaya (ya da siyasal menfaatçiliğe –‘*political expediency*’) bakmamız gerekir” (2010: 275). Howe ve Langdon, teknik ve idari gibi görünen kentsel planlama alanının “kalkınma sürecinde farklı aktörler arasındaki mücadeleyle tanımlanan bir toplumsal konumlar sisteminden” oluştuğunu belirtir (akt. Shin, 2012: 267). Bu bağlamda kentsel planlama, süreç ve sonuçları bakımından, ister kamunun ihtiyaçlarını ister toplumsal sorunları merkeze alsın, teknik, profesyonel çözümler olmanın ötesinde politik bir gereklilik olarak görülebilir. Zira planlama süreci genellikle çeşitli paydaşları, mücadeleler ve/veya müzakereler yoluyla farklı eylemler arasında bir seçim yapmaya iter (Shin, 2012: 268). Kısacası, kentsel planlamanın kapsam ve içeriği, Bourdieücü anlamda, “siyasal-ekonomik alanda” yürütülen mücadeleler tarafından belirlenir. Mülkiyet sorunu, özellikle değişen kentsel yönetim anlayışı baskısıyla hem gelir getirici faaliyetleri hem de siyasal desteği artırmak için, “acilen çözülmesi gereken” bir soruna dönüşmüştür ve bu durum –hem sorunun kendisi hem de çözümü anlamında– *mülkiyet meselesinin*, yönetici aktörler arasında bir güç mücadelesine dönüşmesine neden olmuştur.

Kuruluşundan beri devlet desteğinin/korumasının temsilcisi olmuş bir kurumun bünyesinde vücut bulan Zonguldak, sanayisizleşmeyle birlikte yeni bir hegemonik stratejiyle ilerleyen yeniden yapılandırma projeleriyle yüzleşmiştir. Neoliberalizmin “kurumsal bozma eylemleri” öncelikle TTK'nın kentsel mülkiyet üzerindeki imtiyaz sahipliğini *tahribata* uğratmak yönünde ilerlemiştir. Işın, TTK'ya ait arazilerin belediyelere devredilmesinin kentsel mülkiyet yapısının değişiminde önemli bir rol oynadığını belirtir (2009: 143). 1990'lardan sonra giderek daha fazla zarar eden bir kurum olan TTK, hazineye borcunu ödemek için bu tarz devir ya da satışlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Ancak mülkiyet sorununun “çözümü” için asıl gerekli olan, gecekondulara meşruiyet kazandırmaktır. Başlangıçta usulsüz ve görmezden gelinen yöntemlerle ilerleyen yapılaşma faaliyetlerinin 2000'lerin ikinci yarısından itibaren yasal düzenlemelerle meşrulaştırıldığı görülmekte. 2012 yılında 3402 sayılı Kanuna eklenen Ek 4. Madde kapsamında tapu tahsis belgelerinin tapu

senedine çevrilmesi için, başka deyişle kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçiş için AKP hükümetinin onayı ile yasal düzenlemelerin temeli atılır. Ek 4. Madde uyarınca karar şöyledir:

Hazine adına orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin; fiili kullanım durumları dikkate alınmak ve varsa üzerindeki muhdesatın kime veya kimlere ait olduğu ve kim veya kimler tarafından ne zamandan beri kullanıldığının kadastro tutanağının beyanlar hanesinde gösterilmek suretiyle [.....] hazine adına tescilinin ve daha öncesi tescil edilmiş olduğuna bakılmaksızın Maliye Bakanlığının talebi üzerine, idareimizce fiili kullanım durumları dikkate alınmak suretiyle ifraz/tevhit işlemlerinin yapılmasına karar verilmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012).

Kanun sonrası uygulamalara bakıldığında, kentin mülkiyet analiz haritasının oluşturulması ve tapu verilecek binaların tespitinin yapılması için Zonguldak Belediyesi çalışmalara başlar. Dönemin Zonguldak Belediye Başkanı Muharrem Akdemir'e göre Türkiye'nin kentsel dönüşüme en muhtaç ili Zonguldak'tır (Zonguldak Alternatif, 2017). Özellikle Zonguldak Merkez ilçe, mülkiyet sorununun en yoğun olduğu bölgedir. Bunun temel sebebi, 1986'da çıkan kanun kapsamında tapu tahsis belgesi almak için gerekli koşulların ilçelere göre farklılaşmış olmasıdır. Merkez ilçede zilyetliğin belirlenmesinde (ne kadar zamandır mülkü elinde bulundurduğunun belirlenmesi) başlangıç tarihi, kadastro çalışmalarının yapıldığı 1950 olarak alınmıştır ve bu tarihten geriye doğru 20 yıllık zilyetlik aranmıştır. Diğer yerlerde ise kanunun çıktığı 1986 yılı temel alınmıştır. Sonuçta "[...] hak sahipleri 50'lerden geriye doğru 20 yıllık süreleri kanıtlayamamış" ve Zonguldak merkezde davalar çoğunlukla hazine lehine sonuçlanmıştır (Akçın ve Karagöz, 2011: 50).

BAKKA tarafından 2012 yılında *Zonguldak-Bartın-Karabük Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı* hazırlanmıştır. Plan açıklama raporunda, özellikle Zonguldak kent merkezi ve yakın çevresinin yerleşime uygun alanların azlığı, mevcut yapılaşmanın %80 oranında gecekondü niteliğinde olması, arazi niteliği ve mülkiyet yapısı nedeniyle planlı yapılaşmaya en çok ihtiyaç duyan alan olduğu belirtiliyor. Ek olarak, jeolojik açıdan sakıncalı alanların olması, topografyanın aşırı eğimli yapısı, maden ocaklarının varlığı gibi pek çok etmene mülkiyet sorunu da eklendiğinde, kentin gelişiminin belli bölgelerde yoğunlaşmasıyla sıkışık bir yapılaşmanın ortaya çıktığı ve mülkiyet sorununun çözümü ve yeni arsa üretimi ile bu sıkışık kentsel yapının çözülmesi gerektiği vurgulanıyor. Raporda

dikkat çeken bir diğer vurgu da kent merkezindeki sorunlar karşısında kentin gelişme yönünün Kozlu beldesine doğru olması (T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012: 47).

“Zonguldak’ı tapulandırma” girişimleri hız kazanırken, 2009 yılından beri yerel seçimlerde Kozlu Belediyesi’ni kaybetmeyen AKP ile yine 2009’dan beri Merkez ilçeyi kaybetmeyen CHP arasındaki yerel mücadele daha görünür olmuştur. Örneğin Kozlu Belediye Meclisi AKP Grup Başkan Vekili, mülkiyet sorunun yoğun olduğu Merkez ilçede Zonguldak Belediyesi’nin süreci iyi yönetemediğini ve bu durumun, mülkiyet sorunu daha az olan Kozlu’ya Merkez ilçeden göçle sonuçlandığını dile getirmiştir (Güneş, 2015). Bu söylem, BAKKA tarafından hazırlanan bölge planında dikkat çeken son vurgunun siyasi mücadele alanında yeniden üretildiğini göstermekte. Bu noktada, Kalkınma Ajansları Yasası’nın AKP iktidarı döneminde çıktığı (2005) ve “[...] ulusal ölçekte merkezi karar alma süreçlerini kolaylaştırıcı yerel aygıt olarak [...]” işlev gördüğü de gözden kaçırılmamalı (Gündoğdu, 2009: 296). Shin’in daha önce yer verdiğim tespitini burada tekrarlamak yerinde olacaktır: Planlama süreçleri ve sonuçları, teknik-profesyonel olmanın ötesinde çoğunlukla politiktir (Shin, 2012: 267-268). Kozlu Belediyesi ise sık sık usulsüz imar ve satış işlemleriyle gündeme gelmiştir (Poyraz Haber, 2014).

Görsel 3.4. Zonguldak'ta Mülkiyet Sorunu ile İlgili Gazete Haberleri³⁹

Bu süreç, TOKİ ve TTK Genel Müdürlüğü arasında yapılan protokolle Zonguldak Merkez ilçeye bağlı Üzülmüş bölgesinde 49 hektarlık bir alanın “Gecekondu Önleme Bölgesi” ilan edilmesiyle devam etti (Zonguldak Belediyesi, 2020). TOKİ aracılığıyla 2016'da Üzülmüş bölgesinde (bölgede bulunan TTK lojmanları ve gecekonduların yıkımı

³⁹ Kaynak: Haberler.com, 2015; Özfidan, 2015; Akşam Gazetesi, 2017.

ardından yapılacak) 776 konutun ihalesi yapıldı. İhaleye cami, dört ticaret merkezi ve altyapı ve çevre düzenlemeleri de dâhil (TOKİ, 2016). TOKİ konutlarının inşaatından sonra, TTK'nın hazineye devrettiği ve eski maden işletmesinden kalan tescilli yapıların, bacalar ve ocak ağzının yer aldığı 100 dönümlük arazide Zonguldak Valiliği, Kültür Vadisi Projesi başlattı. Proje tamamlandığında kapalı ve açık hava müzeleri, restoran ve kafeler, sergi alanları gibi çeşitli sosyo-kültürel etkinliklerle yeniden yapılandırılmış bir tarihi endüstriyel alan olacak. Bir diğer proje olan Lavuar Alanı Projesi ise TTK ile anlaşma henüz yapılmadığı için arafta kalmış durumda. Mülkiyeti TTK'da olan lavuar alanı kent merkezinin tam ortasında, atıl durumda bekliyor.

Şehir Plancıları Odası Zonguldak İl Temsilcisi, Zonguldak'ı ranta teslim olmuş bir kent olarak gördüğünü, değişen yönetimlerin fiziksel yapılaşmayı sağlıklı olarak yönetemediklerini ve kentin bir rant alanına dönüşmesinde yerel yönetimlerin büyük payı olduğunu belirtiyor (Aydın, 2018). Mülkiyet sorununu kimin çözdüğü kimin çözemediği, süreci kimin iyi yönettiği kimin yönetemediği üzerinden ilerleyen mülkiyet meselesi yerel elitler, yerel güç sahipleri ve yerel siyasi aktörler arasında hala devam eden bir mücadele alanına dönüşmüş durumda⁴⁰. Peki bu mücadelenin “kazananları” kimler?

TTK'nın, özelleşen maden ocaklarıyla üretim alanı başta olmak üzere kentsel toprak mülkiyeti üzerinde denetim ve hâkimiyetini kaybetmesi ve belediyelerin gelir getirici faaliyetlere yönelmesini zorunlu kılan yönetim modeli, mülkiyet sorununa getirilecek çözümün siyasi sermaye kaynağına dönüşmesine neden oldu. Bu sonuç, *mülkiyet sorunun çözümünden ziyade bu sorunun baypas edildiği stratejilere yönelmeyi beraberinde getirdi* (Kavaklık'ta tam olarak bunun gerçekleştiğini göreceğiz). Gerileyen madencilik faaliyeti karşısında üniversitenin yarattığı ekonomi kent için önemli bir gelir kaynağı olurken, üniversite temelli artan nüfus başta konut üretimi olmak üzere diğer hizmet alanlarının gelişimine de vesile oldu (kafeler, alışveriş merkezleri, restoranlar, spor salonları, özel yurtlar vs.).

İlk alışveriş merkezi (AVM) 2009 yılında merkez kampüsün hemen karşında açıldı. Alışveriş, yeme-içme, eğlence gibi aktiviteler için kentin sunduğu sınırlı olanaklar yanında AVM, hem yerli halk hem dışarıdan gelen hatırı sayılır nüfus için önemli bir alternatif oldu.

⁴⁰ Mülkiyet sorununun ve bu sorunla ilgili gelişmelerin siyasi mücadele haline geldiği Zonguldak'ta, yerel basın da bu mücadelenin önemli bir bileşeni olduğu söylenebilir. Yapılan haber üzerinden hem bu mücadeleyi ortaya koyuyor hem de kimi zaman köşe yazıları kimi zaman haberlere atılan başlıklarla mücadele içinde pozisyon alıyor, onu yeniden üretiyorlar.

Son birkaç senede AVM'nin bulunduğu bölgede alternatifler çoğaldı. Gelişi dört gözle beklenen bir zincir kahve evi 2021 yılında açıldı ve bir sene sonra zincire, yeni bir kahve evi ve ünlü bir fastfood restoranı eklendi. Şimdi aynı bölgede yeni bir AVM'nin açılış hazırlığı var. Bu hizmetleri üretenler olarak emlakçı, işletmeci, müteahhit gibi mesleklerde konumlanan küçük burjuvazinin yeni bileşenlerinin ortaya çıkışı meslekî ve sınıfsal çeşitliliği artırdı.

Görsel 3.5. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Farabi Kampüsü Karşısında Yer Alan Tüketim Mekânları⁴¹

Değişen ekonomi politikalarının “kentsel yatırımları bir gelişme sektörü olarak” (Kurtuluş, 2016, 86) desteklemesiyle birlikte eğitim, mesleki uzmanlaşma, farklı gelir getirici faaliyetler temelinde çeşitlenen ve sahip oldukları sermaye hacmiyle belli bir yaşam standardı talep eden toplumsal sınıflara yönelik artan konut üretimi Zonguldak’ta, bu hizmetlerin en yaygın temsili oldu. Türkiye’de kent toprağını ranta açma müdahalelerinin sirayet etmediği bir kentten bahsetmek bugün zorken, iktidarın neoliberal kentleşmeyi kalkınmanın anahtarı olarak sunduğu söylem ve pratiklerin “Zonguldak’a gelişini” 2022’de anlatıyor olmak anakronik görülebilir. Oysa Zonguldak’taki *kemikleşmiş* yapının yeni yeni çözülmekte olduğu fark edilmelidir. Kavaklık ise bu çözülmelerin kristalleştiği örnektir.

⁴¹ Kolajlanan fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

3.3. “Yeni Zonguldak”ın Vitrini Kavaklık

Zonguldak’ın Kozlu İlçesi Güney Mahallesi’nde yer alan Kavaklık mevki, 2000’lerin ikinci yarısından sonra (lüks) konut üretiminin yoğunlaştığı bir muhit. Daha on beş yıl önce çoğunlukla iki veya üç katlı eski yapıların seyrek bir dağılımla yer aldığı Kavaklık, bugün “nezih” bir mevki olarak anılmakta. Mevcut ve inşaat halinde olan konut yapılarına bakıldığında, eski konutlarla iç içe geçmiş site, rezidans ve çok katlı apartmanlar görülüyor. Yeni yapılar Hürriyet Caddesi’nin Kuzey ve Güney yönünde yaklaşık yüz bin metrekarelik bir alanda yoğunlaşmış durumda. Kozlu sahil yoluna doğru kıvrılan Barış Caddesi’nde ise iki yeni yapı yer alıyor. Bir site ve bir rezidanstan oluşan bu iki yeni yapıyı araştırma sahasına dâhil edip etmeme konusunda başlangıçta çekimserdim. Bunun temel sebebi Kavaklık’ın, idari düzenlemeyle biçimlenmiş bir alan olmaması ve bu nedenle sınırlarının da net olmaması.

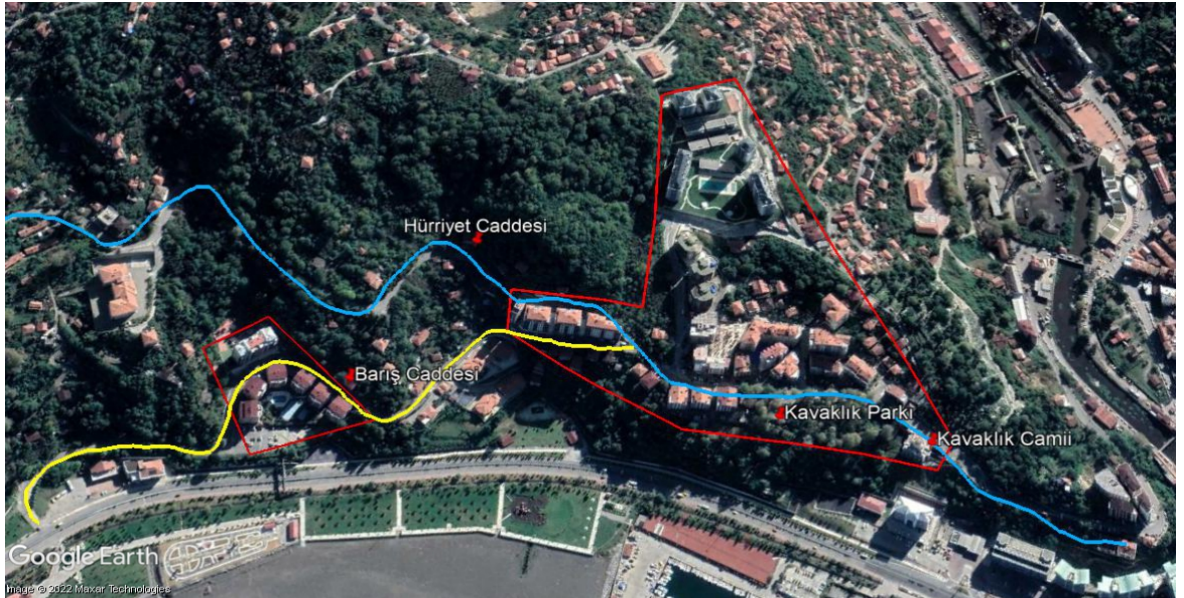

Görsel 3.6. Safir Rezidans ve Yamacındaki Eski Yapılar⁴²

Kozlu Belediyesi’nin mahallede yaptığı çalışmaları (yol çalışması, park düzenlemesi, çevre temizliği vs.) fotoğraflarıyla birlikte yayınladığı resmi web sitesine bakıldığında, Kavaklık’ın daha çok, Görsel 3.7.’de yer alan kırmızı çerçeveli büyük alanı işaret ettiği görülmekte (Kozlu Belediyesi, 2019). Bir zincir marketin bu alanda bulunan şubesi de *Kavaklık Mağazası* olarak geçiyor. Yine kırmızı çerçeveli büyük alanda bulunan *Murtaza*

⁴² Fotoğraf yazar arşivinden alınmıştır.

Atalar Kavaklık Parkı ve inşaat halinde olan *Kavaklık Camii* de muhitin isminin görünür olduğu yerler. Görsel 3.7.'de bu isimleri takip ederek çizdiğim kırmızı çerçeveli büyük alan, Barış Caddesi'ndeki iki yeni yapıyı dışarıda bırakıyor. Ancak bu caddede yer alan (soldaki küçük kırmızı çerçeveli alan) siteyi, bölgedeki lüks konutların ilk örneği olması dolayısıyla araştırma sahasına dâhil ettim ve akabinde bu siteyle aynı caddede yer alan rezidansı da. Kavaklık'taki yeni yapıların öyküsü deniz kenarına inşa edilen ve Barış Caddesi'nde yer alan *Dream City* ile başlıyor. Ancak bu ismi sadece siteyi yapan inşaat firmasının web sayfasında gördüm; herkes Rüya Sitesi diyor. Daha sonra bir üst caddede, Hürriyet Caddesi'nde devam ediyor yeni yapılaşmalar, sonra biraz daha yukarı, sonra biraz daha... Kat kat Kavaklık inşa oluyor aslında. Dolayısıyla yeni yapıların ekonomi-politiği de birbirinden farklı. Rüya Sitesi ilk olmasına rağmen prestijini hala koruyor. İkinci kuşak olarak tanımlayabileceğim yeni yapılar (Hürriyet Caddesi'ni ortalarına alarak Kuzey ve Güney yönünde düzlükte sıralanmış binalar) daha geniş bir kitleye hitap ediyor. Üçüncü kuşak ise ilk iki kuşaktan daha seçkin bir kitleye, ekonomik sermayesi daha yüksek bir kitleye sesleniyor. Son on yılda hızla kat kat inşa olan Kavaklık, kentin diğer yerleşkelerinden de giderek farklılaşıyor.

Görsel 3.7. Araştırma Sahası-Zonguldak Kozlu İlçesi Güney Mahallesi Kavaklık Mevkii

Uydu görünümünden panoramik bir görüntüye geçildiğinde doğanın içinden yükselen yüksek katlı yapılar, bu farklılaşmayı daha net gösteriyor. Bu farkı biraz daha netleştirmek adına –bulgular bölümünde Kavaklık sakinleriyle yaptığım görüşmelerde sık sık referans verildiğine tanık olacağımız– Bahçelievler Mahallesi'nin uydu görüntüsüyle Kavaklık'ın panoramik görüntüsünü art arda veriyorum. Kavaklık'a taşınmadan önce, merkez ilçenin

eski/köklü mahallelerinden olan Bahçelievler’de ikamet eden katılımcılar (diğer mahallerden Kavaklık’a taşınanlara ya da il dışından gelip doğrudan Kavaklık’a yerleşenlere göre) çoğunlukta. Artan yapılaşmayla giderek sıkışık bir hal alan Bahçelievler ile bu sıkışık yapılaşmadan “kaçış” fırsatı sunan Kavaklık arasında kıyaslama sıkça yapıldı.

Görsel 3.8. Kavaklık Mevkiinde Yer Alan Site, Rezidans ve Apartmanlar⁴³

Görsel 3.9. Bahçelievler Mahallesi

Aşağıdaki görselde, fotoğraf çekildiğinde inşaatı devam eden ve bugün tamamlanmış olan Kavaklık’ın en iddialı lüks konut projesi olan *Rüya Kent Prestij Sitesi* ve yamacındaki

⁴³ Kaynak: Polat, 28 Mayıs 2019.

eski yapılar görülmekte. İlk kuşağın temsilcisi olan Rüya Sitesi ile üçüncü kuşağın temsilcilerinden olan Rüya Kent Prestij'i inşa eden firma aynı: Yeşilyurt İnşaat. Rüya Sitesi aynı zamanda firmanın sektördeki ilk konut projesi. Yeşilyurt İnşaat, Karabük menşeli. 1980'li yıllarda sanayi sektöründe faaliyet gösteren firma 2004 yılında inşaat sektörüne yöneliyor. Önce Zonguldak'tan başlayan firma daha sonra İstanbul'da dört, Ankara'da bir konut projesini tamamlamış. Büyük sermayeli şirketlerin hâkimiyetindeki İstanbul konut piyasası düşünüldüğünde firmanın, taşradan İstanbul'un çeperine (Kurtköy ve Ümraniye) kadar gidebilmiş ve dört projeyi tamamlamış olması bir başarı olarak görülebilir.

Pazarlama stratejisi olarak sitenin AVM'ye kurulan tanıtım standındaki maketi, projenin tamamlanmış halini örnekliyor. 2019 yılında sakinlerine kapıları açan siteyi 2021'de ziyaret ettiğimde firmanın simülasyondaki formu büyük ölçüde gerçekleştirmiş olduğunu düşündüm. Firmanın yönetim kurulu başkanının 2016'da yerel gazeteye verdiği röportajın başlığı "Zonguldak'ta Hayat Değişiyor" (Halkın Sesi, 2016).

Görsel 3.10. Rüya Kent Prestij Sitesi İnşaatı (Solda) ve Sitenin AVM'deki Tanıtım Standı (Sağda)⁴⁴

İkinci kuşak sitelerden birini inşa eden yerel müteahhitlik firmasından katılımcı Kavaklık'ın görece boş arazi yapısını nasıl "değerlendirdiklerini" anlatıyor.⁴⁵

Biz burayı ilk keşfedenlerdeniz. İlk inşaata başladığımızda Kavaklık'ta hiç ev yoktu, burası dağdı. Yan tarafta dört katlı kooperatif evleri vardı. Alt tarafta yine üç katlı müstakil bir ev vardı. İşte orayı yıktık ilk biz başladık zaten inşaat anlamında. Sadece aşağıdaki Rüya Sitesi vardı

⁴⁴ Fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

⁴⁵ Bu bölümde aktarılan görüşmelerin katılımcı listesi, "Mahalle Harici Görüşmeler" başlığıyla EK-1'de yer almaktadır.

onun haricinde hiç ev yoktu. Biz buraya başladığımız yıllarda 2007-2008 yılları, yani bir sekiz yıl on yıl öncesi burası boştu (İnşaat firması, 11.04.2018).

Lüks konut projeleri için firmaların Kavaklık'ta yer seçiminde, hem Kozlu'nun diğer mahallelerine hem de Merkez ilçeye göre arazi stokunun fazla olmasının, yani görece boş bir alan olmasının belirleyici olduğu söylenebilir. Bir önceki bölümde Kozlu'da mülkiyet sorunun (neden) daha az olduğuna değinmiştim. Kavaklık'ta çoğunlukla gecekondular sahipleriyle anlaşarak eski yapıların arsalarından faydalanmak ve arsa sahiplerine kat karşılığı daire vermek suretiyle lüks konutların inşa edildiği görülmekte. Kısacası Kavaklık örneğinde (lüks) konut projelerinin *elektrik akımı gibi direncin daha az olduğu bölgelere kayması* söz konusu olmuş. Ancak daha önemli üçüncü bir etken var: yerel belediyenin yüksek katlı inşaat faaliyetlerini kolaylaştırıcı rolü.

Firmalar için proje geliştirme maliyetinin çoğu, imar değişikliği, alt yapı yatırımları gibi yeniden düzenlemelerle değeri artan arazi ve binaların satış veya kirasından karşılanmakta olupbu durum, kentsel yeniden yapılanmada devlet desteğinin önemine işaret etmektedir (Swyngedouw vd., 2002: 572). Harvey, neoliberal süreçte yerel yönetimlerin ekonomik kalkınma faaliyetlerine giderek daha fazla katıldığını ve sermaye birikiminin sürekliliğini sağlamada yeni bir tür kentsel girişimciliği desteklediklerini vurgular. Yeniden dağıtım süreci ve vergi gelirlerindeki azalma yeterli mali kaynağa sahip olmayan yerel yönetimlerin bizzat kendisini birer girişimci olarak yeniden şekillendirmiştir ve Harvey bu değişimi *kentsel yönetimden kentsel girişimciliğe kayış* şeklinde ifade eder (Harvey, 1989: 4-5).

Türkiye'de planlama anlayışındaki dönüşümü 1980'li yıllardan başlatmak olanaklıdır ve bu dönüşümde önemli değişikliklerden biri, nazım imar planı ve uygulama imar planı konusunda yetkinin belediyelere devredilmiş olmasıdır. Planlamada asıl yetkinin belediyelere geçmesi ile “kamu alanından çıkarma, yükseklik artışı, yapı düzeninde değişme, yol güzergâhının değiştirilmesi ve dolaylı olarak kat artışına neden olan yol genişlemeleri” (Ersoy'dan akt. Turan, 2009: 130-131) gibi düzenlemeler, kentsel rantın eşitsiz dağılımına yol açmıştır. Zonguldak'ı “tapulandırma” ve yeniden yapılandırma girişimleri yeni başlamış olmakla birlikte, arazileri imara açma sürecinin Kozlu Belediyesi öncülüğünde daha erken başladığı görülmekte. Emlakçı 1, Kavaklık'ta son on yılda gerçekleşen değişimi anlatıyor ve tapu sorunun az olduğu yerde gecekondular arsalarının rant kaynağına dönüştüğünü belirterek,

arsa sahiplerinin bu süreçten büyük kazançlar elde ettiğini söylüyor ve bu süreçte belediyenin rolüne vurgu yapıyor.

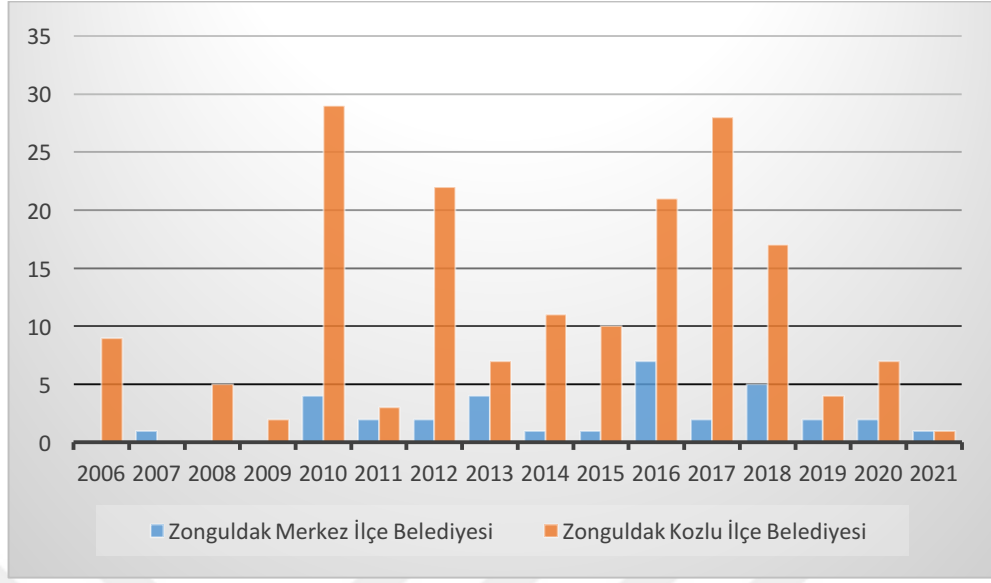
Tapu olmayınca rant olmuyor. Tapu neyi doğuruyor, tapulu yerlerde yığılma var şu an. Kozlu coştı mesela değil mi? Kozlu'da belediye arsaları imara açtı 2012'de. Kavaklık'taki adam otuz yıldır orayı findıklık olarak görmüş ama belediye birden rantsal olarak imara açınca otomatik olarak çok büyük bir hazine oldu. Orada toprak sahiplerinin 10'a 15'er dairesi var. Bir belediye başkanının işidir bu, öncekiler akıl edemedi. Kozlu'da ruhsat verme sayısı 5000, ya böyle bir imalat olabilir mi? Fatih Mahallesi (Kozlu) ağzına kadar doldu değil mi? DSP'den AKP'ye geçen işte o yaptı. Geçer geçmez Türkiye'deki özelleşmenin mikrosunu Kozlu'da yaptı (Emlakçı 1, 11.04.2018).

İnşaat firmasından katılımcı da Kavaklık'taki gelişimde belediyenin etkisini dile getiriyor ve belediyenin yüksek katlı bina inşaatına izin vermesiyle hem müteahhitlerin hem de arsa sahiplerinin bu işten kazançlı çıktığını belirtiyor.

Burada da müteahhiti çekmek için yapması gerekeni zamanında belediye başkanı Ali Bektaş yaptı. Artısı eksisi o tartışılır olmalı mıydı ya da olmamalı mıydı? Şimdi burada şu var arsaların tapusu olması da çok bir şey ifade etmiyor. 3 kat 4 kat imar verdiğiniz zaman bu sefer ne oldu arsa sahiplerinin talebini karşılayamıyorsunuz, bırakın müteahhit kar etsin. İşte Ali Bektaş zamanında buraya imar tadilatları yaparak bir nebze imara açtı diyelim (İnşaat firması, 11.04.2018).

Zonguldak Merkez ve Kozlu'da 2010 yılından itibaren yapı ruhsatı verilen bina sayısına bakıldığında, 10+ katlı binaların hızlı artışında Kozlu'nun Merkez'i oldukça geride bıraktığı görülüyor. Zonguldak'ın kamu ağırlıklı mülkiyet yapısının salt konut geliştirmeye dönük arazi stokunu sınırlandıran bir sorun olarak görülemeyeceğini belirtmek gerekir. Bu yapı, yıllardır süren maden çıkarımının yer altında yarattığı boşluklarla oluşan riskli zeminde olası bir felaketle sonuçlanacak yapılaşmayı engellemeye dönük bir uygulamanın sonucudur. Dolayısıyla mülkiyet sorununun etrafından dolaşmak, sınırlı arazi stoku karşısında mevcut alanları yüksek katlı binaların inşaatına açarak rantı artırırken riskleri de artırma anlamına gelmektedir.

Tablo 3.1. Bina Kat Sayısına Göre Yapı Ruhsatı Verilen İkamet Amaçlı Bina Sayısı (10+kat)⁴⁶

Perouse ve Danış, özellikle belde belediyelerinin kolaylaştırıcı faaliyetlerinin yatırımcıların yer seçiminde önemli bir faktör olduğunu belirtmekte: “Belde belediyeleri site inşaatlarında karşılaşılan yasal engellerin by-pass edilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle belde belediyeleriyle yapılan anlaşmalar sonucunda gerekli inşaat ve düzenleme izinleri kolayca edinilmektedir” (Preouse ve Danış, 2005: 97). Kozlu Belediyesi’nin 2012 öncesi belde belediyesi statüsünde olduğu göz önünde bulundurulursa, yüksek kat izninin Kavaklık’taki inşaat faaliyetlerinin artışında büyük payı olduğu ve Kozlu Belediyesi’nin yüksek katlı yapılaşmanın önünü açtığı söylenebilir. İnşaat firmasından katılımcının yukarıda vurguladığı gibi, 3-4 kat imar izni verildiğinde hem firmaların hem de arsa sahibinin kazancı az olacağından, kârlı bir yatırım için imar izninin yüksek katlı bina inşaatına izin verir nitelikte olması son derece önemli. Emlakçı 2’ye göre ise on yıllık bir mazisi olan Kavaklık’taki yüksek katlı yapılar Kozlu Belediyesi’nin bir hatası.

O yukarıya bir tane site yapılıyor Prestij. Bakın şimdi heyelan olan bir toprağa ankraj duvar yapıyorsunuz. Buradan doğru da kazıklama yapılıyor. Şimdi doğanın önüne hiçbir şey geçemez, buradan çakacağın kazığı kayalığa tutturman lazım. Arka taraf heyelansa o duvarla birlikte olduğu gibi gelir onun için göz boyamaktan başka hiçbir şey değil. Yan tarafına doğru duvara çakmıştır ama orası birden gelirse ne olacak. Mesela Safirin [rezidans] olduğu yer o kadar yüksek bina... Kozlu

⁴⁶ Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2022

Belediyesi'nin en büyük hatası kat sayısını yüksek tutması. Merkezde 5 kat maksimum 6 kat. 7-8 kat falan göremezsiniz. Belediye ile alakalı, belediye oradan fazla para alıyor. Eski AKP'li belediye başkanı o yaptı zamanında. 27 kat veriyor şu anda Kozlu'nun içinde Aqua Parkın karşısında 27 kat yani böyle bir şey olabilir mi altı boş oranın (Emlakçı 2, 13.04.2018).

Kavaklık, Zonguldak'ta yeni girişimcilik faaliyetlerinin somutlaştığı bir mekân ve bu faaliyetlerin “başarısı”, toplumsal faillerin birer tüketici olarak sürece eklemlenmesine bağlı. Belediyenin kolaylaştırıcı rolüyle başlayan Kavaklık'taki dönüşüm, bugün yeni site inşaatlarıyla devam ediyor. Yani talep ve arz dengesi iş başında. 2000'lerin başında site/rezidans tarzı yapılanmalarıyla kent için yeni bir alternatif olarak inşa edilen Kavaklık, gelir ve eğitim düzeyi yüksek, daha çok kente dışarıdan gelen profesyonellerin (doktor, akademisyen, avukat vs.) tercih ettiği bir konut alanı olarak öne çıkıyor. Bu durum, yerli kesimle dışarıdan gelenlerin Kavaklık'a gelişinde bir öncelik-sonralık ya da Kavaklık popülasyonda bir grubun daha az diğerinin daha fazla olduğu bir kıyaslamayı ifade etmiyor. Kadı ki böyle bir tespit yapmak, bu araştırmanın yöntemi açısından (araştırmanın nitel yöntemle tasarlandığı hatırlanırsa) mümkün değil. Kavaklık'ın daha çok dışarıdan gelen profesyonellerin yer seçtiği bir muhit olarak görülmesi (bulgular kısmında Kavaklık'a dışarıdan bakışa da yer veriyorum), burada bir kesinlikten değil *bir tür eğilimden* bahsedilebileceğinin işareti.

Geldikleri şehirlerdeki site/rezidans yaşantısını Zonguldak'ta da devam ettirmek isteyenler, Zonguldak'ın sıkışık mahallelerinden çıkma ya da kendileri ile benzer yaşam tarzına sahip olanlarla bir arada olma “fırsatı” bulanlar, yıkık dökük TTK lojmanından çıkıp gelenler vs. bir bütün olarak düşünüldüğünde, Kavaklık'ın dışarıdan gelenlerle özdeşleşmesi, dışarıdan (özellikle İstanbul'dan) Zonguldak'a gelen bir *konseptle* özdeşleştirilmesidir aslında. Nasıl ki dışarıdan kente çalışmaya gelenler bu kent için “yeni insanlar”sa Kavaklık'ın da “yeni Zonguldak” olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Kavaklık'ın yekpare bir toplumsal kesimi kendine çektiğini söylenemez. Aksine Kavaklık, farklı toplumsal konumdaki bireylerin benzer bir hayat tarzına eklemlendiği *illusio*suyla, sınırları sürekli yeniden çizilen bir mücadele alanı olarak hem mekânsal hem de sembolik anlamda “genişlemeye” devam ediyor.

Çalışmanın bulgular kısmında, bir yandan kentin geçmişten gelen ve bugün de devam eden sorunlarına Kavaklık sakinleri gözünden bakacak, diğer yandan kentin geleceğine dönük kurumsal/merkezi tahayyüllerin Kavaklık sakinlerinin gündelik yaşantısında nasıl cisimleştiğini göreceğiz. Kavaklık, kentsel sorunları (belli ölçüde) baypas ederek sürdürülecek bir yaşam tarzına erişmeyi vaat ederken, bu vaat bir *illusio* biçimini alarak kendini gerçekleştirir.

4. BÖLÜM

4. KAVAKLIK'IN MEKÂNSAL, TOPLUMSAL VE SEMBOLİK YENİDEN ÜRETİMİ

4.1. Fiziksel Uzam, Toplumsal Uzam ve Sembolik Uzam Arasındaki İlişki

Swartz, Bourdieu'nün kültürel sermaye, habitus gibi kavramları üzerinde çokça durulurken alan kavramının ihmal edildiğini belirtir. Bourdieu'nün alan kavramı, “ekonomik sermayeden başka (simgesel, kültürel, sosyal sermaye gibi) sermaye biçimlerinin yatırıldığı, mübadele edildiği ve biriktirildiği rekabetçi arenaları” tanımlar (Swartz, 2011: 68). Buna göre “[a]lanlar; malların, hizmetlerin, bilginin ya da statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği arenaları ve aktörlerin bu farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde işgal ettikleri rekabete dayalı konumları ifade eder” (Swartz, 2011: 167).

Wacquant'ın kent araştırmacılarına “kenti Bourdieu'yle düşünmek için” önerdiği uğraklardan biri *fiziksel uzam*, *toplumsal uzam* ve *sembolik uzam* arasında ilişki kuracak “topolojik akıl yürütme biçimi”dir (2019: 161). *Fiziksel uzam* “mekândaki ya da mekân dolayimli soyut ve somut ürünlere sahip olmak için verilen rekabetten doğan inşa edilmiş çevredir” (Wacquant, 2019: 161) ve sahip olunan sermayelerin hacim ve dağılımına göre *toplumsal uzamda* farklılaşan konumlanışlar, bizzat fiziksel uzama el koyma mücadelesinde kendini açıkça gösterir. Bu mücadele aynı zamanda, mekânla ve mekân aracılığıyla, *sembolik uzamda*, kendimizi ve dünyayı anlamlandırma/görme/sınıflandırma biçimleri olarak tezahür eder. Bu araştırmada Bourdieu'nün alan kuramından hareketle, konut alanını *statünün* üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği mücadele arenaları olarak ele alıyorum ve bu noktada Bourdieu'nün fiziksel uzam, toplumsal uzam ve sembolik uzam arasında kurduğu ilişkiden yola çıkıyorum. Öyleyse ilkin uzamlar arası bağlantıyı netleştirmek gerekir.

“Uzamın –ya da daha doğrusu şeyleşmiş toplumsal uzamın– mekân ve yerleri ile bunların getirdiği kâr, (farklı alanlarda) mücadele konusudur”, nitekim toplumsal sınıflar mekânın bulunduğu yer üzerinden iki şekilde kâr elde ederler: “nadir bulunan ve talep edilen fail ve mallara (mesela eğitim, kültür veya sağlık kurumlarına) yakınlıktan elde edilen gelir ile konum veya sıranın getirdiği kâr (mesela itibarlı bir adreste oturmak)” (Bourdieu, 2015: 228). Bu iki tür kâr, faillerin sahip oldukları sermaye dolayısıyla elde ettikleri maddi ve

sembolik kazancı simgeler. “Uzam üzerinde, özellikle de söz konusu uzamda dağıtılan ve nadir bulunan (kamusal ya da özel) mallara (maddi ya da sembolik olarak) el koyarak egemen olabilmek için, gerekli sermayeye sahip olmak gerekir. Sermaye sayesinde, bir yandan istenmeyen kişi ve eşyaları belirli bir mesafede tutmak, diğer yandan da arzu edilen kişi ve eşyalara (bu arada bu kişi ve eşyalar sermayeyi artırdıkları için de arzulanabilir) erişebilmek mümkündür” (Bourdieu, 2015: 229). Örneğin yeterli miktarda ekonomik sermaye yeni bir daireye, “temiz” bir mahalleye, konut alanının sunduğu özel hizmetlere (sauna, spor kompleksi, yüzme havuzu, otopark vs.), sessizliğe, daha az kalabalık ortamlara, güvenliğe vb. erişime imkân verirken aynı zamanda kötü, sağlıksız ve güvenliksiz koşullardan, kalabalık ve gürültülü konut ve yaşam alanlarından, istenmeyen gruplardan uzak olmayı da sağlar. Dolayısıyla yeterli miktarda ekonomik sermaye ile *uzaklık ve yakınlık biriminden mesafenin bedeli ödenebilir*.

Fiziki uzam nasıl karşılıklı olarak birbirini dışlayan parçalardan oluşuyorsa, toplumsal uzam da onu oluşturan toplumsal konumların ayrımı ya da bir aradalığı ile tanımlanır ve “iskân edilen (ya da temellük edilen) *fiziki*⁴⁷ uzam, toplumsal uzamın bir şekilde kendiliğinden sembolleştirilmiş hali” olarak düşünülebilir (Bourdieu, 2015: 224). Fiziksel olarak somutlanmış toplumsal uzam *şeyleşmiş toplumsal uzamı* ifade eder. “Farklı bir biçimde şeyleşmiş toplumsal uzamların değeri ise, toplumsal uzamda faillerin dağılımı ile mal ve hizmetlerin dağılımı arasındaki ilişkiye göre değişir” ve dolayısıyla faillerin toplumsal uzamdaki konumları fiziki uzamdaki konumlarına bakarak anlaşılabilir (Bourdieu, 2015: 225-226). Buradan hareketle *mekânsal ve toplumsal ayrışma*, toplumsal uzamın farklı biçimlerde “şeyleşmesi” olarak ifade edilebilir.

Kavaklık, yeterli sermaye hacmine sahip toplumsal sınıfların iskân edebileceği ve böylelikle kentin “geri kalanından” (örneğin kalabalık mahalleler, istenmeyen gruplar, kentin eskimiş köhne görüntüsü) salt fiziksel değil toplumsal olarak da ayrışabilecekleri bir *alan* sunmaktadır. *Fiziksel uzam* ve *toplumsal uzamda* alınan konumlar artık daha geçirgendir ve insanların “kendilerini ve dünyayı görmelerine aracılık eden ‘sınıflandırma biçimleri’” (Wacquant, 2019: 162) olarak tezahür eden *sembolik uzam*, fiziksel ve toplumsal uzam arasındaki müteakabiliyeti ya da tahribatı ortaya koymak/görebilmek için bir tür aracı uzam olarak önem arz etmektedir. Kavaklık farklı toplumsal konumdaki insanların mekânda ve mekân aracılığıyla toplumsal dünyayı görme/sınıflandırma biçimlerinin nasıl farklılaştığının

⁴⁷ Vurgu bana ait.

görüldüğü ve sosyo-mekânsal ayrışmanın fiziksel, toplumsal ve sembolik boyutunun bu farklılaşmayla ve de yer yer farklılaşmanın “paranteze alınmasıyla” yeniden inşasının ortaya konulduğu mekândır. Bu yönüyle Kavaklık aynı zamanda bir *mücadele alanı*dır.

Kavaklık öncelikle (yerel aktörler arasında cereyan eden siyasi-ekonomik mücadele arenası olarak) mülkiyet sorununun baypas edilmesiyle ilerleyen⁴⁸ rant anlayışıyla mekânsal olarak inşa edildi. Bu inşa aynı zamanda orta sınıf yaşam tarzının belli bir mekânda görünür olmasına da öncülük etti. İlerleyen sayfalarda bir mahallenin, orta sınıfların mekânla ve mekânda/mekân aracılığıyla kurdukları ilişkiler üzerinden yaşam tarzı farklılaşması ve statü ayrımıyla kendini gösteren bir kültürel alan olarak nasıl şekillendiğini ortaya koyuyorum. Fiziki uzam, toplumsal uzamdaki konumların bir tür kendiliğinden sembolleşmiş haliyse statü, bu sembolleşmeyi ve dolayısıyla her iki uzamda örtüşen yapıların (konumların) *sembolik inşasını* ifade etmektedir. Kavaklık *itibarlı bir muhit* olarak mekâna belli bir statünün atfedildiği fiziksel uzamdır ve muhitin itibarı, burada ikamet eden toplumsal failerin gündelik pratiklerinin ayrıştırıcı pratiklere dönüşmesiyle yeniden üretilmektedir. Başka deyişle Kavaklık rekabetten doğan inşa edilmiş *çevre* olarak yeniden üretilmektedir.

4.2. Zonguldak’tan Kavaklık’a Bugün ve Geçmiş Panoraması

Tüketim alanı, toplumsal kolektivitelerin biçimlendiği temel alandır ve maddi ve/ya sembolik bir ürüne erişimi mümkün kılan (yeterli) sermaye sahipliği tüketimi bir ayrışma alanı olarak biçimlendirir. Böylelikle tüketim pratikleri, yaşam tarzı farklılaşmasının önemli bir göstereni haline gelir (Weininger, 2014: 124-126). İtibarlı addedilen bir muhitte, Kavaklık’ta ikamet ediyor olmak böylesi bir farklılaşmanın ilk gösterenidir. *Oyunu oynamak için oyuna katılmak gerekir* ve “orada” bulunmak oyuna katılmanın ilk adımıdır. Bununla birlikte ayrışmanın asıl tesis edildiği yer “itibarın”, yani muhitin maddi ve sembolik değerinin içirme ve dışlama söylem ve pratikleriyle yeniden üretildiği mücadele alanıdır. Nitekim “ayrışma nereden başlıyor?” sorusu bu mücadelenin yoğunlaştığı güzergâhı tespit etmek için verileri çözümlemede kendime sorduğum ilk soruydu. Tarihi ve gündelik yaşantısı kömürle iç içe geçen bir kentle kurulan mesafeli ve hatta karşıt ilişki, bu mücadelenin yoğunlaştığı temel güzergâhtı. Benzerlikleri ve farklılıkları sınıflandırmak için bir karşı kutba duyulan

⁴⁸ Üçüncü bölümde ayrıntılı anlattığım bu konuyu kısaca hatırlatmakta fayda var: Kavaklık’ta mülkiyet sorununun baypas edilmesi, sınırlı arazi stoku karşısında mevcut alanların yüksek katlı binaların inşaatına açılarak rantın artırılmasını ifade ediyor. Konut geliştiricilerin topraktan en yüksek kârı elde etmeyi amaçladıkları bu süreçte yerel belediye, kolaylaştırıcı bir aktör olarak öne çıkıyor.

ihtiyaç ilkin geçmişte kalan ve geçmişin izlerini taşıyan Zonguldak'la kurulan dışarılık ilişkisinde kendini açıkça gösterdi ve bu karşıt/karşılıklı ilişki, Kavaklık'ın sınırlarını belirleyen ana çizgi/ayırışma güzergâhlarını belirleyen ana damar olarak öne çıktı. Bununla birlikte, kendi içinde ayırışan “orta sınıflık deneyimlerinin” (Karademir Hazır, 2014: 257) Zonguldak'la –ve dolayısıyla Kavaklık'la– kurulan ilişkiyi farklılaştırdığı görülecektir.

4.2.1. “...Eskiden kömür diyorduk onun gibi bir şey mi?...”

Zeynep'in “Zonguldak deyince aklınıza ilk ne geliyor?” sorusuna verdiği yanıt üzerinden başlayan veri yorumlama sürecine üçünü bölümde yer vermiştim. Zeynep'in soruya soruyla verdiği cevabın, Zonguldak'ın geçmişi ve bugünü arasındaki makasın, özellikle kente dışarıdan gelenler ve yerli genç kuşağın güzünde ne kadar açıldığının ilk örneği olduğunu henüz bilmiyordum.

Sabri'nin dedesi ve babası maden işçiliğinden emekli. Babası TTK'dan emekli olduktan sonra üniversite okumuş ve mali müşavir olmuş. Sabri, babasının ikinci mesleğini devam ettiriyor. Üçüncü kuşak olarak TTK'ya giremeyince üniversite okumaya karar vermiş: “Alımlar bitmişti girme şansınız yoktu, çok büyük torpil gerekiyordu. Öyle olunca biz tabii okumayı seçtik” (Sabri). Madencilik her ne kadar zor ve riskli bir meslek olsa da TTK, binlerce insana devlet güvencesinde çalışma imkânı tanıyan güçlü bir kurumdu. Madencilik, üniversite okumayı ikinci tercihe düşürebilen güvenceli, iyi gelirli ve her şeyden önce alışıldık, bilindik bir meslekti. Sabri'nin aklına Zonguldak deyince ilkin hala kömür geliyor, hemen peşinden de kronik sorunlarıyla baş başa kalan TTK ile bugün işin hakkını verip vermediklerinden emin olamadığı işçiler...

Şimdi TTK sürekli zarar ediyor. Sorun TTK'da değil yönetiminde. Böyle bir madene sahip olan bir ülkede çalışan da mustarip çalıştıran da mustarip şehir de mustarip. Böyle bir şey olamaz yani, iyi planlanmamış ama bugün kapatılsa da ortalama 9000 kişi işsiz kalacak. Bu da çok şeyi değiştirir tabi. Ama bu 9000 kişi de devletin zarar eden bir kurumunun kaynaklarından besleniyor o da biraz tuhaf. Hakkıyla çalışan var mı o da bir soru. Salt özelleştirilsin diyemem, ama böyle de sürdüremeyeceksin. Özel sektör madenciliği de çökmüş durumda, iki üç tane firma dışında bu yok. Önceden çok fazlaydı. İşte Soma'ya

Tablo 4.1. Kavaklık Sakinleri Katılımcı Profili⁴⁹

Kavaklık Sakinleri Katılımcı Profili										
Adı	Yaş	Eğitim	Meslek	Evli (E)- Bekâr (B)- Dul (D)/Çocuk Sayısı	Eşinin Mesleği	Aylık Hane Geliri/Yaklaşık (y)	Kaç Senedir Zonguldak'ta	Kaç Senedir Kavaklık'ta	Kiracı/Daire Sahibi	Görüşme Tarihi
Zeynep	33	Doktora	Akademisyen	E	Doktor	(y) 13 bin ₺	9	4	Kiracı	30.04.2018
Doğan	30	Yüksek Lisans	Akademisyen	E	Ev Kadını	(y) 5 bin ₺	6	5	Kiracı	02.05.2018
Nurhayat	69	Ön Lisans	Emekli Öğretmen	D	Vefat etmiş	5 bin ₺	1976'dan beri	11	Daire Sahibi	07.05.2018
Seval	59	Lise	Ev Kadını	E/2	Emekli Memur/İşletmeci	(y) 4 bin ₺	Zonguldaklı	11	Daire Sahibi	07.05.2018
Ömer	33	Doktora	Akademisyen	E	Akademisyen	(y) 11 bin ₺	Zonguldaklı	4	Daire Sahibi	08.05.2018
Fatih	38	Lisans	Mühendis	E/2	Akademisyen	(y) 13 bin ₺	11	4	Kiracı	10.05.2018
Hasan	31	Lisans	Doktor	E/1	Ev Kadını	(y) 7 bin ₺	7	3	Kiracı	28.06.2018
Sabri	41	Lisans	Muhasebeci	E/2	Muhasebeci	(y) 5 bin ₺	Zonguldaklı	6	Daire Sahibi	03.10.2018
Ferhan	38	Lisans	Doktor	E/2	Doktor	(y) 15 bin ₺	6	3	Kiracı	15.10.2018
Başar	38	Lisans	İşletmeci	B		(y) 7 bin ₺	Zonguldaklı	4	Daire Sahibi	14.11.2018
Uğur	62	Lise	Emekli Maden İşçisi/İşletmeci	E/2	Öğretmen	(y) 23 bin ₺	Zonguldaklı	7	Daire Sahibi	14.11.2018
Taşkın	49	Lise	Oto Galerici	E/2	Ev Kadını	(y) 15 bin ₺	Zonguldaklı	4	Daire Sahibi	15.12.2018
Nurten	49	Lise	İşletmeci	E/2	Mühendis	(y) 11 bin ₺	3	3	Kiracı	04.03.2019
Havva	27	Lisans	Öğretmen	E/1	Öğretmen	(y) 10 bin ₺	2	2	Kiracı	06.03.2019
Gülşen	36	Yüksek Lisans	Öğretmen	E/1	Doktor	(y) 15 bin ₺	3	3	Kiracı	07.03.2019
Yasemin	33	Doktora	Akademisyen	E/1	Akademisyen	(y) 13 bin ₺	9	4	Kiracı	08.03.2019
Kadir	36	Ön Lisans	Satış Pazarlamacı	E/2	İşletmeci	(y) 10 bin ₺	Zonguldaklı	5	Daire Sahibi	12.03.2019
Yavuz	43	Lise	Maden İşçisi	E/2	Laborant	8 bin ₺	Zonguldaklı	9	Daire Sahibi	21.03.2019
Tevfik	70	Lisans	Emekli Mühendis	E/1	Ayrı yaşıyor	5 bin ₺	1976'dan beri	8	Daire Sahibi	26.03.2019
Ahmet	29	Lise	Maden İşçisi	E	Hemşire	(y) 9 bin ₺	Zonguldaklı	3 ay	Daire Sahibi	26.03.2019
Duru*	23	Ön Lisans	Sağlık Personeli	E			6		Daire Sahibi	30.03.2019
Oktay	40	Lisans	Doktor	E/2	Doktor	(y) 20 bin ₺	7	4	Kiracı	04.04.2019
Suat	49	Lise	Esnaf	E/2	Ev Kadını	(y) 10 bin ₺	Zonguldaklı	5	Daire Sahibi	18.05.2019

gittiler, göç çok fazla. Bu potansiyeli bir şekilde yönetmeleri lazım. Kömürü istedikleri gibi gerçek bir madene çeviremiyorlar. Hem devletin hem özel sektörün yıllarca çıkaracağı rezerv var aslında ama bu TTK'nın kronik sorunu (Sabri).

⁴⁹ Duru adlı katılımcının bazı bilgilerine, anonimliği riske attığı için yer verilmemiştir.

Sabri tüm sorunlarına rağmen TTK'nın kapatılmasından yana değil, fakat ona göre iyi yönetilmeyen bir kurum olarak bu şekilde devam etmesi de zor ve dahası sorunlu. Zonguldak'ta doğmuş, madencilik kültürü içerisinde büyümüş kişilerden “TTK kapatılsın” ifadesini duymak pek mümkün değil. Pek çok yönden eleştirilir, hatta bugün üretmeyen ama çalışanlarına kolay para kazandıran (bu hususa ilerleyen sayfalarda değiniyorum) bir kurum olarak da görülebilir, ancak burada asıl sorun kurumun ve akabinde kentin gözden çıkarılmış olmasıdır. Bu “ceza”dan dolayı hiçbir şeyin değişmeyeceği düşüncesi baskındır ve bu kaderci bakış, TTK kapatıldığında yerine bir şey koyulamayacağı inancını beraberinde getirir. Böylelikle, hâlihazırda en azından birkaç bin kişiyi istihdam eden TTK'nın kapatılmasından yana olmak da kenti haritadan silmekle eş değer görülür. Sabri de çoğu Zonguldaklı gibi sorunların kaynağını 1990-91 grevi üzerinden ele alıyor: “Sendika ve büyük işçi grupları her zaman hükümetler için zordur. İşçi yürüyüşü Ankara'yı zorladı. Son anda önlediler ama dediler ki bu potansiyel, bunun her halükarda önlenmesi lazım. O günden sonra mimlendi kent. Belediyelerin bir geliri de yok bu yüzden hizmet veremiyor bu yüzden cezalı, hükümet yönünden zaten cezalı” (Sabri).

O günden bugüne belini doğrultamayan, bundan sonra da geleceği olmayan bir kent Zonguldak. Üniversitenin kente katkısını ise kira geliri olarak görüyor, yani onun katkısı da sınırlı: “Şimdi üniversite var ama kiraya verecek evin varsa bir katkısı var. Yeşil Mahalle'deki birine üniversitenin bir katkısı yok” (Sabri). Kentin öyküsünü Sabri'den dinlerken bir zincirleme kazanın öyküsünü dinler gibi hissediyorum. Lakin kentin dünü ve bugününü talihsiz bir döngü içerisinde anlatması boşuna değil, her gelenin bu cezayı sürdürdüğünü düşünüyor. “Ceza”nın özellikle belediyelerin hizmet verememesi üzerinden meşrulaştırılması ve böylelikle *doxaya* dönüşmesi söz konusu: “Yalnız bu cezayı her gelen nasıl akılda tutup uyguluyor onu merak ediyorum yani. Kara kaplı defter mi var anlamıyorum!” (Sabri).

Başar da Zonguldak'ın dününü bugünüyle kıyaslayarak yukarıdaki anlatının benzerini tekrarlıyor. Başar üniversite mezunu ve işletmecilik yapıyor. Anne ve babası emekli öğretmen. Maden işçilerinin ağırlıkta olduğu bir ortamda, madenci çocuklarıyla birlikte büyüdüğünü söylüyor. Madencilik olmazsa kentin de olmayacağını düşünüyor. TTK kapatılsın demiyor, hatta bir solukta anlattığı kentin geçmiş ve bugün panoramasından buna kesinlikle karşı olduğu anlaşılıyor. İlk birkaç cümlede tenis kortları, sinema salonları ve kent sosyetesini üzerinden Cumhuriyetin ilk vilayeti Zonguldak'ın geçmiş güzel günlerine gidiyoruz. Sonra nasıl bu hale geldiğine hayret ettiğimiz, devletin üstünü çizdiği cezalı kent

Zonguldak’a geliyoruz. Devam eden cümlelerde gençlerin göç ettiği, geriye emeklilerin kaldığı bugüne geliyoruz. Son cümle ise geleceğe dair kısa fakat keskin bir notla bitiyor: “Zonguldak’ı haritadan silmek istemiyorlarsa TTK’yı kapatmazlar!” (Başar).

İkinci bölümde bahsettiğim yaygın *doxa* Sabri ve Başar’ın ifadelerinde kendini güçlü bir şekilde hissettiriyor. Ne var ki yerlilik değerler setiyle orta sınıf değerler setinin çatıştığı noktada *doxa* aşınmaya başlıyor. Başar’la görüşmemizin ilerleyen dakikalarında yine Zonguldak’tan bahis açılıyor, ancak bu sefer farklı bir Zonguldak anlatısıyla karşılaşıyorum. “Fevkalade nezaketsiz” insanların yaşadığı bu kentte, eski maden işçileri “hazır işe” konan “ipsiz sapsız adamlar”a, birlikte büyüdüğünü söylediği madenci çocukları da o “hazır işe” konmak için kendini geliştirme gereği duymayan bir jenerasyona dönüşmesiyle yukarıdaki nostaljik anlatı dökülmeye başlıyor.

Fevkalade bir nezaketsizlik var burada. Mesela Zonguldak’ta yaşayanları kültür seviyesi yüksek şehirlerde yaşayan insanları bir takas etsek. Otobüslere bindirsek gitseler bir altı ay eğitim alsalar. İnsanların, insanlığın nasıl olması gerektiğini, birbirlerine nasıl hitap etmeleri gerektiğini öğrenseler. Burada bir kere saygı yok. Yetiştirilme tarzı çok önemlidir, çocuk neyi görürse onu yapar. Burada yaşayan aileler şu anda üçüncü jenerasyon, Karslı var, Trabzonlu var, Erzurumlu var. Göçle gelen insanlar ve bunların çoğu da ipsiz sapsız adamlar. Zamanında buraya madene gelmişler, kazmacılık yapmaya, hazır işe konmuşlar. Burada yaşayan jenerasyon zaten onların torunları. O zaman diyorlar ki okumaya ne gerek var, belirli bir yaşa gelince ocağa girerim. Ya da diyor baba alıyor 4,5 milyar lira maaş çalışmaya ne gerek var. Kendini geliştirmeye ihtiyaç duymuyor. Şimdi burada kimse buna ihtiyaç duymamış (Başar).

Maden kenti Zonguldak imgesinin altı, öyle çok değil biraz *kazıldığında*, nostaljik bağın/özlemin ne kadar kırılgan olduğu görülüyor. Bu kırılganlık başka bir bağlamda, TTK’nın güçlü olduğu zamanlarda kurumun hiyerarşik yapısının gündelik ilişkilere açıkça yansıdığı dönemin hatıralarında kendini gösteriyor. Suat’ın hatırası dönemin hiyerarşik ilişkilerine dair çok şey anlatıyor. Suat mesleğini esnafılık olarak tanımlıyor, baba mesleğine devam yani. Görüşmeyi Kavaklık’taki Ora Kafe’de yapıyoruz. Kozlu sahiline bakan geniş bir manzarası var kafenin. Eliyle sahilin bir yönünü işaret ederek “şurası TTK’nın özel sahiliydi”

(Suat) diyor, yüzerek bile oraya girmelerine izin verilmezmiş. Bunu anlatırken denize bakıyor, sanki etrafı çevrili o eski plaja bakar gibi hafif tatsız bir ifade var yüzünde. Ancak yüzündeki ifadeyi biraz daha sertleştiren hatıra, TTK'nın açtığı özel okullara giden çocukların bindiği servise soğuk kış günlerinde bile alınmaması.

Artık işçi kenti değil, baya bir azaldı diye biliyorum işçi sayısını. Zamanında ekmeğini güzel yediler. Şu gördüğünüz yer var ya eskiden kimse giremiyordu oraya, Kasaptarla diye geçer, TTK'nın özel sahiliydi. Etrafı çevriliydi, yüzerek dahi geçirmezlerdi oraya kimseyi. Bu kadar ileri tabakada yaşamışlar. Mühendisler falan onlar kendilerini herkesin üzerinde görürlerdi. Soğuk kış gününde bile bizi servise alıp okula bırakmazlardı. O zamanlar okul servisi diye bir şey yoktu ama onların servisi vardı. Şimdi işte aslında hiç bir şey olmadıklarını anladılar. Bak kaç tanesi burada şimdi (Suat).

Kurumun, çalışanlarına sağladığı sosyal olanaklar barınma, sosyal tesisler, eğitim, alışveriş, sağlık gibi çeşitli alanlara dağılmıştı. Memur ve işçi çocuklarının gidebildiği özel okullar bu hizmetlerden biriydi. Suat'ın bahsettiği, kurumun sunduğu ayrıcalıktan yararlanan çocuklarının okula giderken kullandığı bu servis. Suat son cümlelerinde bir taraftan dağılan eski hiyerarşiye gönderme yapıyor, diğer taraftan “bak kaç tanesi burada şimdi” diyerek Kavaklık'ı işaret ediyor. Kavaklık, yeni bir sosyo-mekânsal hiyerarşinin gösterenine dönüşüyor. Uğur'un hikâyesi de benzer bir anlatı taşıyor. Yaklaşık otuz yıl TTK'da işçi olarak çalıştıktan sonra 2002 yılında emekli olan Uğur'un aklına Zonguldak deyince ilk kömür ve maden geliyor ve ekliyor “başka ne gelecek” (Uğur). TTK için “tam bir çiftlik” diyor: “Kabarık, çok adam var, çok safra adam var. İlk, baştakiler safra. Bu kadar mühendise, bu kadar teknikere hiç gerek yok” (Uğur). Önce yerüstü işçisi olarak başlamış sonra madene girmiş. “Ben TTK'da kaçmayı ocağa girince gördüm” (Uğur) diyor.

Dışarıda ben bir dakika işten kaçamazdım. Ocağa girdim gruplularda, ver çavuşa maaşın yarısını bir ay gelme. Biz bunları çok gördük. Ocakta kim kime dum duma. Bir delikten gir öteki delikten çık. Kim görecekti seni. Demek istediğim zamanında herkes hor kullandı ve bu hale geldi. Bu hale getirenler de bizleriz (Uğur).

Çalışma koşullarının suiistimal edilmesinden bahsederken kendini de ayırmadan çoğul konuşuyor, ancak asıl sorun profesyonel çalışanların fazlalığı. Uğur emekli olduktan sonra taksicilik yapmış, sekiz sene kaçak ocak çalıştırmış ve tekne alıp balıkçılık yapmış. Tekneyi bir trilyon iki yüz elli bine sattığını söylüyor. Taksicilikten kazandığı para için ise “ceplerimden taşardı, ben parayı püskevit kutusunda taşırdım” (Uğur) diyor. Kaçak ocaktan para kazandınız mı diye sorduğumda, “kazandık, yedik” (Uğur) cevabını veriyor, üzerine konuşmuyor. Haydan gelen huya gider diye düşünüyor sanki, öyle anladım. Öykünün tümüne baktığımda Suat’ta olduğu gibi mühendisler, eski hiyerarşide statünün taşıyıcıları olarak sembolleşmiş aktörler. Mühendis gibi üniversite okuyup uzmanlığı olan bir meslek edinmedi belki ama emeklilikten sonra yaptığı işlerle çok paralar kazandı. Uğur’un sınıfsal hiyerarşideki dikey hareketliliği ekonomik sermayeye dayanıyor. Görüşme boyunca yurtdışında üniversite okuyan kızından çokça bahsetti. Kızının eğitiminden ayrıntılarıyla bahsetmesi, artan gelire dayanan sınıfsal hareketliliğin temeline kültürel sermayeyi ekleme gayreti olarak görülebilir.

Bu noktada TTK’dan emekli mühendis Tevfik’in anlatısına yer vermek yerinde olacak. Özellikle üst düzey yönetici, mühendis ve memurlara tahsis edilen TTK lojmanlarının bulunduğu mahalleler, bugün eski prestijini kaybetse de – plaj gibi özelleşmiş sosyal alanlar dışında – dönemin mekânsal ayrışmasının önemli bir örneği.⁵⁰ Tevfik’le emekliliğine dek yaşadığı Kılıç Mahallesi üzerine konuşuyoruz. Uzun yıllar TTK’da mühendis olarak çalışan Tevfik emeklilikle birlikte Kılıç Mahallesi’ndeki lojmandan taşınıp Kavaklık’a gelmiş, aklı hala orada: “Şimdi Kılıç lojmanların olduğu çok nezih bir yer. Komşuluk, insan ilişkileri, bunu anlatmaya kelimeler yetmez” (Tevfik). Lojman bölgesindeki tenis kortundan, sinemadan, kulüp dedikleri sosyal mekândan bahsediyor. Ancak orayı nezih yapan binalar ya da fiziki koşullar değil: “Komşuların hepsi eğitilmiş insanlardı” (Tevfik). Tevfik’in anlatısından Kılıç’la Kavaklık arasındaki temel farkın homojen bir yaşam alanından daha heterojen bir yaşam alanına geçiş olduğu söylenebilir.

⁵⁰ Şehir Plancıları Odası Zonguldak İl Temsilcisi Kamuran Ayyıldız ile yapılan bir röportajda, TTK yerleşkelerinin bahsi geçiyor. Ayyıldız, Armutçuk beldesine bağlı Kandilli’de büyümüş. Annesi ve babası TTK’da çalıştığı için çocukluğu lojmanda geçmiş. Bahçesinde meyve sebze yetiştirilen, çocuklar için ayrı oyun alanları olan, bugünden baktığında metropolden uzak, bahçeli ev hayalinin somutlaşmış örneği olarak anlatıyor, o günlerden özlemle bahsediyor. Ancak bu rüya gibi yaşantıya yakından bakınca dönemin (mekânsal) hiyerarşisi bir cümlede kendini gösteriyor: “Kast sistemi vardı. Müdürlerin, mühendislerin oturacağı lojman ayrıydı, başçavuşların lojmanları ayrıydı, işçilerin yeri ayrıydı” (Aydın, 2018). Kozlu ilçesinde İhsaniye ve Kılıç Mahallesi TTK lojmanlarının yer aldığı iki mahalle. İhsaniye’de işçi yerleşkesi olarak planlanmış, Kılıç’ta ise memur lojmanları çoğunlukta olmakla birlikte işçi lojmanları da yer almakta.

Kılıç Mahallesi'nde memur lojmanlarıyla aynı nitelikte ve onlarla iç içe olmasa da işçi lojmanları da var, yani homojen nüfusa görece işçiler de dâhil. TTK'nın lojman hizmetiyle sınırlı kalmayan toplumsal hizmetlerinden konu açıldığında, Tevfik için Kılıç ve Kavaklık arasındaki farkın bağlamını daha iyi anlıyorum:

Zonguldak işçi kenti olmasına rağmen eğitim seviyesi çok yüksek bir kentti. Ama bu son zamanlarda düşmüş vaziyete. Çünkü eğitim kaliteliydi. Çünkü burada kurum buna destek vermişti. EKİ dediğimiz kurum okuyan çocuklara okula gidip gelmesinde ücretsiz servisler yapmıştı, öğretmenleri kaliteliydi. Bu nedenle belli bir saygı seviyesi vardı. Okula giden o çocuklar Mehmet Bey amca, Ahmet Bey amca derdi (Tevfik).

Kurumun eğitim alanındaki etkisi okulla sınırlı kalmamış. TTK'nın eğitim müdürlüğü tarafından tiyatro, sinema, eğlence gibi sosyal etkinliklerin düzenlendiğini ve yine müdürlük aracılığıyla bunların kurum içi duyurusu yapılarak çalışanların etkinliklere katılmasının teşvik edildiğini öğreniyorum. Hiç olmadı aynı yerde çalıştıkları ya da oturdukları için duyanlar duymayanlara söyler toplu halde gidilirmiş etkinliklere.

Tevfik'in Zonguldak için, "işçi kenti olmasına rağmen eğitim seviyesi yüksek" nitelemesine geniş açıdan baktığımda burada sadece formel eğitimle sınırlı kalmayan bir *kurum kültürünün* varlığına atfın söz konusu olduğunu düşünüyorum. Bu kültür, işçiden memura geniş bir kurum çalışanı ve onların ailelerinden oluşan gruba içine alıyor. Benim kurum kültürü olarak ifade ettiğim bu kurum çalışanlarını bir araya getiren *çatı*, TTK'da çalışanların toplumsal statülerini yeniden ürettikleri bir *kültürel alan* olarak düşünülebilir. TTK'nın gücünü kaybettiği, çalışan sayısının azaldığı ve her şeyden önemlisi sınıfsal konumların daha hızlı aşındığı bu dönemde, TTK'da çalışanların toplumsal statüsünü yeniden ürettiği kurum kültürünün etkisinin de azaldığı düşünülebilir. Ancak lojman yaşamı, kurum kültürünün belli ölçüde devam ettiği bir *kültürel alan* olarak ele alınabilir. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğim homojen yaşam, aynı toplumsal konumdakilerin bir arada olmasından ziyade, aynı *aland*a olmaya atıf yapmaktadır.

Kurum kültürü Tevfik'in de toplumsal statüsünü yeniden ürettiği bir alandı. Kendisi gibi mühendis olan arkadaşları ve aileleriyle bir arada yaşıyordu ve yanı sıra, işçi ve aileleriyle bir arada yaşamak da "sorun" değildi, çünkü kurumun sunduğu formel ve kültürel eğitim

olanaklarından onlar da yararlanıyor ve böylelikle “belli bir saygı seviyesi” oluşuyordu. Dolayısıyla lojman hayatı Tevfik’in saygı gördüğü bir yaşantıydı. Tevfik toplumsal statüsünü yeniden ürettiği bu *alandan* emeklilikle birlikte çıktı. Lojman hayatının “dışına çıkıp” Kavaklık’a yerleşmek, bir alandan diğerine geçiş olarak, yani toplumsal statüsünü yeniden üretmek için farklı bir mücadele vereceği yeni bir alana geçiş olarak ele alınabilir. Suat ve Uğur’un anlatılarında, yüksek eğitilmiş olanlarla yüksek gelirli olanlar arasındaki gerilimli hat kendini açıkça göstermişti. Tevfik’in aşağıdaki anlatısında da bunu görmek mümkün. Kısacası Tevfik, geliri artırmakla sınıf atlanmayacağını söylüyor:

Apartman ilişkilerinde sorun var. Tabi biz belli bir seviyedeki insanlarla bir arada olduğumuz için burada apartmanda yaşadığımız sorunları Kılıç’ta yaşamadık. Çünkü orada eğitim farkı yoktu. Eğitim farkının olduğu topluluklarda ister istemez istemediğin olaylarla karşılaşıyorsun. Küçümsemek için söylemiyorum bunu ama burada o fark gözüküyor. Gelir farkını kamufle edebilirsin ama geliri fazla olmak eğitilmiş olmak olmuyor. Mesela benim rahatsız olduğum bir durum varsa kişinin yüzüne nezaket çerçevesi içerisinde söylerim ben. Ama bunu söyleyemeyeceğin insanlar var burada. Seviye yükseldikçe ortam değişir, yani adam olmanın şartı eğitim. Adam demeyelim burada şey olmasın cinsel bakımdan, insan olmanın şartı eğitimden geçer (Tevfik).

Kentin geçmiş ve bugünüyle farklı bir ilişki kuran yerli profesyoneller ve kente dışarıdan gelenlerin öykülerine adım adım yaklaşırken bu noktada bir parantez açmam gerekiyor. İnsanların hatıraları sınıfsaldır, çünkü toplumsal konuma dayalı belirli deneyimlere ve ortak bilgiye atıfta bulunur (Meier, 2016). Zonguldaklı katılımcılar bağlamında kentin bugünü ve geçmişiyle kurulan ilişkinin sınıfsal boyutu, yerlilik değerleriyle orta sınıf değerlerin çatıştığı gerilimli hatta kendini gösteriyor. Başka öykülerin de ekleneceği bu gerilimli hattı, çalışmanın sonuna kadar takip ediyorum zira bu hat *alandaki* (sosyo-mekânsal ayrışmanın somutlaştığı Kavaklık) güç ilişkilerini önemli oranda belirliyor.

Yukarıdaki anlatıyı müteakiben, çalışma sistemi dejenere⁵¹ bir kurum olarak görülen TTK’da halihazırda maden işçisi olarak çalışan Ahmet’in gözünden bugüne bakmak önemli.

⁵¹ Zonguldak’ta kaçak madencilik hala yaygın olarak sürdürülüyor. Bunun en temel sebebi nüfusun büyük çoğunluğunun yönelebileceği alternatif ekonomilerin kısıtlı olması ve bu kısıtlılıkta TTK’ya işçi alımı yapılmaması ya da en iyi ihtimalle seçim dönemlerinden önce sadece birkaç bin işçiye kapıların açılması. TTK, çalışma sistemi dejenere hale gelmiş bir kurum olarak görülüyor. Ancak bu durum eskinin birikmiş sonucu

Ahmet, zarar eden bir kurumun yükünün işçilerin sırtına yüklendiğini düşünüyor. Ahmet'in anlattıklarından hareketle, "TTK işçisi kolay para kazanıyor" algısının yaygın olduğunu anlıyorum. Ahmet kendi adına bu algıya karşı çıkıyor, gelgelelim çalışma koşullarını suiistimal edenlerin olduğunu da kabul ediyor. Ona göre bunun önüne geçmek için TTK'nın kapatılması değil yönetimin değişmesi gerekiyor.

TTK kaçta kurulmuş buraya 1897 misal veriyorum, o zamandan beri Zonguldak'ın halkına burası ekmek yediyor. Şimdi bi' çıkarmışlar TTK işçisi çalışmıyor, böyle bir şey yok. Ben şimdi saat 4-5'te işe başlıyorum 9-10'da işimi bitiriyorum. Ben şimdi çalışmıyor muyum? Lambaları gönderiyorlar, karta basıp geri dönüyorlar diye laf üretmişler. Bunu yapanlar var, yok değil. Ama TTK'yı kapatmaktan ziyade bizim yöneticilerimizi değiştireceksiniz (Ahmet).

Her şeyden önce Ahmet TTK'da çalışmanın sağladığı güvenceyi önemsiyor. Kavaklık'ta oturduğu evi satın alırken birikmiş parasını peşinat vermiş, geri kalan meblağı senet üzerinden taksitle ödüyor. Zonguldak'ta mobilya ya da beyaz eşya alımlarında taksit uygulamasının yaygın olduğunu kente ilk geldiğim dönemde ev kurma sürecimde kendi deneyiminden hareketle biliyordum. Kamu kurumunda çalışıyorsanız ya da yerelde tanıdık biriyseniz kredi çekmeden ya da kredi kartı kullanmadan senet üzerinden alışveriş yapabilirsiniz. Son yıllarda bu uygulamanın devam edip etmediğini bilmiyorum ancak daire borcunun senetle ödendiği bir örnekle ilk defa Ahmet'in öyküsünde karşılaşıyorum. Bu örnek, konut ediniminde devletin düzenleyici aygıt olarak temel rolünü kanıksamışken yerel dinamikleri de göz ardı etmememiz gerektiğini göstermesi açısından önemli. Ahmet, devlet güvencesinde çalışıyor olmasaydı ev sahibi olamayacağını ya da en azından kendisine ödeme

olarak anlatılıyor. Bu nedenle Zonguldak'ın tek merkezli ekonomiye bağımlılığından bahsederken, kurumun geçmiş istihdam politikalarının bu sürece etkisini göz ardı etmemek gerekir. ZESOB katılımcısı ile görüşmemizde, TTK'da nepotizme dayalı işe alım sürecinden bahsetti; işe girişleri kolaylaştıran kayırmacı sistemin kontrolsüz işçi alımlarının da önünü açtığını belirtti: "Burada sivil toplum örgütleri olarak biz kendimizin de hataları var, tüm faturayı siyaset yapanlara keserek yanlış yaparız. Tabandan tazyik yapamamışız baskıyı yapamamışız isteklerimizi de şey yapamamışız. Milletvekilinden çocuğumuzu işe sokmayı istemiştik madene, TTK'da lojman almışız, rahat bir işe geçmiştik. Bunlar o zamanki şartlarda çok basit şeyler. Genel müdüre bir telefon ediyor yakınımıdır gereğinin yapılması o kadar. TTK böyle böyle tek iş kapısı olmuş" (ZESOB, 27.10.2017). Gerek nepotizm gerek siyasi sermaye elde etme kaygısıyla işçi alımlarında yitirilen kontrol, KİT'ler bir yük olarak görülmeye başlandığında hedefin öncelikle işçi ücretlerinin fazlalığından dolayı işgücü "kalabalığına" yönelmesine neden oldu. Bugün işçi sayısı oldukça düştü ancak aynı zamanda, işçiler statü kaybına da uğradı. Yukarıdaki anlatılar (işin hakkını vermeme, hazır işe konma çalışma sistemini suiistimal etme gibi) her ne kadar genellenemeyecek olsa da maden işçiliğine dönük algının değişime uğradığı göz ardı edilmemeli.

kolaylığı sağlanmayacağını ifade ederek, kendi deneyimi üzerinden bir nevi TTK işçilerinin itibarını iade ediyor.

Ben şimdi TTK’da çalışmasaydım ev alabilecek miydim alamayacaktım, müteahhit para kazanabilecek miydi kazanamayacaktı. Ha tamam gider başkasına satardı ama bana nasip oldu alabildim. Ben TTK’da çalışsam senetle ödeyebilir miydim taksitleri, senet yapar mıydı bana. Git kredi çek derdi. Kredi çekseydim 30-40 bin lira fazla ödeyecektim. Devlet olunca güven veriyor, siz TTK’cısınız size taş düşse bir şey olmaz derler (Ahmet).

Görüşmenin ilerleyen dakikalarında Ahmet, Zonguldak’ın artık üretime dayalı bir kent olmadığından, kurumda çalışan işçi sayısının geçmişle kıyaslandığında ne kadar azaldığından bahsediyor. Görüşmeyi yaptığımız tarihte bu sayı 7000 civarındaydı. Ahmet işçilerin Çaycuma, Devrek ve Ereğli’den taşınmalı sistemle gidip gelmesinden bahsediyor, yani merkezdeki işçi nüfusu toplam sayının belli bir kısmına tekabül ediyor. Kazandığı parayı çalıştığı yerde harcayan işçi sayısı azalınca “boş insanların” oturduğu çay ocakları, sadece tüketen nüfusun gittiği AVM’ler çoğalıyor. Kısacası Ahmet için Zonguldak artık eskisi gibi değil.

Yani Zonguldak’tan Devrek’e kaç kişi gidiyor diyeyim, günde bi’ 100-120 kişi gidiyor. Yani sadece Kozlu’dan biliyorum ben, diğer müesseseler değil. Eee Devrek’ten gelip giden parasını da Devrek’te yiyor. Ondan buraya bi’ katkısı yok. Zonguldak 10 sene öncesi gibi değil. Mesela Zonguldak’ta adım başı çay ocağı var artık. Ee çay ocağı da nedir, boş insanların oturduğu yerdir. AVM’ler var, AVM nedir işte hafta sonunu geçirmeye yarar ama ne oluyor burada, hafta içi saat 12’de dolmaya başlıyor AVM. Yani yine boş boş insanlar. Yani artık üretime dayalı bir yer değil burası (Ahmet).

Ahmet’in gözünden bakınca bir yerin üretim merkezi olması için sadece makinelerin ve işçilerin işliyor olması yeterli değil. Bir fabrika ya da maden ocağı orada çalışan insanlarla gün içinde dolup boşalabilir, oysa bu insanlar çalıştıkları yerde yaşamıyorlarsa onlar “çekildikten” sonra geriye sadece tüketen nüfus kalıyor. Ahmet’in anlattıkları, ikinci bölümde

yer verdiğim film repliğini hatırlatarak yine yaygın *doxa*ya eklemliyor: “Çocukluğumuzda Paris gibiydi, işçiler bi’ dağılırdı herkes caddelerde” (Öztürk Çolak, 2019).

Geçmiş ve bugün panoramasına buraya kadar anlatılanlar çerçevesinde bakıldığında çalışma sistemi dejenere olmuş ve itibarını kaybetmiş bir kurum, tahribata uğrayan eski hiyerarşi, azalan üretim karşısında artan tüketim, en iyi ihtimalle kira geliri vesilesiyle ekonomiye katkı sağlayan üniversitenin gelişimi ve bunların beraberinde getirdiği yeni sınıfsal konumlanışlar bir özet olarak sunulabilir. Zonguldak’la kurulan ilişkinin değişen boyutunu bir de kentte dışarıdan gelenlerden dinleyelim.

Duru TTK revirinde sağlık personeli olarak çalışıyor. Mezun olduktan sonra buraya atanmış ve Zonguldak’a geleli altı yıl oluyor. Görüşmeden önce Duru’nun mesleğini biliyordum fakat tıp fakültesinde çalıştığını sanıyordum. Görüşmenin ilk dakikalarında öğreniyorum TTK’da çalıştığını ve burada çalışan ve kente dışarıdan gelen biri olarak sorulara vereceği yanıtları merak ediyorum. Çünkü dışarıdan gelmiş ancak kenti ilk elden ve en hızlı tanıyabileceği bir kurumda çalışıyor olması onu, *içerisi* ve *dışarısı* ayrımını yatay kesen bir konuma yerleştiriyor. Nitekim merakım boşa çıkmıyor. Duru, kırılgan ancak yaygın *doxa*nın büyüsunü bir anda bozuyor: “TTK bitince her şey bitmeyecek” (Duru).

Zonguldak üniversite olarak gelişmeye çalışıyor gibi ama açıkçası olmuyor gibi. İmkânları artırmaya çalışıyorlar, havuzun kurulması olsun başka şey olsun ama toplum olarak kabullenilmiyor gibi, öğrenciler yani. Çok sabit fikirli bir yerde yaşadığımızı düşünüyorum, değişikliklere açık değil. Bir yerde bir şey yapıldı diyelim olmaz, tutmaz diye düşünüyorlar. Neden olduğunu (neden böyle düşündüklerini) çözemedim ama Zonguldak’ın kaderi gibi düşünüyorlar. Şunu düşünen de çok var, TTK kapandığı gibi Zonguldak bitecek. Evet bir çok şey buna bağlı ama sonuçta burada TTK olmadan da hayatını sürdüren insanlar var. TTK bitince buradaki herkesin hayatı bitecek, üniversitenin de hayatı bitecek Erdemir’in de hayatı bitecek, herkesin hayatı bitecek gibi bakıyorlar. TTK bitince her şey bitmeyecek. Sonuçta koskoca şehir tek bir kuruma bağlı olamaz, olmamalı (Duru).

Duru, kendi deyimiyle “sabit fikirli” bir toplumda yaşadığını düşünüyor ve Zonguldaklıların kaderci bakışını, yeni olan her şeyin/değişikliklerin üzerini kaplayan kara bir örtü gibi anlatıyor. TTK kapanırsa her şeyin biteceği algısını da bu sabit fikirliliğe bağlıyor. TTK’nın kapatılma meselesinin neredeyse tabuya dönüştüğü bir toplumda bu düşünceyi dillendirebilmesinde, hem *dışarıdan* hem de bizzat kurumda çalışan yani *içeriden* olmasının etkisi göz ardı edilmemeli. Daha açık ifadeyle Duru’nun, “sabit fikrin” dışına çıkabilmesi/onu ifşa edebilmesi arada kalmışlığın bir avantajı olarak görülebilir. Duru’nun özgün konumu, dışarıdan gelen biri olarak kent tarihinin üzerine kurulduğu bir kurumda çalışması. Ancak içeriden ve dışarıdan olma konumu bu araştırma kapsamında oldukça karmaşık. Kente iş vesilesiyle dışarıdan gelenler ve Zonguldak’ta doğup büyümüş olanlar arasındaki ayrım, bu iki konumu ifade etmek için yeterli bir ayrım mı? Görüştüğüm Kavaklık sakinlerinin profiline baktığımda bu oran neredeyse yarı yarıya; dolayısıyla sahaya genel bakışta bu sorunun cevabı evet. Ancak hatıraların sınıfsallığının, değişen sınıfsal konumlarla “tahribata” uğradığı ve bugünü anlamlandırmada yeni yorumlara kapı araladığı söylenebilir mi? Kim içeriden kim dışarıdan?

Oktay tıp fakültesinde doktor. Zonguldak’ta doğup büyümüş ve babası maden işçiliğinden emekli. Kentten 1996 yılında tıp okumak için ayrılıyor ve uzmanlığını yaptıktan sonra Zonguldak’a 2013 yılında geri dönüyor. Zonguldak deyince aklına ilk denizi geliyor; onun için kentin en cezbedici yönü bu: “Belki başkaları kömür dumanı vs. der ama ben belki küçüklüğümden ona alışık olduğum için hani beni çok rahatsız etmiyor. O yüzden doğası doğallığı geliyor aklıma açıkçası” (Oktay). Kentin madencilikle yoğrulmuş kültürünü iyi biliyor, o kültürün içinde yetişmiş. Ancak eğitimi ve mesleği gereği, Zonguldak’ın geçmiş ve bugününe mesafe alabilecek kadar da ondan uzak yaşamış. Eski güzel günleri hatırlıyor ancak onların geçmişte kaldığını/kalması gerektiğini düşünüyor: “[B]ana göre kömür de olmasın burada” (Oktay). Bunun sebebi, sanayinin hem çevreyi kirlettiğini hem de “hazır kömür var” mantığından kaynaklı alternatif girişimlerin gerçekleşmediğini düşünmesi. Oktay’a göre artık üniversitenin gelişimine ağırlık verilmeli, özellikle sağlık turizmi canlanmalı.

Bazıları Zonguldak’tan ölmüş şehir olarak bahsediyor *ben aslında ölmüş şehir olarak kalmasını istiyorum*. Bundan kastım ne? Sanayileşmesin daha fazla. Termik santraller var, açmak istedikleri altı yedi tane daha var, kömür var ve bana göre kömür de olmasın burada. Çünkü kömürün mantığı hazır bir mantık. İnsanlar madene gireyim

çıkayım hazır paramı alayım başka bir şey yapmayım derdinde. Yoksa bizim Bakacakkadı Çaycuma’da arazi, tarlalar çok daha fazla ama insanlar hazır kömür çıkartayım derdinde. Kömür olduğu yerde duruyor ve kazdığında çıkıyor. Değeri de düşse satılıyor. Kömürü de eritmek gerekiyor ve o da çevreyi kirleten bir sanayiye beraberinde getiriyor. Ama işte ben çıkartayım da termik santralde yanabildiği kadar yansın mantığı var. Mesela üniversiteye ağırlık vermeleri, sağlık turizmini çekebilmeleri lazım bunların yerine (Oktay).

Oktay da yerlilik değer seti ile orta sınıf değer setinin çatıştığı bir konumda duruyor. Ancak bu konum aynı zamanda uzun süre Zonguldak’tan uzak yaşamasından kaynaklı içeriden ve dışarıdan olma, yani arada kalmışlık haliyle de kesişiyor. Bundan dolayı, Oktay’ın anlatısında kentin geçmişiyle kurulan ilişki, Suat, Uğur ve Başar’da olduğu gibi bu hikâyeye gömülü olmaktan çıkıyor. *Oyun değişmiştir artık. Zonguldak artık bir sanayi ve maden kenti değil üniversitenin ve hizmet sektörünün geliştiği bir kent olmalıdır.* Akademisyen olan Yasemin de Zonguldak’ın bir sanayi kenti olarak yeniden canlanmasını istemeyenlerden. Yasemin dokuz yıldır Zonguldak’ta yaşıyor ve her ne kadar kentin sunduğu alternatiflerin kısıtlı olduğunu düşünse de mümkün olduğunca sosyal ve hareketli bir yaşam sürmeye çalışıyor. Zaten kentli olmak da bunu gerektirmez mi?: “Eğitim düzeyi diğer insanlara göre biraz daha yüksek, kazancı biraz daha orta düzeyde olan insanlar kentli sonuçta. Bir şekilde sosyal imkânları arayıp bulmalı, onlara vakit ayırmalı diye düşünüyorum” (Yasemin). Yasemin’in çizdiği kentli profili, gelecek Zonguldak tahayyülünde kritik bir konuma tekabül ediyor: *Üniversite yerine sanayi geliştirilirse kentli değil işçi profili artar.*

Buraya cezalı kent diyorlar ve öyle bir havası da var zaten. İşsizlik yüzünden böyle diyorlar. İşsizlik nüfusa göre oranladığımızda ne düzeyde bilmiyorum ama illaki vardır ama neden var mesela, fabrika sahalarının olmaması, özel sektörde yapılabilecek işlerin çok olmaması mutlaka işsizlik problemi ortaya çıkartıyordur diye düşünüyorum. Fakat tekrar burası bir sanayi merkezi olmamalı çünkü gördük ki bu bir fayda sağlamamış. Bu nedenle başka alanlarda gelişmesi sağlanmalı bence. Tesisler yapılabilir, oteller yapılabilir. Daha turizme yönelik yatırım olabilir. Üniversite geliştirilebilir. Mesela üniversiteye istihdam çekse kentin kültür seviyesi de artar. Fakat işçi potansiyelini çekerse

belki ekonomik olarak geliştirebilir ama o bahsettiğim kentli insan profilinin artışına katkısı olmaz (Yasemin).

4.3. Kavaklık’a Geliş (ya da Kaçış)

4.3.1. Reklam Retoriğinin Yer Seçim Stratejilerindeki Yansımaları: Kaçış, Güvenlik, Yalıtılmışlık

Geniş –Blakely ve Synder’in 1990’larda ABD’de yaptıkları çalışmadan hareketle– güvenli siteleri⁵² “prestij”, “yaşam tarzı” ve “güvenlik alanı” siteleri olmak üzere üç örneğinden bahseder (2019:122). Alt gelir grupları tarafından kullanılan “güvenlik alanı” siteleri hariç, üst sınıflardan başlayarak orta sınıflara doğru çeşitlenen hedef kitleyle “prestij” ve “yaşam tarzı” siteleri küresel çapta hızla yaygınlaşan bir konut formu haline gelmiştir (Geniş, 2009: 122). Öncü, üst ve orta sınıflar için kültürel ayrışmanın zemini olan bu yaşam tarzının yaygınlaşmasını “idealinizdeki ev mitolojisi” kavramsallaştırması temelinde ele almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan orta sınıf rüyasının bir parçasını oluşturan “ideal ev = ideal ev kadını = ideal aile” üçlemesi ilkin Cumhuriyet sonrası Türkiye’deki yansıması olan “modern aile = apartman dairesi” eşitlemesinde kendini göstermiştir (Öncü, 2013: 92). Günümüzde ise “...‘idealinizdeki ev’ kurgusunun küreselleşme ile beraber, tarihselliğinden arınıp, belli bir zamana ve mekâna ait olmayan ‘evrensel’ bir doğruya –mitolojiye– dönüşmesi” söz konusudur (Öncü, 2013: 92).

Üst ve üst-orta sınıfların, kentin kalabalığından ve istenmeyen ötekilerinden “kaçarak” gittikleri ve böylelikle *mesafenin bir statü göstergesine dönüştüğü* (Caldeira, 1999: 95) yaşam tarzının elle tutulur ürünü olan kapalı sitelerin Türkiye’deki ilk örnekleri, 1990’larda ortaya çıkmaya başladı. Yapılan çalışmalara bakıldığında, Türkiye’deki örnekler de dahil, kapalı sitelerin eşitlemesinde (=), kaçış, güvenlik, prestij, ayrıcalık, nezih, elit gibi temaların öne çıktığı görülüyor. 2000’lerin sonlarından itibaren hedef kitleleri orta sınıfa doğru genişleyen kapalı sitelerin yaygınlaşmasıyla bu temalar yerini yenilerine bırakmadı ancak referans verdiği koşullar ilk içeriklerinden sıyrılarak çeşitlendi. Aydın (2012: 104), günümüzde artık kapalı sitelerin vaat ettiği yaşam tarzının salt “yeni orta sınıfların ve burjuvazinin kültürel

⁵² Literatürde “kapalı site” ve “güvenlikli site” kavramsallaştırması kullanılmaktadır. Referans verdiğim çalışmalarda, yazarların kavramsal tercihlerini değiştirmeden kullanıyorum.

farklılaşmasının bir sembolü” olarak görülemeyeceğini belirtir, artık kapalı siteler *kitleselleşmiştir*.

Kavaklık’taki yeni konut yapılarının tamamını, mimari ve fizikî özellikler, sunulan hizmet, fiyat gibi kıstaslara bakıldığında kitleselleşen orta sınıf kapalı sitelerin bir örneği olarak ele almak pek mümkün değil. Ancak katılımcıların Kavaklık’a geliş nedenlerine, birbirleriyle, mahalleyle ve kentle kurdukları ilişkilere bakıldığında *ayrıcılık yaşam algısının yaygınlaşmasından* pekâlâ bahsedilebilir. Nurten’in dilinden dökülen sözcükler, birer reklam sloganı değil de nedir?

Daha dingin, biraz daha insanlar elit. Orada oturan insanlar daha bi’ saygılı birbirlerine. Birbirlerine çok karışmıyorlar. Kimse kimseyi umursamıyor, herkes kendi halinde, rahat. *Kalabalığın içinde kendini tek hissetmek*. Orada⁵³ hakikaten onu hissediyoruz. Hiç kimseyi umursamadan yaşamayı hissediyoruz ve o dinginlik o nezhlik, orada hissediyorsun yani (Nurten).

Bir statü göstergesi haline gelen mesafeyi, yalıtılmışlığı Kavaklık’la yaşıyor Nurten. Artık “evin” bu değişen anlamı içinde doğuyoruz ve hikâyenin pazarlanmasına bile gerek duymadan onu kendimiz yazabiliyoruz. Konut pazarlama stratejileri öylesine net sınırlar, ayrımlar, farklılaşmalar üzerinden ilerledi ki neden burada yaşadığımızı, neden başka yeri tercih etmediğimizi, yaşadığımız yerde kimlere yakın kimlerden uzak olmak istediğimizi, oturduğumuz dairenin niteliğini ifade ederken kullandığımız dilde, sürekli ve yeniden çizilen bu “çizgiler” kendini açıkça gösteriyor. Reklam retoriğinin bir yansıması olan bu dil, başka hangi tüketim nesnesinin edinilme gerekçesinde kendini bu kadar açık gösterir?

Kavaklık hem Merkez ilçedeki Farabî Kampüsüne hem de Kozlu’daki İbn-i Sina Kampüsüne yakın bir konumda bulunuyor. Özellikle üniversite çalışanları için kampüslere yakınlık Kavaklık’ın önemli bir avantajı olarak görülüyor. Katılımcıların çoğu kent içi ulaşımı özel araçlarıyla sağlıyor; bununla birlikte Hürriyet caddesinden düzenli ve sık aralıklarla dolmuşların geçmesi ulaşım ve mesafe sorununu rahatlatan önemli bir faktör: “arabani

⁵³ Kavaklık’taki kafede ve evlerde yaptığım görüşmelerde katılımcılar genellikle “burası/burada” ifadesi kullanılırken, iş yerlerinde yaptığım görüşmelerde “orası/orada” ifadelerini kullandı. Dolayısıyla orası/orada gibi kullanımları, “yaşadığı yeri içselleştirememesi” ya da “ona dışarıdan bakış” olarak düşünmemek gerekiyor.

kullanmasan dahi beş dakikada bir yedi dakikada bir devamlı ulaşım aracı var, buranın en iyi avantajı bu” (Tevfik). Dolmuşun evlerin hemen önünden geçmesi muhiti güvenli de kılıyor. Kavaklık’a 2012 yılında taşınan Sabri eski oturduğu apartmandan ev sahibiyile yaşadığı sorun nedeniyle çıkmak zorunda kalmış. Manzarası şimdi oturdukları siteden daha iyi olan eski beş katlı apartmanları yakın zamanda yıkılıp yerine otuz dokuz daireli yeni bir apartman yapılmış. Ara sıra tekrar oraya dönmeyi düşündüklerini, ancak Kavaklık’ın daha güvenli ve ulaşılabilir olmasından dolayı vazgeçtiklerini söylüyor.

Kavaklık oturulabilecek bir yer. Mesela şimdi başka yere taşınalım mı diye ara sıra düşündüğümüzde yaa burayı bulamayacağız diyoruz. Şimdi o yıkılan evimiz, otuz dokuz daireli, çağırıyor bizi gelin buradan daire alın diye. Eee tam yol kenarı, hiçbir yeşil alanı yok, kaldırım yok. Fiziki imkânları şu anda Kavaklık’ın daha iyi. Güvenli, ulaşılabilir. Şimdi çarşıda acelem olsa ben çocuğumu dolmuşa koyarım annesine derim ki dolmuştan al. Bunu her mahallede yapamazsın. Şimdi bunlar genç olacak, 15-16 yaşında gidip gelecekler. Akşamları falan nasıl olacak, dolmuşa binip evin önünde inecekler (Sabri).

Zonguldak’ta sahil şeridi dışında düzlük bir alan bulmak pek kolay değil. Çok kısa bir mesafede bile kendinizi üçüncü yokuşu tırmanırken ya da dik merdivenler çıkarken bulabilirsiniz. 2017 yılında Zonguldak Fotoğraf Derneği tarafından düzenlenen yarışma temalarından birinin “Merdivenler Kenti Zonguldak” olması kentin coğrafi yapısını anlatan güzel bir örnek. Bu nedenle, Kavaklık’ın böylesi engebeli bir yapıda olmaması, (son yapılan Rüya Prestij sitesi hariç) binaların düzayak olması, caddenin geniş olması muhitin konumunu cazip kılan bir diğer husus.

Mahalle önemli, lokasyon önemli. Yaşamak istemeyeceğim yerler var. Zonguldak’ın her köşesinde yaşayabilirim demiyorum asla öyle bir şey yok. Mesela Rüzgarlımeşe tarafında kadın doğum hastanesine yakın yerlerde yaşayamam.⁵⁴ Çünkü oraların çok zahmetli olduğunu düşünüyorum. Bizim kalmış olduğumuz ev yeni bir bina, bu bir avantaj. Kendine ait otoparkı var bu önemli bir avantaj ve binalar birbirine çok yakın değil, dar caddeleri yok. Ya aslında Kavaklığın bana kalırsa, ben

⁵⁴ Ömer’in bahsettiği yer Zonguldak Merkez ilçede yer alan Tepebaşı Mahallesi. Adıyla müsemma bu mahalleye virajlı ve dik yokuşları tırmanmak varıyorsunuz.

çok radikal düşünüyör olabilirim, bana göre bir avantajı yok. Ama ben Zonguldak'ta apartmanda yaşayacaksam nerede otursun dersiniz ben yine Kavaklık'ta otururum (Ömer).

Ömer'in bir taraftan oturduğu muhitin avantajlarından bahsederken diğer taraftan bu avantajları yok sayması çelişkili bir durum olarak görülebilir. Ancak Kavaklık'taki yaşamın tam da bu çelişki üzerine oturduğu söylenebilir. Çoğu mahallede binaların sıkışık/üst üste olması, otopark sorunu olması, arsa sıkıntısından dolayı bulunan her boşluğa dikilen apartmanlarda dairelerin biçimsiz olması, yeşil alanların olmaması insanların bu mahallelerden “kaçıp” Kavaklık'a gelmesine neden olan sorunlardan bazıları. Bu sorunlar karşısında Kavaklık'ın sunduğu “asgari” imkânlar, “ayrıcalıklı” bir yaşama kapı aralayan imkânlarla dönüşebiliyor.

Görsel 4.1. Kavaklık-İncivez Yolu⁵⁵

Kavaklık'tan merkez kampüsün yer aldığı İncivez Mahallesi'ne uzanan Hürriyet Caddesi, her ne kadar trafiğe açık olsa da koruyu andıran yeşilliği ve denizi yukarıdan gören manzarasıyla yürüyüş yolu olarak da kullanılıyor. Bu yolda özellikle hafta sonları yürüyüş ve koşu yapan, bisiklete binen insanlar sıklıkla görülür. Zeynep akademisyen ve çalıştığı fakülte bu mahalledeki Farabi Kampüsünde. Birbirlerine uzaklıkları dolmuşla birkaç dakika olan İncivez ve Kavaklık'ın sınırları, giderek yaygınlaşan site ve apartman inşaatlarıyla aşınmış

⁵⁵ Fotoğraflar yazar arşivinden alınmıştır.

durumda. Mesafenin kısalığı ve sınırların bulanıklığına rağmen Zeynep’e göre Kavaklık’a giden bu yol ve nihayetinde Kavaklık, Zonguldak’ın dışına çıkıyor hissi uyandırıyor.

Kavaklık Zonguldak’ın dışına çıkıyorum hissi uyandırıyor bende. Ben Kavaklık’a doğru dolmuşla gittiğimde Kavaklık’ın o bir yolu var hani sanki böyle yeşil yoldan geçiyormuşum farklı bir yere girecekmişim gibi oluyor (Zeynep).

Yalıtılmışlık hissi, reklam sloganlarını andıran ve hemen her katılımcı tarafından dile getirilen “kente yakın ama kentten uzak” cümlesinde kendini göstermeye devam ediyor. Kavaklık, görüşmecilerin söyleminde bu yalıtılmışlık hissinden kaynaklı sessizliğin ve huzurun hâkim olduğu bir yere dönüşüyor: “Şehrin içerisinde şehirden uzak, bir tarafı deniz bir tarafı yeşillik, sessiz, huzurun olduğu bir muhit” (Başar). İşletmeci olan Başar daha önce sekiz yıl kurumsal firmalarda ilaç mümessilliği yapmış. Mümessillik yaptığı dönemde Kozlu’da bulunan tıp fakültesine sık sık gidip geldiğini ve tıp fakültesine yakın olduğu için Kavaklık’ta bulunan kafeye fırsat buldukça uğramayı sevdiğini söylüyor: “İnsanlar manzaraya bakarken ben binalara bakıyor ve burada mutlaka bir evim olmalı diyordum” (Başar). Başar yaklaşık üç yıldır Kavaklık’ta oturuyor. İnsanın oturduğu yerde huzurlu olmadığında kendi iç yaşantısında da huzurlu olmadığını dile getirerek sahip olduğu huzurlu ortamı tasvir ediyor:

Ben ne işim olursa olsun bırakır onu akşamüstü mutlaka evime gün batımını izlemeye gelirim. Balkonumda koyarım çayımı, çay içeceksem çayımı içerim, viski içeceksem viskimi içerim. Balkonumdan o gün batımını izlerim çünkü benim buna ihtiyacım var o huzura o dinginliğe ihtiyacım var. Diğer hiçbir şey beni bu kadar mutlu etmiyor (Başar).

Kavaklık’ta sessizlik ve huzur, daha çok öğrenci merkezli yaşam tarzından uzak aile yaşantısına uygun bir yaşam tarzını ifade ediyor. Zeynep İzmir’den Zonguldak’a ilk geldiğinde, üniversite çalışanlarının yoğun olduğu Bahçelievler Mahallesi’nde oturmuş ve Kavaklık’a evlendikten sonra taşınmış. Yer değiştirme sürecinde üniversiteye yakın bir muhitte oturmak istemediğinden Kavaklık’ı tercih eden Zeynep üniversite civarını, öğrenci popülasyonunun yarattığı rant dolayısıyla yapılaşmanın hızla arttığı, binaların öğrenci merkezli inşa edildiği için düşük kalitede olduğu, kalabalık bir muhit olarak görüyor.

Evleneceğim zaman ev aradım kesinlikle üniversitenin etrafında olsun istemedim. Hem aile için uygun değil hem çok kalabalık. Orası artık ranta binmiş. “Ne kadar çok ev yaparsak ne kadar hızlı ev yapalım da öğrenciler içine girsin para kazanalım”a dönmüş. O yüzden önde bir tane bina var onun arkasında bir bina daha var karşı sokağa geçiyorsunuz aynı şekilde üst üste her şey ve binalar o kadar hızlı dikiliyor ki oturduktan üç beş ay sonra binadaki sorunları görüyorsunuz zaten. Yani hem binalar çok kötü hem ortam çok kötü. Burası eski mahallemlle kıyaslanmaz bile. Çok fark var (Zeynep).

Zonguldak merkezde artan öğrenci popülasyonundan kaynaklı öğrenciye yönelik inşa edilen konutların yoğunlaştığı muhitler, ailelerin tercihi olmaktan giderek uzaklaşıyor. İncivez Mahallesi’ndeki Farabi Kampüsü’nün hemen karşısında bulunan ve “Havalandırma” olarak anılan konut alanı, özellikle 1+1 daireli apartmanların inşaatının arttığı ve neredeyse öğrenci yurduna dönüşen bir yer. Muhitin Havalandırma olarak anılmasının nedeni burada maden ocaklarında hava sirkülasyonunu sağlayan ve günümüzde faal olmayan bir tesisin bulunması. Maden sahası olan bölge, dolayısıyla yapılaşmaya da uygun değil. Artan öğrenci nüfusunun artan barınma ihtiyacı, kampüsün hemen karşısında bulunan ve öncesinde boş olan bu alanı yaklaşık on yıl içerisinde tamamen değiştirmiş. Sayısız apartman, kafe ve marketlerin açıldığı Havalandırma günümüzde öğrencilerin hâkimiyetinde. Tuncer ve İslam (2017), öğrencilerin belli bir alanda yoğunlaşması sonucu mahallenin sosyo-kültürel tabanının ve buradaki konutların ekonomik değerinin öğrenci tercihleri ve ihtiyaçları temelinde yeniden şekillenmesiyle çıkan olguyu “öğrencileştirme”, başka bir deyişle “öğrenci temelli soylulaşma (*studentification*)” olarak ifade ediyor. Öğrenci temelli soylulaşmanın önemli bir boyutu, sonradan gelen “istenmeyen yabancılar” olarak öğrencilerin sayısal üstünlüğü ele geçirmesiyle daha önce burada oturan ailelerin ya hoşnut olmadıkları koşullarda yaşamaya mecbur kalması ya da bulundukları yeri terk etmek zorunda olmalarıdır.

Üniversitede çalışan Doğan da ilkin emlakçıların yönlendirmesiyle Havalandırmada ev tutmuş. Emlakçıların dışarıdan gelen bekâr üniversite çalışanlarını, 1+1 dairelerin yoğunlaştığı ve üniversitenin karşısında yer alan bu muhite yönlendirmeleri sık karşılaşılan bir durum. Ben de kente ilk geldiğimde benzer bir yönlendirmeyle karşılaşmıştım. Ancak İzmir Bornova’da uzun yıllar öğrenci evi hayatı yaşamış biri olarak, uzak durmak isteyeceğim bir yer olduğunu hızlıca anlamış ve başka alternatiflere yönelmiştim. Doğan, ahlaki açıdan

aile yaşantısına uymadığını düşündüğü bu muhitten evlendikten sonra ayrılıp Kavaklık'a taşınıyor.

Alt kapıda oturuyordum. Çok kalabalıktı burası, çok gürültülü bir yerdi. Bu beni rahatsız etti. Bir de ahlaki açıdan çok bana uygun bir yer değildi. Öğrencilerin yoğun olduğu bir yerdi; küfür ediyorlardı sürekli alt kattan üst kattan. Çokça da ailem gelip gittiği için aileye uygun bir yer değildi o yüzden Kavaklık'a taşındım. Yaklaşık iki yıl oldu taşınalı, *burası insanın tek başına kendisinin de bir aile olduğunu hissettiren bir semt*. Muhit olarak da temiz bir yer yani insanları, kavgası gürültüsü yok, olumsuz bir şey yaşamadım şimdiye kadar. Zaten Ora Kafeye gidip geliyordum, hoşuma gidiyordu mahalle, burada bir evim olsa diyordum (Doğan).

Uzaklık ve yakınlığı belirleyen sınırlar oldukça muğlâk olsa da (kimi zaman yol mesafesi, kimi zaman öğrenciden uzaklık belirleyebiliyor bu sınırları) “mesafe”nin farklı şekillerde tekrarlanan bir söylem olması ya da Doğan'ın da Başar gibi (“burada mutlaka bir evim olmalı diyordum”) “arzusunu” hemen hemen aynı kelimelerle ifade etmesi, yaşamak istenilen hayatın reklam retoriğiyle dışavurumudur. Kavaklık bir *arzu nesnesine* dönüş(türül)erek kıt bir kaynak haline geliyor ve Kavaklık ile kentin geri kalanı arasında çizilen sembolik sınırlar da giderek netleşiyor. Bu sınırlar, eskinin Kavaklık'ı olarak anılan ve Zonguldak'ın eski yerleşik mahallelerinden Bahçelievler Mahallesi ile Kavaklık'ı ayırıştırma çabasında belirginleşmektedir. Kavaklık sakinleri gözünden Bahçelievler'i ele almadan önce, bu sınırların karşılıklı inşa edildiğini göstermek adına Kavaklık'a dışarıdan bakışa da yer vermem önemli.

Bahçelievler Mahallesi Sakinleri B1 ve B2 ile görüşmemde Kavaklık'a dair görüşlerini sorduğumda ikisi de öncelikle Bahçelievler'in, kendi pencerelerinden, öyküsünü anlattılar. Soruyu doğrudan bu şekilde yöneltmem şaşırtıcı gelebilir, ancak Kavaklık dışından birine Kavaklık'tan bahsettiğimde aldığım tepkilere az çok aşınaydım⁵⁶ ve özellikle “doğrudan bir soruyla alacağım doğrudan yanıtı” merak etmiştim. Öyküler birbirine çok yakın ve birbirini tamamlayan nitelikteydi. Her iki katılımcı da üniversitede farklı pozisyonlarda çalışıyor. Her

⁵⁶ Fakülte kantininde farklı bölümlerden hocalarla çay içtiğim bir gün, hocalardan biri doktora çalışmamı sordu ve kısaca konumdan bahsettikten sonra Kavaklık sakinleri ile görüşmeler gerçekleştirdiğimi söyledim ve ardından şu tespit geldi: “Ooo demek zenginleri araştırıyorsun”.

ikisi de evlenmeden önce Bahçelievler’de ikamet ediyormuş ve evlendikten sonra da başka bir mahalleye taşınmayı düşünmemişler. Bahçelievler’in “köklü bir muhit” olması bu kararlarında belirleyici olmuş. Her ikisi de Bahçelievler’i, TTK’nın güçlü dönemlerinden kalma bir kültürle yoğrulmuş köklü bir muhit olarak Kavaklık’ın karşısına yerleştiriyor. B2, Bahçelievler’in 1960’lı yılların sonundan itibaren köklü, kültürlü ve zengin ailelerin ikamet ettiği bir semt olduğunu belirtiyor ve semtin köklü oluşunu TTK ekonomisinin etkisinde yetişen (sinema, tiyatro, balo vs.) kuşağın sosyal demokrat çevresini burada oluşturmuş olmasına bağlıyor. B2’nin babası TTK’da üst düzey memur olarak görev yapmış ve “kurumun güçlü olduğu zamanlarda sosyal devletin imkânlarından faydalanarak büyüdük” diyor (B2, 02, 27.02.2019).⁵⁷ B1’e göre de Bahçelievler’in geçmişten gelen bir sosyal statüsü var ve Bahçelievler bu sosyal statüyü korurken Kavaklık, “*aynı sosyal statüde değil belli bir ekonomik statüde*” insanların ikamet ettiği muhit olarak “*sosyal ve kültürel denge arayanların tercih etmeyeceği*” bir yer (B1, 27.02.2019).

Kavaklık sakinleri çoğunlukla Bahçelievler ve Kavaklık arasında bir kıyaslamaya gitmiş olsa da, Zonguldak’ın köklü yerleşim yerlerinden bir diğeri olan Yayla Mahallesi’nden de Kavaklık’a bakmak önemli. Yaygın olarak *Fener* ismiyle anılan muhit, Nazım Hikmet’in Zonguldak tasvirinde de yer almıştır (Sertel’den akt. Tan, 2015: 24): “Zonguldak’ın o zamanki dekoru hayalimde yer etmiştir: Deniz kıyısında bir dağ. Dağın güzel sırtlarında villalar. Eteklerinde mağaralar. Villalarda patronlar, mağaralarda da maden işçileri”. Fener, Nazım Hikmet’in bahsettiği dağın eteklerinde kurulmuş, kente yukarıdan bakan, kentin köklü eşraf ailelerine ait bir dizi villanın yanı sıra, çoğunlukla tek katlı müstakil TTK mühendis lojmanlarının ve sonradan inşa edilen apartmanların bulunduğu, çoğu sit alanı olan eski bir muhit. Şiirde bahsedilen keskin sınıfsal ayrışma günümüzde aşınmış olsa da, Fener’de oturanlar “üst sınıf” olarak görülüyor. Bu algının daha çok, villalarda oturan eşraf ailelerinden hareketle oluştuğu söylenebilir. Yayla Mahallesi Sakini Fener’de ikamet ediyor ve iş yeriyle oturduğu mahalle arasındaki mesafe fazla olmasına rağmen yer değiştirmeyi hiç düşünmemiş. Onun için Kavaklık, daha çok Zonguldaklılardan ziyade dışarıdan gelenlerin ilgisini çeken, onların “büyülediği” bir yer.

Kavaklık’ın bizim için (Zonguldaklılar için) bir havası yok, dışarıdan gelenlerin büyülediği bir yer. Dışarıdan gelen, geliri yüksek olanlar önce Kavaklık’a gidiyor, sonra diğerleri de özenip modaya uyuyor,

⁵⁷ Bu noktada bölüm 4.1.’de ele aldığım *kurum kültürü* tartışması hatırlatılabilir.

sosyetik hissediyorlar kendilerini, sonra mobiliteden dolayı fiyat artıyor. Fener’de mobilite fazla yok, o yüzden burada fiyatlar artmıyor. Benim evim 100 metre kare, üç balkonlu büyük bir ev. Benden önce kiracı vardı 600 liraya oturuyordu, şimdi olsa 800. Bu evi Kavaklık’ta bu fiyata kiralayamazsın (Yayla Mahallesi Sakini, 14.03.2019).

Kavaklık’a dışarıdan bakanların söylemlerinden hareketle, Kavaklık’ta ikamet ediyor olmanın toplumsal statüsüne ilişkin sadece “içeride” değil “dışarıda” da belli bir inanç sisteminin oluştuğu görülmekte. Kavaklık’a dışarıdan bakanlar onu “köksüzleştiren” bir anlatıya yerleştirse de Kavaklık’a dair ağızdan ağza yayılan bir imajdan/imgeden, *onun statüsünü yeniden üreten bir sözlü mekanizmadan* bahsedilebilir. Kavaklık sakinlerinin gözünde ise Bahçelievler ya “eskinin Kavaklık’ı” oluyor ya da sadece “eski”. *Bahçelievler aslında Zonguldak.*

Daha önce Site’de oturuyorduk. Aslında güzel bir bölge ama burada binalar çok dip dibe olduğu için nefes alamayacak düzeyde bunalmıştım. Çocuk oyun alanı bulamıyordum, park falan yakın değildi. Kapının önüne çıkıp çocukların oynayabileceği bir yer değil orası. Burası daha temiz, sakin, ulaşımı rahat, binalar sıkışık değil. Arka taraftan yola baktığınızda insanlarla direk karşı karşıya gelmiyorsunuz. Benim diğer evim öyleydi mesela direk yüz yüze geliyorduk. Ayrıca maddi anlamda da iyi hem kültürel düzeyi de daha yüksek insanların oturduğu bir yer. Bu tarz insanların daha çok tercih etmeye başladığını düşünüyorum. Bi’ Site Mahallesi’ne göre fiyatlar da daha yüksek zaten (Yasemin).

Zonguldaklı olan ancak eğitim hayatı ve mesleği dolayısıyla uzun yıllar Zonguldak’tan uzak kalan Oktay, 2012’de kente dönüyor. Döndüğünde Bahçelievler’e yerleşmiş fakat şehir dışındayken hep site tarzı yerlerde oturmuşlar ve Zonguldak’ta bu imkân doğunca Kavaklık’a taşınmışlar. Oktay aslında eski muhitini hareketliliğinden, canlılığından dolayı seviyor: “Kavaklık’ta in cin top oynarken orası canlı, bazen canım sıkılıyor gidiyorum orada bir çay kahve içiyorum” diyerek Kavaklık’ın sakinliğini sevenlerin aksine hareketi özlediğini dile getiriyor. Bununla birlikte Oktay’a göre Bahçelievler çok değişti.

Şimdi Bahçelievler'dekilerin yaptıkları mesleklere bakıyorum genelde daha farklı meslek grupları var, o caddeye bakıyorsunuz bir sürü emlakçısı var, şeyi var. Baktığınızda birçoğu da ipsiz sapsız tipler. Bu kentin genel profilini de etkiledi. Bunlar bizim zamanımızdayken siteye sokağa inmezlerdi, ama şu anda inmiş durumdalar. Öğrenci arttı Zonguldak'ta, öğrencinin para getirmesi demek esnaflığın bir miktar daha artması demek. Bahçelievler'de önceden kime ne satacaksın, restoran açıp kime ne sunacaksın, herkes evinde yiyor zaten. Ama şimdi ne oldu bir sürü kafe açıldı, ama öğrenciye hizmet ediyor buralar. Öğrenci ne arıyor ucuza hizmet arıyor, ben nasıl bir kahveyi bir liraya alabilirim diyor, kahvenin içeriğinin çok bir önemi yok kahve tadında olması yeterli. Bu sefer bunu yapanlar, bu iş sektörünün içine girenler hepsi de şey gibi tipler yani baktığında tekinsiz tipler. İşte yeni meslekler ortaya çıkıyor ama kalitesiz bir şekilde ortaya çıkıyor (Oktay).

Oktay Kavaklık'ı, artan bu mesleki çeşitliliği temsil eden “sonradan zengin”lerden ziyade Bahçelievler'in eski dönemlerinde olduğu gibi daha homojen bir kesimin tercih ettiği bir muhit olarak görüyor.

Kavaklık'taki çoğu insan bizim beklentimizde olan insanlar, yani Bahçelievler'in eski hali gibi diyeyim. Genelde il dışından gelmiş, oradaki yaşantısındaki sosyo-kültürel seviyesini burada da arayan tipler var burada. Bu yüzden onların yaşantıları Kavaklık'taki ortamı etkiliyor. Belli standartlarda hizmet almak isteyen insanlar buraya geliyor (Oktay).

Kavaklık sakinleri gözünde Bahçelievler'in “karmakarışıklığı”nda kendini gösteren heterojenlik, özünde, belli davranış kalıplarını dışarıda bırakmaya izin vermeyecek bir kısıtlılık yaratıyor. Öyle ki, “kendileri gibi olmayanların” “sokağa inmesi”, görünürlüklerinin artması bile rahatsızlık kaynağına dönüşüyor. Yüksek eğitilmiş profesyoneller için Kavaklık, Bahçelievler'de artık “kamufle olmayan” bu kültürel farklılıktan sıyrılma imkanı veriyor. Böylelikle Kavaklık, yaratılan bu *homojenlik yanılısamasıyla* bir kez daha “kıt bir kaynağa” dönüşüyor. Perouse ve Danış'a göre (2005: 104), “gelir düzeyini artıran kişiler veya gruplar, yeni yerleşim yerlerine taşınmayı tercih etmekte, böylece kentin prestij semtleri sürekli

değişmektedir. Bu süreçte, zenginler genel olarak mekânla, özelde konut alanlarıyla kurdukları ilişkide bir ayrıcalık ve seçkinlik sembolü olarak toplumun geri kalanını yaşam alanlarından dışarıda tutma, ‘sınır çizme’ çabasına girerler.” Kentin yeni prestijli semti olarak Kavaklık, Oktay’ın düşündüğünün aksine, “yeni zenginlerin” de yeni tercihi.

Uğur emekli maden işçisi ve emekli olduktan sonra önce taksicilik sonrasında da kaçak maden ocağı işletmeciliği yapmış, “o dönemlerde çok paralar kazandım” diyor. Uğur, daha önce oturduğu Fatih Mahallesi’nden (Kozlu) 2008 yılında Kavaklık’a taşınmış ve uzun yıllar oturdukları mahalleden taşınma nedenlerini “değişiklik olsun istedik” diyerek açıklıyor. Uğur’a göre aslında Kavaklık’ın “bir numarası yok” ama şu anda alternatifi de yok. Taşınmaya karar verdiklerinde eşi ile birlikte alternatifleri değerlendirmişler: “ne yapsaydık Bahçelievler’e mi gitseydik?” (Uğur).

Bahçelievler Zonguldak’ın en güzel yeri, ama orada evler çok sıkışık, arabayı bırakacak yerin yok. 300 bine araba alıp da sokağa bırakmak istemem, ben Bahçelievler’de oturmak istemem. Ben 500 bin lira verip de ölmeden mezara girmek istemem. Sağımı solumu görmedikten sonra ben eve para vermem, giderim ormanda yaşarım daha iyi (Uğur).

Uğur’un anlatısında dikkat çeken nokta, Kavaklık gibi Bahçelievler’deki konutların da değerinin yüksek olması. Bununla birlikte Uğur’un gözünde Bahçelievler, “zenginliğin” sıkışıklıkta, kalabalık ve karmaşada kaybolduğu, görünmez olduğu bir yer haline geliyor ve karşılığında Kavaklık, yüksek ekonomik sermayeye sahip olanların zenginliklerini sergileyebileceği bir mekâna dönüşüyor. Oktay’ın kendisi gibi dışarıdan gelenleri merkeze alarak çizdiği portrede ise Kavaklık, gelirden ziyade yüksek kültürel sermayeye sahip olanların bir aradalığını ifade ediyor. Böylelikle Kavaklık’ın sadece dış sınırlardan oluşmadığının, mekânda ve mekân aracılığıyla kurulan ilişkilerle bu sınırların “içeride” tekrar ve tekrar çizildiğinin ipucu da kendini gösteriyor.

4.4. Kimler Olmalı Kimler Olmamalı: İçimizdeki Dışardakiler

4.4.1. Mesafeli İlişkiler

Yavuz TTK’da maden işçisi ve Kavaklık’a 2010 yılında taşınmış. Kavaklık’ta daire sahibi olan Yavuz buradan bir ev alabilmek için eşiyle birlikte uzun süre plan yaptıklarını

söylüyor. Eşi de üniversite hastanesinde laborant olarak görev yapıyor ve eve çift maaş girmesine rağmen ilkin Kavaklık'tan ev alabilecek durumları olmamış. Masrafları azaltmak ve biraz para biriktirmek için öncelikle oturdukları mahalleden taşınıp TTK işçi lojmanına geçmişler. TTK lojmanlarında kalırken Kozlu Fatih Mahallesi'nden 2+1 daire alıp, borcu bitene kadar burayı kiraya vermişler. Yavuz, borcu bittikten sonra Fatih Mahallesi'ndeki daireyi satıp biraz da kredi çekip Kavaklık'taki daireyi temelden satın almış, böylelikle daha uygun fiyata aldıklarını ekliyor.

Maden işçinin maaşı bugün, yıl içerisinde aldıkları ikramiyeler de eklendiğinde düşük bir gelir olarak nitelendirilemez. Bununla birlikte tek maaş Kavaklık'tan ev almak için yeterli değil ve eşi çalışmasaydı Kavaklık'tan ev sahibi olmanın mümkün olmayacağını da söylüyor. Dolayısıyla önce daha küçük ve ucuz bir daire satın alma, sonra borcu bitene kadar onu kiraya vererek borç ödeme yükünü hafifletme, borcu bittikten sonra daireyi satma, satıştan elde edilen geliri kredi çekerek borçla artırma şeklinde iyi kurgulanmış bir stratejiyle Kavaklık'a yerleşiyorlar. Neden Fatih Mahallesi'ndeki daireye taşınmayıp Kavaklık'tan ev almak için beklediklerini sorduğumda Yavuz, Kavaklık'ın çocuk yetiştirmek için daha uygun bir ortam olduğunu söylüyor. Dolayısıyla Kavaklık'a gelerek sadece bir daire sahibi olmadılar, çocuklarını iyi yetiştirebilecekleri bir “çevre” de satın almış oldular.

Çocuk yetiştiriyoruz sonuçta ve çocuk yetiştirirken nasıl bir çevrede yetiştiği önemli, biraz da o yüzden taşındık buraya. Buradaki insanlar okumuş, kültürlü insanlar, eğitim seviyesi belli bir seviyeyi geçmiş insanlar, doktor var, profesör var. Bu nedenle birbirleriyle konuşma şekilleri, davranış şekilleri bile ortamı etkiliyor ve çocuğun yetişmesini de etkileyecek bu (Yavuz).

Ferhan da Yavuz gibi Kavaklık'ın çocuk yetiştirmek için uygun bir ortam sunduğunu düşünüyor. Ferhan tıp fakültesinde doktor ve 2015 yılında Kavaklık'a kiracı olarak yerleşmiş. Yaklaşık altı senedir Zonguldak'ta yaşayan Ferhan önce İncivez'de oturmuş, daha sonra Kavaklık'a taşınmış, üç yıldır burada. Özellikle Kavaklık'ı tercih etme sebebi ise Kavaklık'ta belli düzeyde homojen bir yaşamın olduğunu düşünmesi.

Yaşadığın yerde belli bir homojenitenin olması iyi bir şey tabii, üç aşağı beş yukarı aynı kültürü aynı dili konuşabilmek önemli. Bazıları önemsemez ama mesela ayakkabıların dışarıda bırakılması, gereksiz

eşyaların dışarıda bırakılması, bunların burada daha az olduğunu düşünüyorum. Bu tarz bir homojenitenin içinde yaşamak önemli, özellikle çocuklar için parkta falan oynarken mesela belli kişilerle arkadaşlık kuruyorlar o açıdan iyi bir şey. Ama burası geneli, şehrin genelini yansıtmıyor, *reel* bir ortam değil sonuçta burası (Ferhan).

Ferhan'ın Kavaklık'ı “reel bir ortam” olarak görmemesi, Kavaklık'ın kentin geri kalanından ayrılarak bir *illusio* yarattığının da göstergesi. *Illusio*, “[...] faillerin oyunun kuralını anlayıp ona göre eyleme geçtikleri bir tür yanılsama... Gerçekte belirli bir toplumsal alanın nesnel güç ilişkileri ve kaynak dağılımı içinde eyleyen failin rasyonel olarak görülen eylemleri[nin], aslında alanın güç mücadelesinin yarattığı sanının (*doxa*) bir ürünü[dür]” (Budak, 2015, 20d). Dolayısıyla Ferhan'ın ifadesi bu yanılsamayı ifşa etmiyor, aksine yeniden üretiyor.

Kuppinger'e göre, “kapalı alanlar inşa etme eylemi, seçkinlerin sokaklardan ve genel anlamda kamusal alanlardan kaçması ve seçilmiş bir azınlık için ayrıştırılmış yeni bir hayali kamusal alanın yaratılması anlamına gelmektedir” (2012: 18). Kuppinger burada kapalı sitelerin mekânsal yalıtılmışlığından bahsetmektedir. Doğan, mekânsal ayrışma ile toplumsal ayrışma arasındaki bağlantıyı ele alırken yalnızca güvenli sitelere odaklanmanın sorunlu ve yanıltıcı olacağını belirterek, görünürde fiziksel olarak sınırlandırılmamış fakat sembolik duvarlarla sarmalanmış pek çok alanın da benzer bir yalıtılmışlık ortaya koyduğunu ifade etmektedir (2012: 155). Kavaklık, Ferhan'ın ifadesinde de kendini gösteren, kentin heterojen yapısından farklı hayali bir kamusalılığı temsil etmekte. Bu hayali kamusalılık/hayali homojenlik, bir taraftan “kendi sınıfından” insanlarla bir arada olma *illusiosu* yaratırken diğer taraftan hızlı dağılmaya meyilli bir algıdır. Çünkü söz konusu homojenlik algısı *mesafeyle* kurulmaktadır. Birbirine çok “değmeden” yaşanan hayatlar bu algıyı güçlü tutarken, “istenmeyen karşılaşmalar”la mesafe aşıldığında *içimizdeki dışardakiler* de görünür olmaktadır.

Gülşen Kavaklık'ı “hem maddi anlamda geliri yüksek hem de kültürel düzeyi daha yüksek insanların daha çok tercih etmeye başladığı” bir muhit olarak tanımlıyor ve oturduğu sitede “aynı sınıftan” insanlarla bir arada olmanın önemine vurgu yapıyor.

Biz ev bakmaya gittiğimizde yan daireyi doktor aldı, alt katta bir doktor oturuyor, üst katta hemşire oturuyor, bilmem nerede bir avukat oturuyor

dediler. Yani statü sahibi meslekler. Yani ne kadar böyle kişi gelirse o kadar çok değere biniyor. 1600 TL'ye bile kiraya oturan kişiler var. Bu kişiler oturduğu için rahat hissediyor insanlar, kendi sınıfından insanlar oturuyor çünkü. Ee kendi sınıfımdan insanlar var diyorsun, ben burada çok rahat ederim diyorsun. Ben kiralarken bunun farkında değildim. Ama oturdukça bunun ne kadar önemli olduğunu anlamış oldum (Gülşen).

Gülşen öğretmen, eşi de doktor. Evi kiralama aşamasında ev sahibi, eşinin doktor olduğunu öğrenince “zaten başka bir şey sormamış”. Kavaklık'a dair çizdiği portreye eşinin mesleği üzerinden dâhil olan Gülşen, “aynı sınıftan” insanların burada yoğunlaşmasını öncelikle alım gücü yüksek kişilerin Kavaklık'ı tercih etmesiyle açıklıyor. Gülşen'le devam eden diyalogumuza uzun olmasına rağmen yer vermek istiyorum.

G: Ev fiyatları görece olarak, gerçi her yerde yüksek ama biraz daha yüksek burada ve insanlar haliyle, alan insanlar da o fiyatı karşılayabilen çalışan kesim olmuş oluyor. Yani alım gücü belli insanlar alıyor. Karı koca çalışıyor olmak zorunda. Ee bu da biraz o dokuyu koruyor. Oradaki kesimi koruyor. Ben de bu dokunun değişmesini istemem.

F: Yani düşük gelirli insanlar daha az diyorsunuz Kavaklık'ta.

G: Tabi bir rağbet var buraya, bu da fiyatları artırıyor ama dediğim o değil sadece, parası olan iyidir demiyorum. Mesleki ve eğitim seviyesi çok önemli, eğitim seviyesi senin hayata bakışını değiştiriyor vizyonunu değiştiriyor. Mesela önceden arsası olanlar orada ev sahibi olmuşlar ve apartmanlarda oturuyorlar. Yani haliyle biraz, yani şimdi sınıf ayrımı mı olmuş oluyor, yani sınıf ayrımı oluyor o kişiler arasında. Çok fark ediyorsunuz yani. Kıyafetten fark ediyorsun, konuşmasından fark ediyorsun, eğitim seviyesini orada anlıyorsun zaten. Benim için önemli değil, ben o kişiyle zaten oturup sohbet etmeyeceğim. Sadece denk geldiğimde selamlaşıp geçiyorum. Eğer uzatmak istemiyorsam merhaba demek zorunda da değilim. Bu tuhaf karşılanmıyor yani. Selam merhaba deyip geçiyorum, asansörde iki dakika vakit bile geçirsem hal hatır sormak zorunda değilim. Ama bu sayı artarsa o

zaman eski hale döneceğiz. Hani bazı yerlerde şey olur ya gitmek zorundasın, komşuluk olmak zorunda. Ne demek yani benim evime gelmiyor. Ben selam verdim ama benimle konuşmadı. Ben burada onu yaşamıyorum. Ama eğer o olursa, o kesim artarsa bunu hissedeceğim ve buranın anlamı kalmayacak o zaman.

Tanülkü, kapalı siteler üzerine yaptığı araştırmada üst sınıf içi kültürel ayrışma dinamiklerini “iyi ahlak” vurgusuyla çizilen sembolik sınırlara atıfla ortaya koyuyor. Örneğin araştırmada katılımcıların, ne iş yaptığı bilinenler/karı-koca çalışanlar ile ne iş yaptığı belli olmayanlar/mirasyediler arasına ayırım koyduğu görülüyor (2012: 138). Bu örnekten hareketle, gelir elde etme yönteminin aynı mekânda bir arada olan ancak farklı toplumsal konumları işgal eden insanları birbirinden ayıran bir sınır hattı işlevi gördüğü söylenebilir. Gülşen de gelir düzeyine yaptığı atıfta, karı-koca çalışanları (tıpkı kendisi ve eşi gibi) örnek veriyor ve karşısına Kavaklık’ta arsa karşılığı daire sahibi olanları yerleştiriyor. Ancak Tanülkü’nün çalışmasında ortaya çıkan “ahlak” vurgusundan ziyade burada “kültürel fark” vurgusu ön planda. Giyiminden, konuşmasından “kendi sınıfından” olmadığı aşikâr olanlar var elbet Kavaklık’ta ancak henüz “tolere edilebilir” durumda.

Bu noktada *habitat* ve *habitus*un birbirini karşılıklı olarak şekillendirdiği ve bu ilişkinin, toplumsal uzamda birbirine uzak olan faillerin fiziki uzamda bir araya geldiklerinde toplumsal olarak da yakınlaşacakları yanılsaması yarattığı söylenebilir. Aksine “[a]slında toplumsal olarak mesafeli olan insanları, [...] fiziki olarak birbirine yakın bulunmaktan daha fazla rahatsız eden bir şey yoktur” (Bourdieu, 2015, 231). Hasan oturduğu rezidansta ticaretle uğraşanların ağırlıklı olduğunu, kendisi gibi kamuda çalışanların daha az olduğunu söylüyor. Ticaretle uğraşanların paraya daha fazla önem verdiğini yaşadığı bir olay üzerinden anlatıyor.

Mesela taşınır taşınmaz yaşadığım bir olayı anlatayım. Ben arabamı otoparka bırakmıştım bir baktım sileceği kaldırmış biri. Sonra arabamı tekrar aynı yere koyduğumda Mercedes’i olan biri burası benim yerim kardeşim dedi. Ben tanımıyorum kendisini, buraya çekmemde sakınca mı var dedim, bana hakaret etti biraz. Sonra ben öğrendim rezidansın müteahhidiymiş. Şimdi ticaretle uğraşanların paraya daha ehemmiyet verdiklerini düşünüyorum. Dolayısıyla parayla her şeyi satın alabileceğini, her şeyi yapabileceğini düşünüyor. Müteahhit olduğu için her yerin kendisinin olduğunu sanıyor, karşısındakine kesinlikle saygısı

yok. Ben burada eğitimin önemli olduğunu düşünüyorum. Eğitilmiş insanların bu tarz konularda bu kadar bencil olmadığını, karşısındakine daha saygılı olduğunu düşünüyorum. Ama eğitimi biraz azsa bir de zenginse sıkıntılar oluyor (Hasan).

“Farklı sermaye türleri arasındaki değişim oranını, rakiplerin gücünün dayandığı sermaye alt-türlerinin [...] (*örneğin kültürel sermaye*)⁵⁸ değerini düşürmeye, özellikle daha çok sahip oldukları sermaye türünün [...] (*örneğin iktisadi sermaye*)⁵⁹ değerini artırmaya yönelik stratejilerle değiştirmeye çalışabilirler” (Bourdieu, 2014: 84). Profesyonel mesleklerde olanlar ile yeni/sonradan zenginler çatışması çift yönlü ilerlemektedir. Uğur, maden işçiliğinden emekli olduktan sonra yaptığı işlerden kazandığı paraya vurgu yapmıştı. Uğur o dönemde kazandığı paraları yatırım amaçlı kullanmış. “Teknemi bir trilyon iki yüz elli küsura sattım” diyor ve bankada her ay on beş bin liraya yakın faiz getiren birikimi olduğunu ekliyor. Kendisi ile aynı sitede fakat başka blokta oturan doktor ve akademisyenlerin küçümseyici tavırlarına, “paranın kimde olduğunu bilemezsin” diyerek tersinden bir küçümsemeyle karşılık veriyor.

Adamlar şimdi fakültede bilmem ne, cerrah, bilmem efendim öğretim görevlisi, şuradan geçiyorlar bir selam vermiyorlar. İnsan insana selam vermesi lazım, aynı sitedeyiz ya. Doktorların, öğretim görevlilerinin gelirleri daha fazla, tabii onlar kendilerini böyle yukarıda görüyor, seni biraz sinek gibi görüyorlar. Ama bilmiyorlar ki maddi gücü bazı kişilerin daha fazla (Uğur).

Uğur her ne kadar doktor ve akademisyenlerin gelirine vurgu yapsa da, kendisinin de maddi gücünün yüksekliğini vurgulaması çatışmanın aslında formel eğitim üzerinden sahip olunan kültürel sermayenin yüksekliği ve düşüklüğünden kaynaklandığını ortaya koyuyor. Bu durum Uğur’un daha çok sahip olduğu sermayenin değerini (ekonomik sermaye) artırma çabasıyla yüksek eğitilmiş komşularının davranışlarını eleştirmesiyle/küçümsemesiyle kendini gösteriyor. Doktor ve akademisyenlerin selam vermeden geçmesine “okumuşsun ama adam olamamışsın” diyerek tepki veren Uğur şu anda bulunduğu bloğun yöneticiliğini yapıyor ve bloklar arasında geçişi engelleyecek bir duvar örmeyi planladığını söylüyor, *sınırları sembolik olmaktan çıkarmaya niyetli*: “Şuradan geçiyorlar, burayı kapatmayı düşünüyorum

⁵⁸ Vurgular bana ait

⁵⁹ Vurgular bana ait

duvarla. O iki bloğun yöneticisi ayrı. Onu da söyledim zaten kapatacağım burayı buradan geçmesinler diye” (Uğur).

Ahmet ise bu sembolik sınırları içselleştirerek yeniden üreten tarafta. Kavaklık ona göre “çok kültürlü, elit kesimin olduğu bir yer”. Kendisi de TTK’da işçi olan Ahmet, eski mahallesinin tekinsizliğinden bahsederken bir an mahallede çoğunlukla TTK işçilerinin oturduğunu söylüyor ve “insanlar hakkında yorum yapmak istemeyip” hızlıca konuyu, muhitin giderek sıkışık bir hal almasına sebep olan yapılaşmaya bağlıyor.

Şimdi Kavaklık çok kültürlü elit bir yer. Kavaklık’ta öğretmen, doktor veya ne bileyim en basitinden kendini bilen insanlar var. Aynısını Topbaşı (eski muhiti) için pek diyemiycem. Çoğu TTK’da işçi. Yani insanları hakkında çok yorum yapmayım da Topbaşı çok çarpık kentleşmenin olduğu bir yer. Arabalar yol kenarlarında duruyor, iki araba yan yana geçemiyor mesela. Şimdi orda müteahhit 54 daireli bir apartman yapıyor ama 10 arabalı park yeri yapıyor. Otopark yaptın mı yaptım diyor. Çok sıkışık bir yer (Ahmet).

Elitlik mesafeden geliyor. Mesafeler profesyoneller tarafından üretiliyor; diğerlerinin içselleştirdiği birbirine değmeden yaşanan hayatlar *nezih*leşiyor. Mesafeli ilişkiler alanın *doxasına* dönüşüyor ve gündelik karşılaşmalarda uzayıp giden sohbetlerin yerine nezaketle selamlaşmalar ya da aksine kimsenin birbirini görmemesi “[...] doxanın bedenselleşmesinde ritüel pratikler[e]” (Öğütte, 2019: 133) dönüşüyor. Kimsenin kimseyle işi olmadığını söylüyor Ahmet: “Ben yan komşumu tanımıyorum, üst komşumu alt komşumu tanımıyorum. Bu iyi bir şey mi? Değil. Ben mesela evde yokken bi’ problem olduğu zaman eşim yan komşuya keşke derdini anlatabilse. O konuda baya bi’ sıkıntılı. Herkes karı-koca çalıştığı için sanırım böyle. İsterdim birbirimize gidip gelmeyi, oturup bi’ çay kahve içmeyi (Ahmet). Ahmet bunun ardından şöyle diyor:

Belki kendi içlerinde samimi güler yüzlü olabilirler ama dışarıya karşı çok soğuklar. Belki ben de bu ekibe katıldım, belki ben de öyleyim. Neden böyle bilmiyorum (Ahmet).

Ahmet’in, bir taraftan apartmanda komşuluk edebilecekleri birileri olsun isterken diğer yandan “belki ben de bu ekibe katıldım” demesi aslında kendine uzak gördüğü, onunla ilişki kurmayan profesyonellere, onların ilişki kurma(ma) biçimi üzerinden yaklaşma isteği olarak

düşünülebilir. Ahmet'in kulağa bir eleştiri gibi gelen cümlesi, bu mesafeli ilişkilerin *oyunun* bir kuralı olarak içselleştirildiğini, “mesafeli ilişkilerin” bir *sembolik şiddete* dönüşerek yeniden üretildiğini gösteriyor.⁶⁰

4.4.2. Süzgeçten Geçirme: Sosyal Sermayenin Gücü

Kavaklık'ın popülerliğinin giderek artması mahallenin zamanla kalabalıklaşacağı endişesini doğuruyor ve bu endişe, Kavaklık sakinlerinin kendi içlerindeki ayrışmayı paranteze alarak dışarıdan gelecek *istenmeyen yenilere* karşı “ortak” bir mücadele sergilemelerine neden oluyor. Swartz'a göre alan çözümlemesi bizi “karşıtlığın başlıca kutuplarını belirleme işine ve özel bir sahadaki altta yatan ortak faraziyelerine yöneltir” (2013, 190). Bu faraziyeleri ortaya çıkararak, çatışan toplumsal konumların bir arada olma mantığı açıklanabilir. “Bourdieu, kültür alanındakiler başta olmak üzere bütün pratiklerin altında yatan kişisel çıkar mantığının, bir ‘çıkarsızlık’ mantığı biçiminde ‘yanlış tanındığını’ iddia eder” (Swartz, 2011: 66).

Yanlış tanıma [...] bir pratik kümesinde mevcut olan ekonomik ve siyasi çıkarların ‘inkâr’ına işaret eder. Dolayısıyla Bourdieu simgesel pratiklerin, pratiklere damgasını vuran çıkarlılığı hasıraltı edip çıkarsız faaliyetler gibi sürdürülmesine katkıda bulunduğunu savunur. Faaliyetler ve kaynaklar, temelde yatan maddi çıkardan ayrıştırıldıkları, böylece çıkarsız faaliyetler ve kaynaklar olarak yanlış tanındıkları ölçüde simgesel iktidarla, ya da meşruiyetle donanırlar. Kişisel çıkarın çıkarsızlığa dönüşmesinden yarar sağlayabilecek bireyler ve gruplar,

⁶⁰ Ahmet'le yaptığım görüşmeye dair burada bir parantez açmak istiyorum. Ahmet'le bir gün önceden randevulaştım ve görüşmeyi Kavaklık'ta bulunan Ora Kafe'de yapmayı kararlaştırdık. Gittiğimde Ahmet oradaydı ve ben gelince ayağa kalktı ve “merhaba hocam” dedi. Bu görüşme, 20. görüşmemdi ve bu zamana kadar hiçbir katılımcı bana “hocam” dememişti. Açıkçası, her görüşmeye saha araştırması yapan bir öğrenci olmanın verdiği heyecanla giderken beklemediğim ve tercih etmediğim bir hitapla karşılaşmıştım, ancak o anda bu durumu nasıl değiştirebileceğim konusunda bir strateji geliştiremedim. Nitekim tüm görüşme boyunca Ahmet bana “hocam” demeyi sürdürdü. Görüşme bittiğinde ses kayıt cihazını kapattım ve el sıkışıp kalmaya niyetlenirken bir çay daha içmeyi teklif etti, Ahmet'i kırmadım. İttiğimiz bu son çayın sohbet konusu Ahmet'in Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nde mühendislik okumak istemesi üzerineydi. Meğer başından beri öğrenci olan ben değil, maden işçiliğini bırakıp mühendislik okumak isteyen Ahmet'miş. Bir çaylık sohbete Ahmet, “bu mümkün mü”, “çok mu geç kaldım”, “yapabilir miyim”, “sizin böyle öğrencileriniz var mı” gibi bir sürü soru sığdırdı. Ahmet'in “profesyonellere yaklaşma” çabası salt onların sergilediği belli pratikleri içselleştirmesinde kendini göstermiyordu, Ahmet (eğitimini alarak) “onlardan” biri olmak istiyordu.

Bourdieu'nün simgesel sermaye dediği şeye sahip olurlar (Swartz, 2011: 67).

Mekânın statüsü/prestiji asıl olarak kültürel sermaye sahipliği üzerinden (yeniden) üretilmektedir. Ancak “mücadelede” öne geçmek kültürel sermayeyi artırmakla değil, yüksek kültürel sermayeye sahip olduğu düşünülen profesyonellerle (bunlara bizzat profesyonellerin kendisi de dâhil) aynı mekânda bir arada olmak/onlara yakın olmakla mümkün. Bu “yakınlık” bir yandan, onların çizdiği sınırları, koyduğu mesafeyi içselleştirmek anlamına geliyor. Daha net bir ifadeyle: Kavaklık örneğinde, **beğeni kültürel sermayenin taşıyıcısı olmasının yanı sıra** (diplomalı kültürel sermaye sahiplerinin mahallede yer seçmiş olmasından kaynaklı) **kültürel sermaye de beğenin nesnesi haline gelmektedir**. Doktor, avukat, akademisyen gibi meslekî pozisyonların prestiji, mekânın prestijine dönüşmektedir. Böylelikle Kavaklık, *belli bir tür simgeselleştirilmiş kültürel tüketim alanı* olarak inşa olmaktadır. Dolayısıyla muhitin itibarı, Kavaklık'ta ikamet edebilecek ekonomik sermayeye sahip olanların kültürel olarak da benzer bir yaşam pratiği sergilediği fikrinin içselleştirilmesiyle (yani tüketim nesnesinin çoğaltılmasıyla) ya da aksinin “inkârıyla” sürdürülüyor. Bizzat bu içselleştirme süreci *mekânın itibarının* ve onun üzerinden *statünün* yeniden üretimini sağlıyor. Statü, Kavaklık sakinleri tarafından yeniden üretildikçe dışlayıcı bir mekanizmaya, sembolik şiddete dönüşüyor.

Kavaklık sakinlerinin homojenlik hedefini gerçekleştirmek adına başvurdukları temel strateji, siteye yeni gelecek insanların kendi çevrelerinden olmasına özen göstermeleridir. Kavaklık'ta ev sahibi ya da kiracı olmak için, ekonomik sermayenin yanı sıra belli bir sosyal sermayeye sahip olmak önemli hale gelmektedir. Başar, Kavaklık'ın giderek popüler olmaya başladığını ve yakında farklı kesimler tarafından “keşfedileceğini” söylüyor.

Şimdi Kavaklık popüler bir yer olmaya başladı, popülerliğinden dolayı buraya bazı kendini bilmez ailelerin taşınması, hani sorunlu tiplerin, parasal zenginliği olan bütçe sıkıntısı olmayan ama kültürel problemleri olan insanların taşınması buradaki huzuru kaçırırdı. Var sayalım ki öyle bir şey oldu, buradaki birçok aile burayı terk eder. Bir yeri değerli kılan orada yaşayan ailelerin kalitesidir (Başar).

Başar, bir gün evini kiraya verecek olsa kiracının parasına değil eğitim ve kültür seviyesine önem vereceğini dile getiriyor.

Ben Şimdi burayı kiraya verecek olsam yani eğitim seviyesi ve kültür birikimi önemli gelecek olanın. Kültürlü insanları tercih ederdim. Ne olur mesela sizin gibi araştırma görevlileri olur, doktorlar olabilir. Sonuçta nasıl davranması gerektiğini, apartman kültürünü bilen insanlar oluyor bunlar. Sonuç itibariyle o tarz insanları tercih edersin yani. Bir daire boşaldığında zaten onar bizi yakalıyor. Mesela ilaç mümessili arkadaşım aradı bir doktor gelecekmiŐ Şehir dışından hemen beni aradı abi sizin apartmanda boş daire olacakmiŐ diye. Yani burada dairenin boş kalma Őansı yok (Başar).

Kavaklık’ın popüler bir yer olması ev sahiplerinin kira miktarı konusunda insaflı davranmalarını gerektirmediğinden özellikle rezidanslarda ve bazı sitelerde kiralar yüksek. Bu nedende ev sahiplerinin seçici davranmak istediklerinde meslek, eğitim düzeyi, evli olup olmama gibi kriterlere dikkat ettiği düşünülebilir, fakat bu davranışı genelleleyebileceğimiz örnekler kısıtlı. “Seçme” süreci daha çok, Başar’ın alıntısında dile getirdiği gibi, sitede oturanların bir daire boşaldığında kendi çevresine duyurmasıyla gerçekleşiyor.

Nurhayat emekli ğretmen ve Bahçelievler’den Kavaklık’a taŐınanlardan. 26 sene önce emekli olmuş ve emekli olmadan önce zlmez TTK lojmanlarında oturmuş: “TTK’nın TTK olduğu zamanlardı o zamanlar ve zlmez Őahane bir yerdi, Şimdi lojmanların yerine TOKİ yaptılar yazık oldu” (Nurhayat). Arkadaşları “hiç gitme o tarafa moralin bozulur” dediği için yeni yapılan TOKİ’leri görmemiŐ, fakat Bahçelievler’in hala bıraktığı gibi, hala güzel olduğunu söylüyor (Bahçelievler-Kavaklık arasında çizilen “sembolik” sınır Nurhayat’ın öyküsünde o kadar keskin değil). Bahçelievler’deki daireden asansör olmadığı için taşınmak zorunda kalmış. O dönemde eşinin rahatsızlığından dolayı merdiven inip çıkması zor olmuş ve bu nedenle 2007 yılında iki dairesini satarak Kavaklık’a taşınmış. Nurhayat, bulunduğu siteyi “Zonguldak’ın en çok prim yapan sitesi” olarak tanımlıyor.

Bartın’da bir evimiz vardı kooperatif bir de Zonguldak’ta vardı; ikisini satıp burayı aldık. 11 sene önce 160 bine aldık. O zaman bize yalı mı aldınız boğazdan dediler. Şu anda da bu evi satsam 500 bin. Zonguldak’ın en iyi prim yapan evleri bunlar. Ayrıca o kadar çok doktor oturuyor ki kirada, satılacağı zaman da satın alabiliyor. Sırf onun için geliyor burada kirada oturuyor, satılınca da hemen alıyor (Nurhayat).

Diğer katılımcılardan bu sitede oturmak istediğini belirtenlerin sayısı hiç de az değildi, fakat hem boş daire olmaması hem de diğer konutlara göre daha pahalı olması bu siteyi “ulaşılmaz” yapıyor. Sabri bu sitede oturmak istediğini söyleyenlerden. Sabri kendi sitesinde bir bütünlük olmadığını, konutun maddi değeri yükseldikçe oturanların daha homojen bir yapıda olacağını düşünüyor, buna örnek olarak da Nurhayat’ın oturduğu siteyi gösteriyor.

[Oraya] taşınmak isterdim. Kendine özgü çok güzel bir yapısı var. Orası her zaman için fiyat olarak çok yüksekti. Şimdi 550 bin civarında ve o da birinci kat. Orası için 600 bin lirayı gözden çıkarmanız lazım, rüya gibi yani. Boş yer de yok zaten. Mesela bir daire satılacaksa o gece o iş bitiyor. Orada oturan doktor şu bu hemen arkadaşına haber veriyor. Taşınmasını istedikleri insanlar pat geliyor. Bu yüzden kendi içinde de bir bütünlük var, oradaki insanlar daha çok birbirine benziyor (Sabri).

Fatih, bu süreci en organize şekilde gerçekleştiren sitede oturuyor. Daha önce Bahçelievler sakinlerinden olan Fatih, çocukları için daha güvenli bir ortam olduğunu düşündüklerinden Kavaklık’a ve özellikle bu siteye taşındıklarını söyledi. Fatih kiracı ve sitede kiralık daire bulabildiği için şanslı olduğunu düşünüyor. Çocuklarından büyük olanın koleje gittiğini ve kolejdeki bir başka öğrencinin velisi aracılığıyla daireyi bulduklarını anlatıyor. Bu velinin referansı, daireyi kiralamasında oldukça etkili olmuş. Zira site sakinleri tarafından oluşturulan *sitede bir daire boşaldığında haber verilecekler listesinin* dışındaymış Fatih. Sitede doktorların çoğunlukta olduğunu, bir daire boşaldığında onlardan sıra gelmediğini, hemen başka doktor arkadaşlarına haber verdiklerini anlattı ve sonunda: “Zaten balkondan şöyle aşağı bakın görürsünüz hep lüks araba, morali bozuluyor insanın” (Fatih).

4.5. Zonguldak Koca Bir Mecburiyet Caddesi: Kavaklık’ın “Kapalı Site”leşmesi

Bu araştırmada temel amacım, göç, işsizlik ve yatırım sorunu üçgeninden çıkarak Zonguldak’ta sanayisizleşmenin etkilerini görebileceğimiz farklı bir zemin bulmaktır. Bu amaçla öncelikle, *madenciliği geri getirmeye* dönük bir düşünme biçimine hapsolmaktan kaçındım. Madenciliği geri getirmek en genel anlamda, var olan kentsel sorunların çözümünü sektörün tekrar güçlenmesinde aramakla başlıyor. Sosyolojik bir araştırmada bu niyet kendini açıkça göstermeyebilir, kaldı ki –tıpkı bu çalışmada olduğu gibi– her sosyolojik araştırma sorunlara çözüm üretme amacıyla tasarlanmaz. Ancak siyasette, teknik alanda ve gündelik

hayatta yeniden üretilen madenciliği geri getirme çabasının bilimsel alana sıçraması, kentsel süreçlere dönük analizde merceği fazlasıyla daraltan niyetlenilmemiş sonuçlar doğuruyor. Örneğin Zonguldak'ta nüfusunun azalmasını salt iş bulmak için başka şehirlere göç edenler üzerinden ele almak beklentileri ve talepleri, gündelik yaşantıları *tüten fabrika bacası özlemine* yaslanmayanları ve alıştıkları ya da istedikleri yaşam tarzını burada kuramadığı için ilk fırsatta Zonguldak'tan ayrılmayı düşünenleri dışarıda bırakıyor.

Ben bulunduğum yerler itibariyle bunların çok lükslerini gördüm. Buralar sadece mecburiyetten gittiğim yerler. O kadar para bayılıyorum ama hak ettiği değer değil aslında. Ama mesela X Gurme, bunun farklı yerlerde şubeleri de var. Mesela o benim konsept olarak hoşuma giden yerlerden bir tanesi. Ahşap materyallerin kullanıldığı, göze hitap eden yerler yani. Böyle bir yer olsun isterdim burada da açıkçası ya da kahve evleri (Gülşen).

Bizim standartlarımız mı çok yüksek ya da dışarıyı gördüğümüzden mi yani bilmiyorum. X restorana gidiyor millet bayılıyor, ben hiçbirinin yemeğini beğenmiyorum. İnsanların standartları düşük (Sabri).

Kavaklık araştırmasında çocuğunu gönderebileceği özel okul alternatiflerinin azlığından, gurme restoranların, üçüncü nesil kahve evlerinin ya da misafirlerini götürebilecekleri nezih yerlerin yokluğundan bahsedenlerin gözünden bu kente baktığımda, orta sınıfın yaşam tarzını sadece yapıp ettikleri değil yapamadıkları üzerinden de sergilediğini gördüm. Yani giderek artan yeni talepler var. Alternatifsizlik bir taraftan göç etme eğilimini artırırken diğer yandan “mekâna” bağımlı bir yaşam formu doğuruyor. Havva bu bağımlılığı son derece büyülü bir dille anlatıyor: Zonguldak'ın yarattığı hayal kırıklığını Kavaklık'la yendiğini söylüyor ve geleli iki yıl olmasına rağmen kentin çoğu yerini bilmemesini Kavaklık'ın kendine yetmesiyle açıklıyor. Kısacası Havva “burada” yaşadığı için mutlu.

(Zonguldak deyince) aklıma ilk dağ tepe geliyor. İlk geldiğimde küçük, kendi halinde, gelişmemiş bir yer diye düşündüm. Aslında gizli cennet diyorlar ama ben ilk giriş yerlerini, yollarını falan hiç beğenmemiştim, burası olamaz demiştim. Ankara tarafından gelmişim ve o dönemde daha şey açılmamıştı, tünel açılmamıştı ve hatta ne yapıyoruz biz demiştik, beğenmemiştim yani. Hele sokaklarını, yollarını görünce hiç gelişmemiş dedim yani bir de Cumhuriyet şehri. Bir hayal kırıklığı

olmuştı. Daha sonra Kavaklık’la zaten onu (hayal kırıklığını) yendiğimi düşünüyorum. Kavaklık benim için şehrin geri kalanından ayrı. Ben orada ihtiyaçlarımı giderebildiğim için iki yıl olmasına rağmen geleli çoğu yerini bilmiyorum (kentin), şehir tarafında ne var bilmiyorum. Onun dışında Kavaklık’ta olduğum için kendimi iyi hissediyorum, o taraflarda olsam olmazdı yani (Havva).

Hasan hayat standardını yüksek tutmak için “normal” bir daire almak yüksek kirada rezidansta oturmayı tercih ediyor: “Bu sitede oturmayıp normal bir apartman dairesinde oturup ev satın alabilecek maddi pozisyondayız biz mesela. Ama eşimle beraber fikrimiz şu, normal bir apartman dairesinde ev almaktansa yüksek kiralı rezidansta oturalım, hayat standardımızı yüksek tutalım o düşüncedeyiz” (Hasan). Hasan Zonguldak’ın alternatifsizliğini ilk fırsatta Zonguldak’tan gitme planıyla birlikte anlatıyor, ancak gidene kadar Kavaklık ve oturduğu rezidans “kurtarıcı” mekân olarak öne çıkıyor. Bazı katılımcılar Kavaklık’taki kamusal park ve ticari bir işletme olan kafeden oturdukları sitenin/rezidansın ya da Kavaklık’ın sakinlerine sunduğu bir özel hizmet gibi bahsediyordu. Tıpkı Hasan’ın ifadesinde olduğu gibi: “parkımız var, kafemiz var, o imkânlarımız var”. Bu mekânlar saunalı, spor salonlu, yüzme havuzlu sitenin ve uçsuz bucaksız deniz manzaralı dairelerin bir uzantısı haline geliyor.

H: Zonguldak ileri gitmeyeceği için ben Zonguldak’tan gitmeyi düşünüyorum. İmkânsızlık, şehirleşmenin olmaması, yollar bozuk, çocuklar için park olanağı az, hava kirli, sosyal imkânlar az. Daha sayayım mı (gülüyor)... Rezidansta yaşadığım için imkânlarım var, fitness var havuz var bu imkânları düzenli olarak kullanıyorum. Düzenli olarak yüzüyorum, fitnessı düzenli olarak yapmasam da mümkün olduğunca yapmaya çalışıyorum.

F: Peki gittiğinizde özleyeceğiniz şeyler var mı?

H: Tabi bir taraftan alıştım bu kente, alışkanlıktan dolayı özlenir ama mesela evimi özlerim. Antalya’dan benim misafirim geldi, kendisi hoca profesör, benim evimin manzarasına hayran kaldı, hala telefonda [mesajı] duruyor senin evinin manzarası çok güzeldi diyor. Ben sabah kahvaltımı, akşam yemeğimi deniz manzaralı bir ortamda yiyorum, onu özlerim. Bu imkânı başka bir şehirde kolay kolay bulabileceğimi

düşünmüyorum. Parkımız var, kafemiz var, o imkânlarımız var. Yeşillik içinde manzaralı parkımız, o çok güzel (Hasan).

Ne var ki yeşillik içinde, deniz manzaralı, sessiz Kavaklık giderek o bilindik sarmalın içine giriyor, sıkışıyor ve kalabalıklaşıyor.

Mücevir bir yerdi burası şimdi oturulan bir yer oldu ama ilerisi için iyi bir yer değil. Çünkü yapılaşma çok oldu. İleride burası da Bahçelievler gibi olacak. Şimdi söyle insanlar bulunduğu yerden bir üst seviyeye çıkmak ister. Konut olarak olsun iş olarak olsun. Şimdi yeni binalar yapıldığı için insanlar eski binalarını satıp yenisini alıyor. Eskiden bir de bu kadar imar yoktu. Şimdi imar durumunu verdiler her tarafa yapılıyor, Zonguldak'la birleşti (Kozlu Merkezle birleşti). Ben burayı aldığımda nispeten sakindi, kalabalık yoktu, binalar iç içe değildi. Ama şimdi binalar iç içe (Tevfik).

Görsel 4.2. Kavaklık'ta Artan Yapılaşmayla İlgili Gazete Haberi⁶¹

⁶¹ Kaynak: Elmas TV, 22 Ekim 2021.

Kavaklık kentin alternatifsizliğine alternatif olan, Zonguldak'ın “çirkin” yüzünün görülmediği bir *kapalı site*ye dönüşüyor. Başka deyişle Kavaklık “kapalı site”leşerek mevcut *illusio*yu besliyor. Kavaklık'ın mekâna bağımlı bir yaşam tarzına kapı aralaması, “kapalı site”leşmesi paradoksal şekilde onu Bahçelievler Mahallesi'nin yaşadığı döngüye sokuyor. Yani giderek her boşluğuna yeni bir site yapılan, giderek kalabalıklaşan ve tam da bu nedenle kendi alternatifini yaratmak zorunda olan bir mekâna dönüşüyor. Bu dönüşüm Kavaklık'ın sadece kültürel alan olarak yeniden üretilmediğini, ekonomik alanla temasının giderek arttığını gösteriyor.

Kadir Kavaklık'ın ilk sakinlerinden ve Kavaklık'ın prestijini yatırıma dönüştürenlerden. Kavaklık'ta daire sahibi olmayı üstü kapalı şekilde kârlı bir yatırım olarak gören katılımcılar mevcuttu ancak bu stratejiyi Kadir kadar açık ifade eden olmamıştı. Görüşmeyi yaptığımızda Kadir'in evi satılıktı, büyüdüğü ve alışkın olduğu mahalleye Bahçelievler'e dönmeyi düşünüyordu. Saha araştırmamı tamamlamıştım bir gün Kadir'le karşılaştım, Kavaklık'taki daireyi satmış ve özlediği mahallesine dönmüştü.

Ben o zaman 120 bin liraya aldım daireyi. Annem-babam, kendi ailevi çevrem bana biraz karşı çıktı. Oraya neden o kadar para verdin, buradan Site'den (Bahçelievler Mahallesi) alırdık diye. Ben de dedim ki ben onu oturmak için almıyorum, yatırım amaçlı alıyorum. Bugün alayım yarın orası gelişecek, geliştiği zaman da satarız, gene bu tarafa geçerim dedim. Yani bugünkü durumunu tahmin ettim, o niyetle aldım yani, sırf satarım diye. Hatta şu anda satılık (Kadir).

Kavaklık'ı bir kültürel alan olarak tanımlamak güç/iktidar ilişkilerinin cereyan ettiği bir *oyunu*, inanılan (*illusio*) ve inanıldığı için oynanmaya değer olan (*doxa*) bir oyunu ortaya koymaktır. Ancak *bu oyunun yalıtılmış bir kültürel alana özgü olmadığı* da vurgulanmalıdır. Mekân, birbirine temas eden/birbirine teğet geçen alanların etkisinde sürekli yeniden şekillenmektedir. Kültürel alan olarak Kavaklık'ın ekonomik alanla teması mekânın fiziksel inşasıyla sınırlı değildir. Kiracılıktan daire sahipliğine geçişlerde, borçlanmayla bu maddi ve sembolik (kıt) kaynağa erişme stratejilerinde, Kavaklık kat be kat inşa olmaya devam ettikçe giderek daha seçkin bir kitleye hitap etmeye başlamasında ve en nihayetinde yeni “Kavaklıklar”a olan talebi besleyecek şekilde mekânın “sıkışmasında” kültürel alanın ekonomik alanla teması açıkça görülmektedir. *Kültürel alanın sınırları ekonomik alanla temas arttıkça daralmaktadır.*

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma bir mahallenin çöküş ve toparlanmanın iç içe geçtiği bütünsel bir yeniden yapılanma süreci olarak sanayisizleşme döneminde orta sınıfların tüketim pratikleri üzerinden yaşam tarzı farklılaşması ve statü ayrımıyla kendini gösteren bir kültürel alan olarak nasıl inşa olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma aynı zamanda bir kentin, orta sınıfların algı ve pratikleri üzerinden nasıl yeniden şekillendiğinin öyküsüdür.

Çalışmada sektörel gerilemenin sonuçları olarak göç, işsizlik, yatırım sorunu gibi ağırlıklı ekonomik sonuçlar üzerinden tartışılan sanayisizleşme sürecinin etkilerini yerelde, ekonomik, kültürel ve mekânsal açıdan ilişkisel boyutta kavrayabilecek bir düzlemde tartıştım. Zonguldak'ta 1980'lerden itibaren madencilik sektörünün gerilemesiyle yaşanan sanayisizleşme sürecini merkeze alarak ilerleyen araştırmada iki temel amaca odaklandım. Bunlardan birincisi, sıklıkla bir çöküş anlatısına hapsedildiği için gündelik hayatta ve bilimsel alanda sabit kanaatlerin üretildiği bir sürece dönüşen sanayisizleşmeyi bu kanaatlerden kopararak yeniden düşünmekti. İkincisi, Türkiye'de kentsel dönüşüm/kentsel yeniden yapılanma süreciyle *simbiyotik* bir ilişki içerisinde ilerleyen sanayisizleşmenin büyük/metropol kentlerden taşraya doğru geldiğimizde aldığı biçimleri ortaya koymaktı.

Bu amaçlar çerçevesinde öncelikle hem gündelik alanda hem teknik-siyasal alanda üretilen *doxaların* gölgelediği kentsel yeniden yapılanma sürecini “fiilen var olan neoliberalizm” kavramsallaştırması üzerinden ele alarak, mevcut ve potansiyel ‘değişimleri’ görebileceğimiz hatları açtım. Cumhuriyet sonrası ulusal kalkınma stratejileri Zonguldak'ı bir sanayi ve maden kenti olarak inşa ederken aynı zamanda kentsel toprak niteliğini de özel mülkiyeti kısıtlayacak düzenlemelerle *demirlenmiş* halde bugüne miras bırakmıştır. Maden çıkarımına öncelik vermek suretiyle kentsel yapılaşmayı kısıtlayan geçmiş düzenlemelerin (Teskere-i Samiye Kanunu) bugüne mirası olan kamu ağırlıklı mülkiyet yapısı, 2000'ler sonrasında kentsel gelişmeyi engelleyen “mülkiyet sorununa” dönüşmüştür. Mülkiyet sorununun çözümüne dönük girişimleri (hazine arazisi üzerine inşa edilmiş kaçak yapılara tapu vermek suretiyle özel mülkiyeti yaygınlaştırma girişimleri) AKP iktidarı döneminde hız kazanmasına rağmen bu süreçte yeterli ilerleme kaydedilmemiştir. Bunun temel bir sebebi kentsel yatırımı/geliri artırmaya dönük yönetim anlayışıyla mülkiyet sorununu çözmek yerine onu etrafından dolanacak stratejilere yönelinmesidir. Endüstri turizmini geliştirme ve kent merkezini yeniden işlevlendirme projeleri bu stratejilere örnektir.

Bu süreç en genel anlamda neoliberalizmin *bir direnç hattı olarak mülkiyet sorununu* aşındırması ve güçlü bir yerel aktör olagelmış TTK'nın gücünü "*kurumsal bozma*" eylemiyle zayıflatmasıyla ilerlemiştir. Başka deyişle sanayisizleşme süreci ve 2000'ler sonrası Türkiye'nin inşaat ve tüketim odaklı kentleşme stratejileri Zonguldak'ın bir maden ve işçi kenti olarak "*kemikleşmiş yapısını*" aşındırarak ilerlemiştir. Tam da bu nedenle Zonguldak sanayisizleşme ve kentleşme arasındaki simbiyotik ilişkinin açıkça görüldüğü bir kenttir. Zonguldak'ın (bir kent olarak) tarihi boyunca ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını belirlemiş olan ve dolayısıyla kentin kemikleşmiş yapısının kaynağını teşkil eden Türkiye Taşkömürü Kurumu (eski adıyla Ereğli Kömür İşletmeleri) giderek gücünü kaybetmiştir. Özelleşmeler, ithal ve ucuz kömüre yönelik artan talep, azalan istihdam gibi neoliberal politikaların çoklu etkileri sektörün daralmasına ve kurumun küçülmesine neden olmuştur. TTK'nın giderek tenhalaşan ve köhneyen işçi ve memur yerleşkeleri (lojman bölgeleri), eski işlevini kaybetmiş/ömrünü tamamlamış ve atıl duran sınai yapıları (örneğin lavuar alanı) ve en önemlisi mülkiyet yapısı üzerindeki denetiminin tedricen kaybolması (1886'da Teskere-i Samiye Kanunu kaldırılarak zilyetlikle mülk edinmenin mümkün olması, zarar eden bir kurum olarak hazineye borcu arttıkça sahip olduğu taşınmazları belediyelere devretmesi, 2012 yılında tapu tahsis belgelerinin tapu senedine çevrilmesinin ve dolayısıyla özel mülkiyetin yaygınlaşmasının önünü açan 3402 sayılı Kanuna eklenen Ek 4. Madde) ise kurumun azalan gücünün mekânsal boyutudur.

Madencilik ve TTK gerilerken üniversitenin yarattığı ekonomi kent için önemli bir gelir kaynağına dönüşmüştür. Üniversite temelli artan nüfus başta konut üretimi olmak üzere diğer hizmet alanlarının gelişimine ve çeşitlenmesine de vesile olmuştur. Eğitim, mesleki uzmanlaşma, farklı gelir getirici faaliyetler temelinde çeşitlenen ve sahip oldukları sermaye hacmiyle belli bir yaşam standardı talep eden toplumsal sınıflara yönelik artan konut üretimi Zonguldak'ta kentsel yeniden yapılanmanın en görünür temsili olmuştur. Artan öğrenci nüfusu 1+1 dairesi konutlara talep artmıştır. Özellikle üniversitenin merkez kampüsünün yer aldığı İncivez Mahallesi kısa zamanda "öğrenci yurduna" dönüşürken bu hareketlilikten Bahçelievler Mahallesi'nin yine merkez kampüse yakın bölgeleri de etkilenmiştir. Bahçelievler Mahallesi Zonguldak'ın *geleneksel orta sınıflarının* (yerel küçük burjuvazi ve çoğunlukla TTK'da çalışan memur, mühendis, işçi) ve son yıllarda *üniversite çalışanlarının* tercih ettiği köklü mahallelerinden biridir. Ek olarak üniversite çevresinde artan emlakçılar, kafeler, alışveriş mekânları düşünüldüğünde üniversitenin yarattığı ekonomiye eklenen *para üretici yeni sınıf* da Bahçelievler'de yoğunlaşmıştır. Ancak mahallenin giderek sıkışık

bir hal alması orta sınıfların mekânda ayrışma eğilimini güçlendirmiştir. Kozlu ilçesi Kavaklık mevki bu eğilimi kendine çekmekte başarılı oldu. Peki nasıl? Birincisi Kavaklık görece bakir bir arazi stokuna sahipti, ikincisi Kozlu ilçesi Merkez ilçeye kıyasla mülkiyet sorunun daha az olduğu (yani tapu tahsis belgeli değil de tapu senetli konutların fazla olduğu) bir bölgeydi ve son olarak AKP’li yerel belediye yüksek katlı binaların inşaatına izin vererek inşaat faaliyetlerini destekledi. Böylelikle *lüks konut piyasası tıpkı bir elektrik akımı gibi direncin en az olduğu yerden kente giriş yaptı*.

Çalışmanın bundan sonrası yukarıda bahsettiğim iki amacın kesiştiği ortak hedeften ilerlemiştir. Bu ortak hedef sanayisizleşmenin ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel yapıya etkileri üzerinden Zonguldak’ın içinde bulunduğu *geçiş sürecini* görünür kılmaktır. Sosyo-mekânsal ayrışmayı bu geçişin (ve dolayısıyla ekonomik, mekânsal ve sınıf-kültürel yeniden yapılanmanın) kristalleştiği durum olarak ele aldım. Sosyo-mekânsal ayrışmanın somutlaştığı mekân olarak son on yılda lüks konut üretiminin yoğunlaştığı Kavaklık mevki öne çıktı. Kavaklık öncelikle fiziksel olarak kat kat inşa oldu. Yakın zamana kadar seyrek yapılaşmış gecekonduların yer aldığı muhitte site ve rezidans formunda yapılar arttıkça değeri yüksek bir metaya dönüştü. Muhit yeterli ekonomik sermayeye sahip olan ve kendini kentin geri kalanından, istemediği gruplardan ayırmak ya da bir arada yaşamak istediklerine yaklaşmak isteyen kent sakinlerini hızla kendine çekti. Kavaklık sakinlerinin mekânla ve mekân aracılığıyla (bu noktada mekânı daha önce oturulan mahalle, gelinen şehir, Zonguldak, Kavaklık, oturulan site, oturulan daire, çalışılan yer, gidilen kafe, atıl duran lavuar alanı vs. geniş bir yelpazede düşünülmesi gerekir) kurdukları ilişki Kavaklık’ı “*yeni Zonguldak*”ın *vitrini* olarak şekillendirdi ve yeniden üretti. Araştırmada bu “yeni dünyayı” Bourdieu’nün fiziksel uzam, toplumsal uzam ve sembolik uzam arasında kurduğu ilişkiden yola çıkarak tasvir ve inşa ettim.

Araştırmanın temel çıktılarına baktığımızda Kavaklık örneğinde beğeni, kültürel sermayenin taşıyıcısı olmanın yanı sıra (diplomalı kültürel sermaye sahiplerinin mahallede yer seçmiş olmasından kaynaklı) *kültürel sermaye de beğenin nesnesi haline gelmektedir*. Doktor, avukat, akademisyen gibi mesleki pozisyonların prestiji mekânın prestijine dönüşmektedir. Böylelikle Kavaklık, belli bir tür simgeselleştirilmiş kültürel tüketim alanı olarak inşa olmaktadır.

TTK’nın gerilemesiyle kurumun gücü (kültürel sermayenin çeşitli formları, merkezi bir devlet kurumu olmanın getirdiği maddi ve sembolik kaynaklar) artık üniversiteye geçmiştir

ve bu durum (kültürün el değıştirmesi) geleneksel sınıfların yeni orta sınıfların yaşam tarzıyla şekillenen mekân vizyonuna eklemlenmeyi kolaylaştırmaktadır. Geçmişte arzu nesnesi mühendisten şimdi bu, doktor ve akademisyen olmuştur. Bu kurumsal tarih Zonguldak halkının kültürel elitlere karşı (ister negatif ister pozitif duygu ve düşünceler doğursun) kayıtsız kalamamasına sebep olmaktadır. “Kurumla” kurulan tarihsel ilişki ise Zonguldak’ın özgünlüğüdür.

Kültürel alanda içirme ve dışarıda bırakma pratikleriyle kendini gösteren güç mücadeleleri, (üst) orta gelirli (geleneksel) profesyonel kesim ve düşük eğitilmiş-yüksek gelirli kendi işini yapan kesim arasında belirginleşmektedir. Bu mücadelede toplumsal failerin ekonomi, eğitim, meslek gibi farklı alanlarda aldıkları pozisyonlar kültürel alandaki pozisyonlarını ve mücadeledeki konumlarını da belirlemektedir. Toplumsal grupların mekân aracılığıyla (dışarıdan ayrışma) ve mekânda (içeride ayrışma) ayrışma motivasyonları iki hattan ilerlemektedir. Birincisi, benzer toplumsal konumdaki insanların aynı mekânda bir arada yaşama isteği; ikincisi, içinde olmadıkları ancak dâhil olmak istedikleri toplumsal konuma o konumdakilere yakın olarak yaklaşma isteği. Motivasyonlar farklı olsa da Kavaklık’ı nezih bir muhit olarak (yeniden) üreten düşünce ve pratikler sistemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü farklılaşan motivasyonları aynı kılan şey dünyayı benzer biçimde gördükleri/algıladıkları insanlarla aynı mekânda bir arada oldukları *illusio*sunun yaşanmasıdır.

Türkiye’de 1990’lardan itibaren gelişen finans ve hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü talebinin yarattığı yüksek eğitilmiş, yüksek gelirli profesyonel yeni üst-orta sınıf ve onların tüketim tercihlerinin özellikle büyük kentlerde kapalı siteler, lüks oteller, gurme restoranlar ile damga vurduğu mekânsal formlardan Zonguldak’a/Kavaklık’a geldiğimizde bahsetmek her ne kadar (henüz) mümkün olmasa da, sosyo-mekânsal ayrışmayı tetikleyen gelişmelerin benzer bir çalışma mekanizması olduğu söylenebilir. Bu mekanizmanın Zonguldak ölçeğinde temel ayakları, günümüzde çoğu kentin silüetini değıştirmiş konut/yaşam alanı konseptlerini yerele uyarlayan yerli küçük müteahhit ve inşaat firmaları, kentin mülkiyet yapısından kaynaklı sınırlı arsa stoku engelinin yüksek kat mülkiyet izni elde ederek aşılmasında en önemli kolaylaştırıcı aktör olan yerel belediye ve son olarak yeni kentsel talepleri olan, kültürel ve mekânsal tercihleriyle kentte ağırlığı giderek daha fazla hissedilen dışarıdan gelen (geleneksel) profesyonellerdir.

Tüm bu anlattıklarım Zonguldak'ın geleceğine ilişkin projeksiyonlarda bulunma olanağı sağlıyor. Çöküş doxasından kurtulmak bu yüzden de önemli. Zira sanayisizleşme süreci bir çöküş anlatısına hapsedildiğinde Zonguldak'ın geleceğine ilişkin alternatif senaryolar üzerine düşünmek de imkânsızlaşıyor. Neoliberal süreçlere direncin önemli bir faktörünün işçi direnişi olduğunu teslim etmekle birlikte kente damgasını vuran anakronizmin bundan ziyade mülkiyet sorunundan kaynaklandığını gördük. Dolayısıyla (geleneksel işçi sınıfının sınıfsal hafızasını reddetmemekle birlikte) kentin hafızasının salt işçi sınıfı hafızasına indirgenmesi kentin hem fiili hem de potansiyel gelişme dinamiklerini görünmez kılıyor.

Bu çalışmada 'yeni Zonguldak'ın 'eski Zonguldak'la karşıtlığının çok daha ötesinde Zonguldak'ın geleceğine ilişkin gerçek bazı içerimler sergilediğini gösterebildiğimi umuyorum. Bu pek tabii ki olası geleceklerden bir tanesine ilişkin bir projeksiyondur. Ama Zonguldak'ın geleceği orta sınıfların eline bırakıldığında gerçekleşmesi en olası senaryo da budur. Burada en kritik mevzu Zonguldak'ın geleneksel sınıflarının bu yeni orta sınıf vizyonu ile ne derece örtüşüp örtüşmeyeceğidir. Yeni orta sınıf kendi illusiosunu ve doxasını kentin genel illusio ve doxası haline getirebilecek iktisadi, kültürel ve sembolik güce sahip midir, değil midir? Zonguldak'ın geleceğini tartışırken cevap verilmesi gereken en temel soru budur!

6. KAYNAKLAR

- Adriyani, V. E., & Irawan, T. (2018). Identification of Premature Deindustrialization and Its Acceleration in Indonesia (Period 1986-2015). *Jurnal Ekonomi dan Kebijakan Pembangunan*, 7 (1), 78-101.
- Akçın, H., ve Karagöz, M. (2011). Zonguldak taşkömürü Havzasında 1850'lerden Günümüze Mülkiyet Sorunları. *Zonguldak Kent Sempozyumu*. 19 Ocak 2021 tarihinde <https://cdn1.beun.edu.tr/geomatik/63f12e19a3ce3570e1c2465c405e1e53/zksakcinkara goz.pdf> adresinden alınmıştır.
- Akşam Gazetesi (18 Ağustos 2017). İtfaiyelerin bile giremediği Zonguldak'ın mülkiyet sorunu ortadan kalkıyor. 26 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.aksam.com.tr/guncel/itfaiyelerin-bile-giremedigi-zonguldakin-mulkiyet-sorunu-ortadan-kalkiyor/haber-652856> adresinden alınmıştır.
- Alınçık, A. (2008), *After Deindustrialization, In the Midst of Urban Transformation: The Case of Paşabahçe*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Anıl, N. (2 Nisan 2014), Bir Zamanlar Ekonomalar Vardı. *Ereğli Önder Gazetesi*. 6 Mart 2018 tarihinde <http://www.ereglionder.com.tr/ekonomi/bir-zamanlar-ekonomalar-vardi-h53901.html> adresinden alınmıştır.
- Apaydın, A. (2020). *Zonguldak Şehrinin Kömüre Bağlı Tarihi ve Talihi Üzerine Bir İnceleme*. Yer Altı Kaynakları Dergisi, 18, 1-20.
- Arkiv (T.Y.). Zonguldak Limanı Kıyı Yenileme Projesi. 27 Nisan 2021 tarihinde <http://www.arkiv.com.tr/proje/zonguldak-limani-kiyi-yenileme-projesi/9721> adresinden alınmıştır.
- Ataay, F. (2001). Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü. *Praksis*, 2, 53-96.
- Aydın, S. (2012). İstanbul'da Orta Sınıf ve Kapalı Siteler. *İdeal Kent*, 6, 96-123.

- Aydın, T. (7 Mart 2018). Ben Zonguldak'ı Küçük Bir Türkiye Örneği Olarak Görüyorum, *Arkitera*. 7 Mart 2018 tarihinde <https://www.arkitera.com/soylesi/ben-zonguldaki-kucuk-bir-turkiye-ornegi-olarak-goruyorum/> adresinden alınmıştır.
- Aytekin, E.A. (2007). *Tarladan Ocaklara Sefaletten Mücadeleye*. İstanbul: Yordam.
- Bahçe, S., ve Eres, B. (2014). İktisadi Yapılar, Türkiye ve Değişim., F. Alpkaya ve B. Duru., (Editörler), *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde (17-68) (Üçüncü baskı). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bakır, E., Özçelik, E., Özmen, E., ve Taşırın, A. C. (2019). Türkiye'de Erken Sanayisizleşme., M. Koyuncu, H. Mıhçı ve A. E. Yeldan. (Editörler), *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi* içinde (157-191) (İkinci basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bakioğlu, A. (2019). *Zonguldak Kömür Havzasında İşçi Sınıfının Oluşumu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balta, E. (2015). Eşik. *Birikim*, 7 Ekim 2020 tarihinde <https://birikimdergisi.com/haftalik/7294/esik> adresinden alınmıştır.
- Barton, R. (2015). Good Riddance to the Stinkin' Place: Deindustrialisation and Memory at Associated Pulp and Paper Mills in Burnie, Tasmania. *Labour History*, 109, 149-167.
- Bayırbağ, M.K. (2010). Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, Dışlanma ve Neoliberalizmin Zamansallığı., B. Şen ve A. E. Doğan (Editörler). *Tarih, Sınıflar ve Kent* içinde (271-308). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bayırbağ, M. K. (2020). Tebdil-İ Mekân. *Strata*, 3, 9-31.
- Bontje, M. (2004), Facing the challenge of shrinking cities in East Germany: The case of Leipzig, *GeoJurnal*, 61(1), 13-21.
- Boratav, K. (1992, Şubat). Özelleştirme İdeolojiktir. Sözlü bildiri, 2. *Zonguldak Kurultayı: Sorunlarımız ve Çözüm Önerileri Bildiriler Kitabı*, Zonguldak, 50-53.

- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (Çev: Ökten, N.) (Yedinci baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2001’de yayımlandı).
- Bourdieu, P. (2005). *The Social Structures of Eceonomy*. Cambridge: Polity Presss.
- Bourdieu, P. (2015). Mekân Etkisi., L. Ünsaldı (Editör), *Dünyanın Sefaleti* (Çev: Ünsaldı, L., Sümer, A., Mesçioğlu, H. E., İlyas, Ö., Tutarlar, L., Öztürk, M., Baykal, Z., ve Akkaya, Ö.) içinde (223-235). Ankara: Heretik Yayınları. (Eserin orijinali 1993’de yayımlandı).
- Budak, Ö. (2015). *Türkiye’de Kapitalist Yöneticiler Sınıfı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brenner, N., & Keil, R. (2013). Küresel Kentlerden Kentselliğin Küreselleşmesine (Çev: Üçoğlu, M.). *Birikim* (Orijinal makalenin yayım tarihi, 2011), 27 Nisan 2019 tarihinde <https://birikimdergisi.com/guncel/590/kuresel-kentlerden-kentselligin-kuresellesmesine-adresinden-alinmistir>.
- Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi* (Çev: Kılıç, E.) (İkinci baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Eserin orijinali 2. Baskı olarak 2003’te yayımlandı).
- Castillo, F. D., & Richard, S. (2011). Hegemony and the U.S. Working Class. *Latin American Perspectives*, 38 (2), 71-85.
- Castillo, M., & Neto, A. M. (2016). *Premature Deindustrialization in Latin America*. Production Development Series 205, ECLAC.
- Chaikin, S. C. (1982). Trade, Investmentand Deindustrialization: Myth and Reality. *Foreign Affairs*, 60 (4), 836-851.
- Condratto, S., & Gibbs, E. (2018). After Industrial Citizenship: Adapting to Precarious Employment in the Lanarkshire Coalfield, Scotland, and Sudbury Hardrock Mining, Canada. *Labour/Le Travail*, 81, 213-239.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çeviri editörleri: Bütün, M. ve Demir, S. B.) (Dördüncü basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Çeğin, G., ve Göker, E. (2012). Tözlere Elveda: İlişkisel Sosyolojinin Alâmeti Farikası., G. Çeğin ve E. Göker. (Editörler), *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Tözcü Yaklaşımlar* içinde (11-22). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Çelik, Ö. (T.Y.). Yeni Zonguldak. *Yeni Zonguldak*. 13 Temmuz 2018 tarihinde <https://yenizonguldak.com/kose-yazilari/bunun-adi-musriflik.html> adresinden alınmıştır.
- Çelik, H., ve Evirgen, H. (2002). Sanayisizleşme Sürecinin Açtığı Toplumsal Sorunlar: Aile İçi Şiddet, Alkol ve Uyuşturucu Kullanımı ve İntihar., M. Ersoy ve T. Şengül. (Editörler), *Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri: Zonguldak Örneği* içinde (223-301). Ankara: ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı 2000 Yılı Stüdyo Çalışması Yayın No: 5.
- Çeştepe, H., ve Gemicioğlu, A. (2019). Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü: Zonguldak'ta Bir Alan Araştırması. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 19 (3), 632-652.
- Dasgupta, S., & Singh, A. (2006). *Manufacturing, services and premature deindustrialization in developing countries: A Kaldorian analysis*. UNU-WIDER, United Nations University Research Paper, No. 2006/49.
- Deniz, T. (2014). Zonguldak İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (32), 299-320.
- Doğan, S. (2012). Fiziksel Duvarlar, Sembolik Sınırlar ve Yamalı Bir Şehir Olarak İstanbul. *İdeal Kent*, 6, 96-123.
- Doğruel, F. (2006). Türkiye'de Bölgesel Politikalar., A. Eraydın (Editör), *Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış 1923-2003* içinde (164-195). Ankara: Dost Kitabevi.
- Elmas TV (22 Ekim 2021). Kozlu'yu Çin'e çevirdiniz!. 5 Ocak 2022 tarihinde <https://www.elmas67.com/genel/kozluyu-cine-cevirdiniz-h53921.html> adresinden alınmıştır.

- Ereğli Bülteni (30 Eylül 2019). Zonguldak Ekonomisi Can Çekişiyor. 24 Aralık 2020 tarihinde <http://ereglibulteni.com/haber-detay/1/9091/demirtas:-zonguldak-ekonomisi-can-cekisiyor.htm> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, E., ve Uuan Semerci, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erkin, E. (1977). Zonguldak Kömür Havzasında Kentleşme ve Yerleşme Sorunları. *Mimarlık Dergisi*, 15 (1), 20-24.
- Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme Süreci ve Kentler. *Praksis*, 2, 32-52.
- Fernandez, D. C. (2011). Hegemony and the U.S Working Class. *Latin American Perspectives*, 32 (2), 71-85.
- Genel Maden İşçileri Sendikası (2011). *Türkiye Taşkömürü Kurumu Raporu*. 8 Mart 2017 tarihinde <http://www.genelmadenis.org.tr/Depo/File/TTK%20GM%C4%B0S%20RAPORU%20KASIM%20%202011.pdf> adresinden alınmıştır.
- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekânsal Ayrışma. *Sivil Toplum*, 17/18, 69-84.
- Geniş, Ş. (2009). Neo-liberal kentleşmenin mekânda yansımaları: İstanbul’da güvenli siteler. *Toplum ve Bilim*, 116, 121-156.
- Geray, C. (1957). İkinci İskân ve Şehircilik Haftası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 12 (2), 134-141.
- Göker, E. (2016). “Ekonomik İndirgemeci” Mi Dediniz?. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat* içinde (277-302) (Dördüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gündoğdu, İ. (2009). Sermayenin Bölgesel Kalkınma Eğilim(ler)i: Kalkınma Ajansları Yasası Üzerine Tarihsel Coğrafi Materyalist Bir İnceleme. *Praksis*, 19, 267-302.

- Güneş, Ö. (2015). Karagüzel: Korktuklarının yapısını yıkamıyorlar. *Pusul Gazetesi*. 5 Ocak 2022 tarihinde https://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv_53361/karaguzel-%e2%80%98korktuklari-nin-yapisini-yikamiyorlar%e2%80%99/ adresinden alınmıştır.
- Haberler.com (26 Şubat 2015). Zonguldak'ın Mülkiyet Sorunu. 26 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.haberler.com/yerel/zonguldak-in-mulkiyet-sorunu-7011589-haberi/> adresinden alınmıştır.
- Haberal, Y. A. (1992, Şubat). Söz Vermenin Zamanı Geçmiştir. Sözlü bildiri, 2. *Zonguldak Kurultayı: Sorunlarımız ve Çözüm Önerileri Bildiriler Kitabı*. Zonguldak, 13.
- Halkın Sesi Gazetesi (18 Aralık 2014). *Zonguldak'ın Mülkiyet Sorununa Viranşehir Örneği*. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://www.halkinsesi.com.tr/zonguldak/zonguldakin-mulkiyet-sorununa-viransehir-ornegi-h13323.html> adresinden alınmıştır.
- Halkın Sesi Gazetesi (18 Mayıs 2016). *Zonguldak'ta Hayat Değişiyor*. 18 Haziran 2019 tarihinde <https://www.halkinsesi.com.tr/zonguldak/zonguldakta-hayat-degisiyor-h27007.html> adresinden alınmıştır.
- Haller, W. (2005). Industrial Restructuring and Urban Change in the Pittsburgh Region: Developmental, Ecological, and Socioeconomic Trade-offs. *Ecology and Society*, 10(1): 13.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation of Urban Governance in Late Capitalism. *Geographiska Annaler*, B 71 (1), 3-18.
- Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi (Çev: Onacak, A.) (İkinci baskı). İstanbul: Sel Yayınları (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu* (Çev: Savran, S.) (Sekizinci baskı). İstanbul: Metis Yayınları (Eserin orijinali 1990'da yayımlandı).
- Haymes, S. N. (1997). In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression by Tim Cresswell; The New American Ghetto by Camilo José Vergara (Kitap İnceleme), *Journal of Architectural Education*, 51 (2), 138-141.

- Hayter, R. (2003). Single Industry Resource Towns. E. Sheppard ve T. J, Barnes. (Editörler), *A Companion to Economic Geography* içinde (290-307). Australia, Blackwell Publishing.
- Healey, M. (1985). Industrial Decline, Industrial Structure and Large Companies: the case of Coventry 1974-1982. *Geography*, 70 (4), 328-338.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M. M. (2015). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işın, Ş. (2009). *Deindustrialization, Decline and Restructuring in Socio-Spatial Context: A Multi-Layer Exploratory Study on a Mono-Centric Local Economy: Zonguldak Case*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İmamoğlu, B. (2014). Zonguldak Kömür İşçisi İçin Seyfi Arkan Tasarımları. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Haber Bülteni*, 227, 6-10.
- Kahveci, E. (2015). Migration, Ethnicity, and Divisions of Labour in the Zonguldak Coalfield, Turkey. *International Review of Social History*, Special Issue, 207-226.
- Kalyoncu, H. (2005). *Kömürde Açan Çiçek: Zonguldak Yöresinde Tarih, Toplum, Kültür*. Ankara: Pervaz.
- Karaçay-Çakmak H., ve Erden L. (2005). Yeni Sanayi Odakları ve Sanayinin Yeni Mekan Arayışları: Denizli ve Gaziantep Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1), 111-129.
- Karakaş, D. N. (2005). *Kalkınmada Öncelikli Yöreler Uygulaması: Zonguldak Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Kazgan, G. (2013). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009): Ekonomi Politik Açısından Bir İnceleme* (Dördüncü baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (2016). *Liberalizmden Neoliberalizme: Neoliberalizmin Getirisi ve Götürüsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kovanlıkaya, Ç., Fırat, D., Yılgür, E., Arslan, Ş., ve Dikmen Özarslan, A. (2021). *Bomonti: Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kozlu Belediyesi (2019). 5 Şubat 2020 tarihinde <http://www.kozlu.bel.tr/guney-mahallesi-kavaklik-mevki-yol-betonlama-calismasi-23092019> adresinden alınmıştır.
- Kuppinger, P. (2012). Dışlayıcı Yeşillik: Kahire’de Güvenlikli Siteler (Çev: Geniş, Ş.), *İdeal Kent*, 6, 10-39.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (Dördüncü basım). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lewis, R. L. (1992). Appalachian Restructuring in Historical Perspective: Coal, Culture and Social Change in West Virginia. *Urban Studies*, 30 (2), 299-308.
- Lumon, A.N. (2014). Effects of Deindustrialization on Peripheral Nations. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4 (5), 236-239.
- Makal, A. (1999). *Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. (2002). Türkiye’nin Sanayileşme Sürecinde İşgücü Sorunu, Sosyal Politika ve İktisadi Devlet Teşekkülleri: 1930’lı ve 1940’lı Yıllar. *A.Ü. SBF. GETA-Tartışma Metinleri*, 44, 1-40.
- Massey, D. (1995). *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production* (İkinci baskı). London: Palgrave.
- McCracken, G. (1988). *The Long Interview*. London: Sage Publications.
- Mecik, O., ve Afşar, M. (2015). Ekonomide Sanayisizleşme ve OECD Ülkelerine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 85-111.
- Meier, L. (2016). Metalworkers' Nostalgic Memories and Optimistic Official Representations of a Transformed Industrial Landscape. *The Sociological Review*, 64 (4), 766-785.
- Mounfield, P. R. (1984). The Deindustrialisation and Reindustrialisation of the UK. *Geography*, 69 (2), 141-146.

- Norman, W. L. (2020). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (Çev: Akkaya, Ö.). Ankara: Siyasal Kitabevi (Eserin orijinali 8. Basım olarak 2019'da yayımlandı).
- NTV Haber (28 Aralık 2009). Gecekondu kentinde mülkiyet çalışması. 7 Haziran 2018 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/gecekondu-kentinde-mulkiyet-calismasi,sq7Z9mObeUOSYueHoina0A> adresinden alınmıştır.
- Öğüt, V. S. (2019). *Kurumların Sosyal Gerçekliği: İlişkisel Realist Bir Yaklaşım*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Öncü, A. (2013). “İdealinizdeki Ev” Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı. A. Öncü ve P. Weyland. (Editörler), *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* içinde (85-103) (Dördüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öncü, A., ve Weyland, P. (2013). Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri., A. Öncü ve P. Weyland. (Editörler), *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* içinde (9-39) (Dördüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, C., ve Bartu Candan, A. (2014). Yeni İstanbul Çalışmaları: Yersiz, Havasız, Mülksüz Kent., A. Bartu Candan ve C. Özbay. (Editörler), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (11-15). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özcan, Ü. (1992). Zonguldak Sorunları ve Çözüm Önerileri. Sözlü bildiri, 2. *Zonguldak Kurultayı: Sorunlarımız ve Çözüm Önerileri Bildiriler Kitabı*. Zonguldak, 60-67.
- Özcan, Ü. (1996). Zonguldak’ın Ölümü. *Birikim*, 86/87, 149-151.
- Özdemir, C. (2017). İstatistiklerle Zonguldak’ın Durumu: 2015 İllerde Yaşam Endeksi Verileri., A. Barutçu ve F. Uzar Özdemir. (Editörler), *Yüz Karası Değil Kömür Karası Zonguldak* içinde (315-322). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özenç ve Yılmaz (2021). *Zonguldak’ta Kömür Endüstrisinin Şehrin Ekonomik ve Toplumsal Yapısı Üzerindeki Etkisi* (Greenpeace raporu). 7 Ocak 2022 tarihinde https://www.greenpeace.org/static/planet4-turkey-stateless/2021/10/b94eed91-zonguldak-iktisat-sosyoloji-raporu_25_08.pdf adresinden alınmıştır.

- Özfıdan, C. (13 Temmuz 2015). Ayan: AKP ve CHP arasında tahterevalli siyaseti oynandı. *Pusulagazetesi*, 26 Mayıs 2021 tarihinde https://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv_50664/ayan-akp-ve-chp-arasinda-tahterevalli-siyaseti-oynandi/ adresinden alınmıştır.
- Özgönül, N. (2007). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Cumhuriyetin Yeni Anadolu Kenti Zonguldak ve Endüstri Mirası. *Mimarlık Dergisi*, 336. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=286&RecID=1599> adresinden alınmıştır.
- Öztürk Çolak, S. (Yönetmen). (2019). *Güven* [Film]. Türkiye.
- Peck, J., & Theodore, N. (2009). After Deindustrialization: Uneven Growth And Economic Inequality in “Postindustrial” Chicago. *Economic Geography*, 85(2), 183-207.
- Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2009). Postneoliberalism and Its Malcontents. *Antipode*, 41 (1), 94-116.
- Petrov, A. N. (2008). Talent in the Cold? Creative Capital and the Economic Future of the Canadian North, *ARCTIC*, 61(2), 162-176.
- Polat, A. (28. 08.2019). *Kozlu-Zonguldak-Dronla- Havadan Zonguldak*. 26 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=ShoikAOrX7Y> adresinden alınmıştır.
- Poyraz Haber (17 Kasım 2014). 8 Mayıs 2018 tarihinde http://www.poyrazhaber.com/haber/kozlu_1/akparti-kozlu-eski-belediye-baskani-ali-bektas-sulun-osman-gibi-hareket-etti-zonguldak--tapu-dairesini-uyuttu/588.html adresinden alınmıştır.
- Penpecioglu, M. (2016). Yapılı Çevre Üretimi, Devlet ve Büyük Ölçekli Kentsel Projeler: Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye’de Son 10 Yılı., T. Bora. (Editör), *İnşaat Ya Resulullah* içinde (163-180). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Perouse, J. F., ve Danış, D. (2005). Zenginliğin Mekândaki Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler. *Toplum ve Bilim*, 104, 92-123.

- Pusula Gazetesi (3 Mart 2019a). TTK'ya 700 işçi alımında yedek kura çekildi. 7 Nisan 2019 tarihinde <http://www.pusulagazetesi.com.tr/ttkya-700-isci-aliminda-yedek-kura-cekildi-116897-haberler.html> adresinden alınmıştır.
- Pusula Gazetesi (6 Mart 2019b). TTK'ya 1000 işçi alınıyor, 1300 işçi emekli oluyor. 7 Nisan 2019 tarihinde <http://www.pusulagazetesi.com.tr/ttkya-1000-isci-aliniyor-1300-isci-emekli-oluyor-117147-haberler.html> adresinden alınmıştır.
- Pusula Gazetesi (18 Mayıs 2019c). Zonguldak'ta kentsel dönüşüm seferberliği başlatıyoruz. 14 Ocak 2020 tarihinde https://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv_122063/zonguldakta-kentsel-donusum-seferberligi-baslatiyoruz/ adresinden alınmıştır.
- Rodrik, D. (2015). *Premature Deindustrialization*. 12 Haziran 2019 tarihinde https://www.nber.org/system/files/working_papers/w20935/w20935.pdf adresinden alınmıştır.
- Sayın, Ö. (2022). İstanbul: Sanayisizleşmeyen Bir Küresel Kent. *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 329-349.
- Schindler, S., Gillespie, T., Banks, N., Bayırbağ, M. K., Burte, H., Kanai, J. M., & Sami, N. (2020). Deindustrialization in cities of the Global South. *Area Development and Policy*, 5 (3), 283-304.
- Shin, Y. (2012). Bourdieu and urban politics: Conceptualizing a Bourdieusian relational framework for urban politics research. *Planning Theory*, 12 (3), 267–289.
- Soja, E. W. (2017). *Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi* (Çev: Çetin, Y.). İstanbul: Sel Yayıncılık (Eserin orijinali 1989'da yayımlandı).
- Sönmez, F. (2012). Kapitalist Devlet ve Kentsel Mekânın Dönüşümü: Stratejik-İlişkisel Yaklaşım Açısından Harvey ve Castells'in Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

- Sönmez Öğüt, F. (2019, Mayıs). Makro Süreçlerden Yerel Dinamiklere Türkiye’de Sanayisizleşme. Sözlü bildiri, *Kent, İnşaat, Ekonomi Kongresi Kongre Kitabı*, Gaziantep: 131-147.
- Strangleman, T. (2013). “Smokestack Nostalgia,” “Ruin Porn” or Working-Class Obituary: The Role and Meaning of Deindustrial Representation. *International Labor and Working-Class History*, 84, 23-37.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F., & Rodriguez, A. (2002). Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. *Antipode*, 33 (4), 543-577.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi* (Çev: Gen, E.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, B. (2011). Kentsel Mekânda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 1-21.
- Şengül, T. H. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Sürecinin Eleştirisi* (İkinci baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şengül, T. H. (2014). Türkiye’nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi., F. Alpkaya ve B. Duru., (Editörler), *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde (407-453) (Üçüncü baskı). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Şengül, T., ve Aytekin, A. (2012). Zonguldak Coalfield and the Past and Future of Turkish Coal-mining Communities., J. Kirk, S. Contrepois ve S. Jeffreys. (Editörler), *Changing Workand Community Identities in European Regions* içinde (154-183). London: Palgrave.
- Şengül, T., ve Aytekin, A. (2017). Devletin Zonguldak Kömür Havzası’nda işçi sınıfı kimliği üzerindeki etkisine dair notlar., A. Barutçu ve F. Uzar Özdemir. (Editörler), *Yüz Karası Değil Kömür Karası Zonguldak* içinde (19-35). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. *Maliye Dergisi*, 160, 154-176.

- Tamzok, N. (2005, Haziran). Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları. Sözlü bildiri, *Türkiye 19. Uluslararası Madencilik Kongresi ve Fuarı Bildiriler Kitabı*. İzmir, 1-20.
- Tan, Ç. (2015). *20. Yüzyılın İlk Yarısında Zonguldak: Gündelik Yaşam ve Siyaset*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tanrıöver, H. (1977). Zonguldak Açık Oturumu Üzerine. *Mimarlık Dergisi*, 15 (1), 17-19.
- Tanülkü, B. (2012). Güvenlikli Siteler Arası Rekabet: “Ahlâklı Kapitalizm”in Kimlik Üzerindeki Etkisi. *İdeal Kent*, 6, 124-153.
- Taymaz, E., ve Voyvoda, E. (2019). Yapısal Dönüşüm, Sanayileşme ve Sanayi Politikaları: Küresel Eğilimlerden Türkiye Ekonomisine Kısa Bir Gezinti., M. Koyuncu, H. Mıhçı ve A. E. Yıldırım. (Editörler), *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi* içinde (11-44) (İkinci baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012). *3402 sayılı Kanunun Ek 4 üncü maddesi kapsamında 2/B alanlarında yapılacak uygulama*. 14 Ocak 2018 tarihinde <https://tapu-kadastro.net/index.php/mevzuat/genelgeler/383-2012-5-sayili-genelge> adresinden alınmıştır.
- T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü (2012). *Zonguldak-Bartın-Karabük Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı: Plan Açıklama Raporu* (Hazırlayan: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı). 4 Kasım 2020 tarihinde <http://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/plan.pdf> adresinden alınmıştır.
- T.C. İmar ve İskân Bakanlığı (1964). *Zonguldak Bölgesi Ön Planı*. Ankara: Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Bölge Planlama Dairesi.
- T.C. Resmî Gazete (1983). Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. 17 Haziran 2018 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18205_1.pdf adresinden alınmıştır.

- Tekeli, İ. (2017). Zonguldak Bölge Planları ve Filyos Vadi Projesinin Gelişim Tarihi Üzerine. *Ekonomik ve Ekolojik Sürdürülebilirlik Açısından Filyos Vadisi Projesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (17-30). Zonguldak: Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Theodore, N., Peck, J., ve Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği (Çev. Geniş, Ş.). *İdeal Kent*, 7, 21-34.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (31 Ağustos 2016). Zonguldak'ta kentsel dönüşüm kapsamında 766 konutun ihalesi yapıldı. 5 Nisan 2020 tarihinde <https://www.toki.gov.tr/haber/zonguldakta-kentsel-donusum-kapsaminda-766-konutun-ihalesi-yapildi> adresinden alınmıştır.
- Tregenna, F. (2014). A new theoretical analysis of deindustrialisation. *Cambridge Journal of Economics*, 38, 1373–1390.
- Tuncer, T., ve İslam, T. (2017). Yeni Bir Soylulaştırma Formu Olarak Öğrencileştirme (Studentification): Bosna-Hersek Mahallesi'nde (Konya) Değişen Mahalle İçi Dinamikler. *Planlama*, 27 (3), 303-313.
- Turan, M. (2009). *Türkiye'de Kentsel Rant: Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*. Ankara: Tan Yayınları
- Turner, R. (1995). After Coal., R. Turner (Editör), The British Economy Transition: From the Old to the New? içinde (22-45). London and New York: Routhledge.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). 27 Temmuz 2021 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/yapiizin/giris.zul> adresinden alınmıştır.
- Türk, H. B. (2016). “Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist”: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji., G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Editörler), *Ocak ve Zanaat* içinde (605-626) (Dördüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkiye Taşkömürü Kurumu (2010). *Türkiye Taşkömürü Kurumu 2009 Faaliyet Raporu*. 6 Aralık 2018 tarihinde <http://www.taskomuru.gov.tr/file/2009.PDF> adresinden alınmıştır.

- Türkiye Taşkömürü Kurumu (2015). *Türkiye Taşkömürü Kurumu 2014 Faaliyet Raporu*. 6 Aralık 2018 tarihinde <http://www.taskomuru.gov.tr/file/2014.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Taşkömürü Kurumu (2019). *Türkiye Taşkömürü Kurumu 2019 Faaliyet Raporu*. 8 Ocak 2021 tarihinde <http://taskomuru.net/tr/faaliyet-raporu-2/> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Taşkömürü Kurumu (2020). *2019 Yılı Taşkömürü Sektör Raporu*. 15 Şubat 2021 tarihinde <http://taskomuru.net/tr/whiseezu/2020/05/2019sektorraporu.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği [TMMOB] (2015). *TMMOB Zonguldak 2. Kent Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*. 12 Ağustos 2020 tarihinde <http://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-zonguldak-2-kent-sempozyumu-sonuc-bildirgesi-yayimlandi> adresinden alınmıştır.
- Tüylüoğlu, Ş., ve Karakaş, N. D. (2006). Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (4), 195-224.
- Vergil, H., Yıldırım, H., Sezer, Ö., Şükrüoğlu, D., Teyyare, E., Bayramoğlu, F. M., Sankır, H., Yılmaz, S., Bahtiyar, B., Tokmak, G., Çolak, N., Yılmaz, S., Yeşilyurt, Ş., ve Güven, T. (2014). *Zonguldak İlinde Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenleri ve Alınabilecek Tedbirler*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 1.
- Wacquant, L. (2010). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi* (Çev: Doğan, M.) (İkinci baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları (Eserin orijinali 2008’de yayımlandı).
- Wacquant, L. (2019). Kenti Bourdieu’yle Düşünmek: İlişkisi, İlkeleri ve Uygulamaları (Çev: Akçaoğlu A.). *İdeal Kent*, 26 (10), 146-175.
- Wacquant, L., & Vandebroek, D. (2022). Bedenden Kavramların İşleyişi (Çev: Z. H. Aşer). *Strata*, 9, 113-147.
- Warren, J., Stephenson, C., & Wistow, J. (2021). Editorial: “After Industry” the Economic and Social Consequences of Deindustrialization. *Frontiers in Sociology*, 6, 1-2.

- Weininger, E. B. (2014). Bourdieu'nün Sınıf Analizinin Esasları (Çev: Ertuğrul, G.). Wright, E. O. (Ed.), *Sınıf Analizine Yaklaşımlar* içinde (111-156). Ankara: NotaBene Yayınları (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Widner, R. R. (1986). Physical Renewal of the Industrial City. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 488 (1), 47-57.
- Wild, T. (1989). Deindustrialisation and New Industrialisation in Britain and West Germany. *The Royal Geographical Society*, 21(3), 334-336.
- Yeldan, E., ve Yıldırım, D. (2015). Küreselleşme ve Sanayisizleşme1 Bağlamında Türkiye'de ve Dünyada Demokrasi Açığı. *Çalışma ve Toplum*, 2, 65-88.
- Yeşilbağ, M. (2016). Hegemonyanın Harcı: AKP Döneminde İnşaata Dayalı Birikim Rejimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (2), 599-626.
- Yücel Besim, D. (2018). Feneri Sönmeyecek Elmas Kent Zonguldak ve XIV. Docomomo-tr. *Arkitera*. 17 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.arkitera.com/gorus/feneri-sonmeyecek-elmas-kent-zonguldak-ve-xiv-docomomo-tr/> adresinden alınmıştır.
- Yüksel, Ö. (2014). *Üretimi Azaltılmış Maden Kentlerinin Gelişim Süreci ve Geleceği: Zonguldak Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zaman, E. M. (2012). *Zonguldak: İnsan, Mekân, Zaman*. Zonguldak: TMMOB Yayınları.
- Zonguldak Alternatif (16 Aralık 2017). 6 Temmuz 2018 tarihinde <http://zonguldakalternatif.com/mulkiyet-sorunu-derhal-cozulumeli-591h.htm> adresinden alınmıştır.
- Zonguldak Belediyesi (6 Mayıs 2020a). Zonguldak Sahil Liman Projesi Başlıyor. 18 Nisan 2021 tarihinde <https://www.zonguldak.bel.tr/sayfa/Zonguldak%20Sahil%20Liman%20Projesi%20Ba%C5%9Fl%C4%B1yor/1409> adresinden alınmıştır.
- Zonguldak Belediyesi (2020b). *Zonguldak Belediyesi 2020 Faaliyet Raporu*. 14 Nisan 2021 tarihinde <https://www.zonguldak.bel.tr/images/2020MaliYIFaaliyetRaporu.pdf> adresinden alınmıştır.

7. EKLER

EK 1. STK'lar ile Yapılan Görüşmeler ve Mahalle Harici Yapılan Görüşmeler

STK'lar İle Yapılan Görüşmeler	Görüşme Tarihi
Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası (ZTSO)	20.09.2017
Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS)	20.10.2017
Zonguldak Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (ZESOB)	27.10.2017
Emekli Maden İşçisi	20.10.2017
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB Zonguldak Temsilciliği)	06.12.2017
Mahalle Harici Görüşmeler	Görüşme Tarihi
İnşaat Firması	11.04.2018
Emlakçı 1	11.04.2018
Emlakçı 2	13.04.2018
İnşaat Firması Satış Ofis Görevlisi	21.04.2018
Bahçelievler Mahallesi Sakini 1 (B1)	27.02.2019
Bahçelievler Mahallesi Sakini 2 (B2)	27.02.2019
Yayla Mahallesi Sakini	14.03.2019

EK 2: Ayşe Öncü'nün “‘İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı” Başlıklı Metninden Seçilmiş Bölümün Orijinali.

Turist olmak, reklam broşürlerinde görüntülenen mekânları ve insanları ‘yakından’ ama yaklaşımadan, dâhil olmadan, sorumluluk almadan –tiyatroya gide gibi– izleyip, evine dönmekten ibaret. Bu anlamda turist olmak için uzun mesafe katetmek gerekmiyor aslında, hele İstanbul gibi bir kentte. Turist gözlükleri takarak, sıradan yaşamın sürüp gittiği sokakları, mahalleleri, yapıları, geçmişin derinliklerine uzanan egzotik güzellikleriyle yeniden keşfetmek ve seyretmek her zaman mümkün. İşte İstanbul’un üst ve orta sınıfları da, yaşadıkları kentin taşının toprağının ‘tarih’ olduğunu, uluslararası kitle turizm piyasasına açılma sürecinde keşfettiler. 1980’li yılların siyasi-iktisadi konjonktüründe, geçmişin görkemli İstanbul’unu geleceğe taşımak tasavvuru, geniş kapsamlı bir dizi yıkma-yenileme projesine ivme kattı. Sur-içi yarımada, bir açık hava müzesi olarak tasarılanıp, gözü rahatsız edici her türlü küçük üretim faaliyeti ve çalışanlarından arındırıldı. Yüzyıllardır eski cami ve kilisesinin etrafında birikmiş olan yakışıksız binalar yıkılarak, çevreleri yeşil çim alanlar ve çiçek tarlaları ile donatıldı. Harap ahşap yapıların sıralandığı arka sokaklar yeniden inşa edilip, göz okşayıcı renklere boyanmış restoran, otel ve hediyelik eşya satan butiklerle bezenmiş yürüyüş yollarına dönüştürüldü. Mavi suları dillere destan Haliç’in efsanevi güzelliğini yeniden yaratmak için, kıyılarını çevreleyen yaklaşık 30.000 bina yok edilip, sahil şeridi ağaçlandırıldı. Bu hummalı çalışmalar sonucunda geçmişte hiçbir zaman var olmamış –tertemiz, bakımlı, intizamlı– ‘tarihi’ mekânlar oluşturuldu...İstanbul’u devasa bir şantiyeye dönüştüren ve kentin 19. yüzyıl dokusunda büyük çağlı yıkımlara yol açan bu ‘yenileştirme’ faaliyetleri, beş yıl gibi kısa bir sürede –el değiştiren büyük servetler ve ayyuka çıkan yolsuzluk dedikodularıyla karışık– tamamlandı. 1990’lar başına gelindiğinde, İstanbul kenti, dışa açılan Türk ekonomisine yaraşan bir vitrine kavuşmuş, şehrin 2000 yıllık ihtişamlı tarihi, küresel turizm endüstrisine sunulmak üzere yeniden dekore edilmişti.